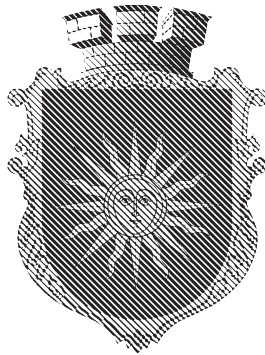

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Центр дослідження історії Поділля

В. С. Прокопчук

І. О. Старенький

ТОПОНІМІЧНИЙ СЛОВНИК Кам'янця-Подільського

Кам'янець-Подільський

ПП Зволейко Д.Г.

2014

УДК 81'373.21 (477.43) (081)

ББК 81.031.4Я21

П 80

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 6 від 31 травня 2012 р.)

Рецензенти:

Л. В. Баженов, доктор історичних наук, професор.

О.В. Демчук, радник голови правління корпорації “Свафт Вест Груп”,
упродовж 2004–2010 рр. голова міської Топонімічної комісії.

О.В. Будзей, краєзнавець, член Топонімічної комісії при Кам'янець-По-
дільській міській раді.

Науковий редактор:

Л.М. Марчук, доктор філологічних наук, професор.

Прокопчук В.С.

П80 Топонімічний словник Кам'янця-Подільського / В.С. Про-
копчук, І.О. Старенький. – Кам'янець-Подільський : Видавець
ПП Зволейко Д.Г., 2014. – 192 с.

ISBN 978-617-620-119-9

Топонімічний словник Кам'янця-Подільського – результат трива-
лої дослідницької роботи з виявлення, локалізації, встановлення змісту
назв різних географічних об'єктів міста – надасть можливість кам'ян-
чанам і гостям міста краще пізнати його історію, культуру, економічне і
побутове життя через призму топонімів і мікротопонімів, які зафіксува-
ли основні події, явища й особистості, пов'язані з історичним центром
Поділля, і прислужиться педагогам, студентам, учням, туристам у погли-
бленому вивченні краю.

УДК 81'373.21 (477.43) (081)

ББК 81.031.4Я21

© В. С. Прокопчук,
І.О. Старенький, 2014.

ISBN 978-617-620-119-9

*Земля є книгою, в якій
історія людства записується
в географічних назвах...*

М. І. Надєждін.

Кам'янець-Подільський – одне з найдавніших історичних міст України, центр Поділля, його перлина. Місто належить до визначних явищ європейської культури. Кам'янець-Подільський – це межеве місто між Сходом та Заходом, між античним та праслов'янським світами, між християнством та ісламом, між православ'ям та католицизмом. Це місто-фортеця, квітка на камені...

Неодмінною умовою дослідження історії населених пунктів є вивчення топонімії, яка є витвором народного генія. Одні назви народжуються, інші зникають, одні живуть довго, інші – лише короткий період... Часто топонім живе до того часу, поки живуть люди, які його пам'ятають. З часом він стирається з людської пам'яті, залишаючись лише в джерелах. Цей процес є постійним та незворотнім, тому існує необхідність фіксації назв певних місцевостей у топонімічних словниках.

У Кам'янці-Подільському впродовж ХХ століття, внаслідок зміни вуличної мережі та руйнації архітектурної забудови, з топонімічної мапи міста зникла велика кількість географічних назв. Незважаючи на діяльність топонімічної комісії та появу нових назв вулиць, продовжується втрата старовинних топонімів. Саме ця обставина декілька років тому підштовхнула авторів до створення топонімічного словника Кам'янця-Подільського. Було проведено довготривалу роботу з опрацювання джерел та літератури, виявлення та локалізації топонімічних об'єктів. Підсумком прове-

---

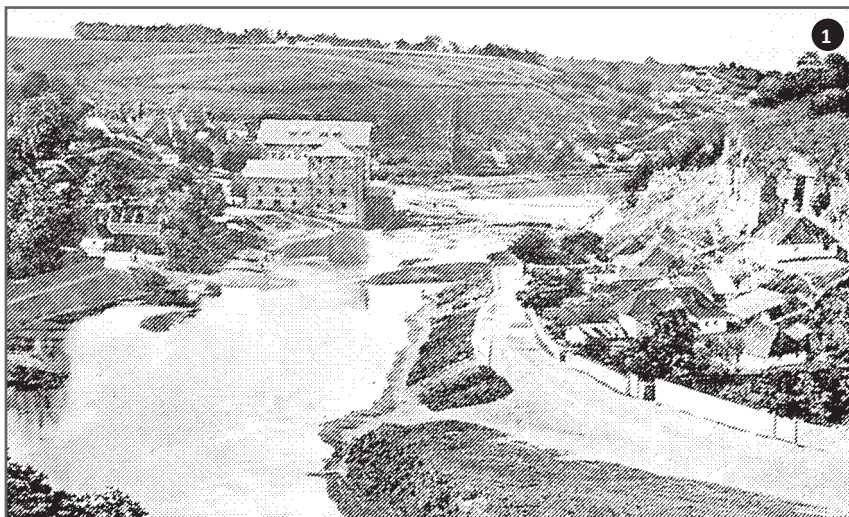
дених досліджень стала книга, яку шановний читач тримає в руках.

Топонімічний словник Кам'янця-Подільського складається із вступної статті, безпосередньо топонімічного словника, списку джерел та літератури, а також додатків.

У книгу авторами включені топоніми, які існують на сьогоднішній день. Якщо відносно одного об'єкта вживалося декілька назв, то в тексті йде відсилання до основної. Лише в окремих випадках, коли паралельно використовуються дві назви, вони обидві подані в тексті. Як виняток у словнику, з огляду на історичне значення, згадуються й топонімічні об'єкти, які нині не існують. Топоніми в словнику подаються в алфавітному порядку. Для того, щоб читач мав змогу осягнути процес формування топонімічної мапи Кам'янця-Подільського у ХХ – на початку ХХІ ст., у книзі подано додатки. У словнику є також список використаних джерел та літератури, який допоможе зацікавленому читачеві ознайомитися з першоджерелами. У тексті застосовано посторінкові посилання, щоб зробити уточнення й доповнення, які б не обтяжували основний інформаційний масив.

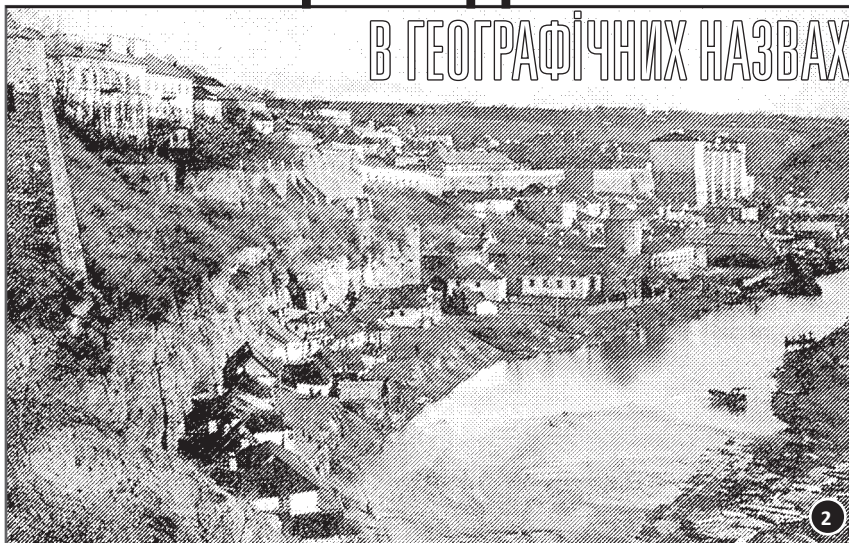
Автори свідомі того, що окремі судження й трактування, висловлені на сторінках книги, можуть виявитися дискусійними й потребуватимуть доопрацювання, доповнення, тому сподіваються на поради й пропозиції читачів, що дасть змогу внести необхідні уточнення до майбутніх перевидань топонімічного словника Кам'янця-Подільського. Сподіваємося на співпрацю з усіма, кого цікавить історія міста.

Автори висловлюють подяку всім науковим інституціям та колегам, які сприяли в реалізації творчого задуму.

ІСТОРІЯ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

В ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВАХ

ІСТОРІЯ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО В ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВАХ

За висловом відомого історика С. Д. Бабишена, який досліджував походження і зміст назв географічних об'єктів Хмельницької області, “топоніми – це не особливі слова, а тільки слова в особливій функції, вони виникають у мові як власні імена, тобто як наймення, що надаються певному одному географічному об'єкту для відрізнєння його від інших”¹. Географ М. І. Наєждін зазначав: “Земля є книгою, в якій історія людства записується в географічних назвах”². Кожний народ давав свої назви містам і селам, горам і долинам, річкам і морям, полям і степам, лісам і дібровам. Навіть кожна стежка в лісі, кожна зірка в небі – і ті мають найменування. У цих топонімах відбитий рівень пізнання навколишнього світу, історія матеріальної і духовної культури народу.

Дослідженням топонімів займається топоніміка – галузь науки, що вивчає походження, структуру, функціонування, розвиток і поширення власних географічних назв – топонімів. Термін складається з двох грецьких слів: “топос” – місцевість і “онома” (або “оніма”) – назва, наймення, ім'я. Оскільки топонімічні назви, як загальні слова, що набули нової семантичної якості, відбивають різні сторони життя суспільства, то й топоніміка закріплює в словниковому складі різні сторони історії розвитку народу. Топоніміка – це й галузь мовознавчої дисципліни ономастики, що займається вивченням власних назв. Вона стоїть близько до таких суспільних наук, як історія, етнографія, історична, фізична й економічна географія і є важливим джерелом відомостей про розвиток суспільства, історичні події, побут народу, природно-географічне середовище, в якому відбувається історичний процес розвитку тієї чи іншої народності або нації.

1 Бабишен С. Д. Топоніміка в школі / С. Д. Бабишен. – К. : Рад. школа, 1962. С. 4.

2 Стрижак О. А. Про що розповідають географічні назви? / О. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 3.

Географічна термінологія є творінням народного генія, результатом багатовікових спостережень над навколишньою природою. Різноманітність природно-географічних умов території викликала появу багатьох народних географічних термінів для позначення певних географічних об'єктів. Зустрічається велика кількість топонімів, в яких відбиті окремі деталі і особливості навколишньої природи. Ці народні географічні терміни і їх синоніми лягли в основу назв багатьох населених пунктів, річок, низин тощо.

Виникнення топонімів пов'язується з початком осілости народів. Навіть кочівникам, які займалися мисливством, скотарством, важливо було надавати ті або інші назви горам і низинам, окремим гаям і лукам, річкам, озерам, галявинам. Без цього не можливо було пояснити місцезнаходження об'єкта на певних територіях. У той період розпочався процес формування топонімів, з того часу він став безперервним. Чимало топонімів – назв певних місцевостей – пов'язані з існуванням там древніх поселень – селищ, городищ. З важливими подіями в історії краю має зв'язок топонім Траянові вали. Його пов'язують з римським імператором Траяном (98-117 рр. н.е.), який вів війни проти дакського короля Децибала й залишив на територіях бойових дій оборонні вали. Чимало топонімів пов'язані з іменами засновників селища.

Широко представлені на карті Хмельниччини етнотопоніми. Найбільш давнім можна вважати топонім Гунські криниці в Кам'янці-Подільському, походження якого пов'язують з перебуванням гунів у нашому краї. Широко відображене в топонімах перебування в нашій місцевості татар (село Татариски, вулиця Татарська в Кам'янці-Подільському, село Рахнівка), турків (Турецький бастион, Турецький міст, Турецька башта), вірмен (села Малі і Великі Вірмени, вулиця Вірменська, Вірменський ринок, Вірменський колодязь, Вірменський бастион у Кам'янці-Подільському), циган (село Циганівка) і т. п.

Багато топонімів виникло в пізньосередньовічній та ранньомодерний час, і несуть вони відбиток тогочасних реалій, зокрема, – Писарівка, Королівщина, Каламарник, Гайдамаки, Козак. Чимало мікротопонімів пов'язані з ім'ям Устима Кармалюка – Кармалюкова гора в Приворотті, Кармалюкова печера в Маліївцях, Кармалюкове поле у В. Кужелеві, Кармалюкова башта в Кам'янецькій фортеці.

З розвитком ремесел та промислів з'явилася значна кількість топонімів, які позначали види діяльності людей, зокрема Корчівка, Лошківці, Чимбарівка, Гута, Руда, Кушнірська башта та багато інших. Великий слід у топонімії залишило перебування краю в складі Російської імперії (Миколаївський майдан, Олександрівська вулиця, Катерининський бульвар та ін.).

Але найбільше змін зазнали топоніми в радянський період, коли перейменування стало масовим, торкнулося більшості населених пунктів і спрямовувалося на стирання з топонімічної пам'яті усього, що було пов'язане з минулим і заважало владі впроваджувати свої ідеологічні стереотипи. З незалежністю Української держави розпочався новий етап перейменувань з метою увічнення подій та постатей української історії. Власне, процес найменувань, перейменувань є безупинним, його динаміка в той чи інший історичний період змінює свою інтенсивність, реагуючи на конкретні обставини.

Вивчення топонімів також сягає давніх часів. Прагнення зрозуміти, осмислити географічні назви мало місце ще в стародавньому світі. Пояснити походження назв країн, міст, місцевостей у своїх історичних працях ще в V ст. до н.е. намагався Геродот. Страбон у шостій книзі "Географії" дав своє трактування походження назви міста Регій в Сицилії, відмінне від Есхілового¹.

Вітчизняна топоніміка бере початок з "Повісті минулих літ" Нестора, в якій події IX ст. змальовуються на фоні широкої топонімічної панорами Східної Європи.

Більш-менш систематичні топонімічні дослідження почали вестись з XVIII ст. Піонером цієї справи став історик і географ В. М. Татіщев, який у своїх працях давав пояснення географічним назвам. Етимологією назв займався В. К. Тредіаковський. У XIX ст. географічні назви вивчали як історики, географи, так і мовознавці А. М. Шегрен, В. І. Даль, М. П. Барсов, М. І. Надєждін, І. П. Філевич, Я. К. Грот, М. Ф. Сумцов.

У XX ст. багато уваги топоніміці приділили А. М. Селіщев, О. І. Соболевський. Глибокий слід у цій науці залишив В. П. Семенов-Тянь-Шанський. 1904 року, коли розпочинав він топонімічні дослідження, у Російському географічному товаристві була створе-

---

1 Прокопчук В. С. Топоніми рідного краю: метод. посіб. / В. С. Прокопчук. – К. : Рідний край, 1999. – С. 26.

на підкомісія географічних назв, яка об'єднала багатьох видатних учених (С. Ф. Ольденбург, О. О. Шахматов, І. О. Бодуен де Куртене, Ю. М. Сокальський).

Підйом топонімічних досліджень в Україні припав на 60-70-ті рр. ХХ ст., час написання історії міст і сіл Української РСР. Було проведено низку спеціальних конференцій, нарад, семінарів, з'явилися кандидатські і докторські дисертації, пов'язані з топонімічною тематикою, зокрема С. Д. Бабишена. У період незалежності України, 1995 року, був даний старт всеукраїнській експедиції "Мікротопоніми України".

Деякі топонімічні дослідження велись і в Кам'янці-Подільському. Елементи топоніміки знаходимо в працях Юзефа Ролле, Юхима Сіцінського та Олександра Прусевича.¹ У 70-х – на початку 80-х рр. ХХ ст. газета "Прапор Жовтня" вмістила низку топонімічних публікацій С. К. Шкурка, А. М. Терлецького, І. В. Гарнаги. 1999 року побачив світ методичний посібник "Топоніми рідного краю", а в ньому – зразок топонімічного словника². Велику кількість цінної інформації з топонімії Кам'янця-Подільського містить монографія М. Б. Петрова³, книга О. В. Будзей "Вулицями Кам'янця-Подільського"⁴ та підготовлений ним до друку рукопис "Камянець і Камянеччина від "А" до "Я".

Важливе значення для вивчення топонімів має використання різноманітних **топонімічних джерел** – письмових (книги, актові документи, постанови і рішення органів влади про перейменування чи найменування, наукові публікації) та усних (легенди, перекази, пісні, звичаї, обряди тощо).

---

1 Prusiewicz A. M. Kamieniec Podolski: szkic historyko-topograficzny / Aleksander Prusiewicz. – Kijow; Warszawa: Leon Idzikowski, 1915. – 106 s.; Сецинский Е. Й. Город Каменец-Подольский: ист. описание / Е. Сецинский. – Каменец-Подольский : Типогр. С. В. Кульженка, 1895. – 247 с.

2 Прокопчук В. С. Топоніми рідного краю : метод. посібник / В. С. Прокопчук. – К. : Рідний край, 1999. – 96 с.

3 Петров М. Б. Исторична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII-XVIII ст.: історіографія, джерела / М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2002. – 384 с. : іл.; Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV-XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове управління / М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – 480 с. : іл.

4 Будзей О. В. Вулицями Кам'янця-Подільського / Будзей Олег. – Л. : Світ, 2005. – 272 с. : іл.

Важливу інформацію про походження подільської топоніміки можна знайти в “Архиве Юго-Западной России” (том V-VIII), “Подольских епархиальных ведомостях”, “Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета”, працях В. Б. Антоновича, П. М. Батюшкова, Н. Григор’єва, Д. І. Дорошенка, Н. Молчановського, М. І. Петрова, Ю. Ролле, М. В. Сіماشкевича, Ю. Й. Сіцінського, М. І. Яворовського, у збірниках легенд, переказів, публікаціях краєзнавців, розповідях старожиливі тощо.

Топонім слід вивчати з різних позицій та у зв’язку назви з географічним середовищем, часом та історичними подіями, належністю до тієї чи іншої мови, ареалу розповсюдження, шляху міграції тощо. Успіх залежить від комплексного використання методів: аналізу, синтезу, конкретно-історичного підходу, лінгвістичного, картографічного та ін.

Варто пам’ятати, що префікс *при-* вказує на приєднання, розташування населеного пункту поблизу чогось – річки, луку тощо (Прилужне, Прислuch), префікс *ви-* здебільшого надає топоніму відтінку руху (Вихватнівці, Вихилівка), *за-* означає розташування за якоюсь межею (Завалля, Залуччя), *на-* вказує характер поверхні або місця (Нагоряни). Часто топоніми утворювалися шляхом поєднання прикметника з іменником (Залісся Перше, Підлісний Веселець). Суфікс *-ще* вказує на збірність поняття або місця (Ставище, Городище), *-н(я)* – на місце й характер виробництва і дії (Порохня, Рудня), *-ів (-ова, -ове), -ин (-ина, -ине)* – на приналежність якоїсь особи до заснування поселення. Слова з суфіксами *-ів (-івці), -ин (-инці)* – найбільш поширені на Хмельниччині і складають нині 29,1 відсотка від загального числа топонімів, зокрема в Дунаєвецькому, Кам’янець-Подільському і Новоушицькому районах. В. О. Никонов вважає, що топоніми на *-івці, -инці* такі ж древні, як і Київ, Житомир, Чернігів і є характерними для антів I половини I тис. нашої ери.¹

Суфікс *-чани* вказує на колектив мешканців (Кривчани). Назвам хуторів і виселків властивий зменшувальний суфікс *-ка*, якому передують прислівний суфікс *-ів, -їв* (Балинівка, Смотричівка). Суфікс *-ин(а)* вказує на одиничність угідь (Дубина, Березина), *-их(а)* – на ім’я або прізвисько заміжньої жінки по чоловіку (Іваниха, Рибчиха),

1 Гарнага І. В. Про розселення слов’ян / І. В. Гарнага // Проблеми етнографії Поділля: тези доп. наук. конф. – Кам’янець-Подільський, 1986. – С. 203.

-щин(а), -івщин(а) – пов’язаний із згадкою про родову спадщину (Киселівщина, Іваньківщина), а – ов(ий) вказує на відношення до матеріалу (Дубовий, Вільховий).¹

Топоніми Кам’янця-Подільського у своєму формуванні й функціонуванні пройшли кілька етапів, кожен з яких має свої особливості, що суттєво вплинули на топонімію міста.

Найскладнішим для дослідження є дорадянський період. Він займає величезний часовий проміжок – від зародження географічних назв міста до початку ХХ ст. У зв’язку з цим є чимало нез’ясованих і суперечливих моментів, труднощів у поясненні назв, часу їх виникнення, локалізації і т. п.

До найдавніших топонімів можна віднести назви деяких фортифікаційних та сакральних споруд Кам’янця-Подільського середньовічного та ранньомодерного часу. Гідронім Гунські криниці пов’язують з перебуванням тут гунів, назву річки Смотрич – з давньоруським словом “сьмотрьті”, чистою, дзеркальною водою. Назви мікрорайонів прив’язують до часу виникнення поселень та імен осіб, які залишили помітний слід у пам’яті. Мікротопонім Біланівка виник у ХVІІІ ст. й походить від імені землевласника Білана, Видрівка – наприкінці ХVІІІ ст., від імені Видрі, якому ці землі були надані за службу. Походження назви Карвасари має кілька версій – від існування в цьому місці караван-сараю для східних купців та, за народними переказами, з ім’ям якоїсь невстановленої жінки легкої поведінки. Під цією назвою поселення згадується 1543 року в привілеї короля Сигізмунда І. Цікава ситуація з Підзамчем. Хоча пояснення назви ніби й просте, але ж існує ще дві попередні назви цього місця – Підграддя та Сокіл. На Поділлі є гора Сокіл поблизу села Сокіл. Соколами називають високі і стрімкі скелі над річками. Ця назва відповідає розташуванню Підзамча поблизу скель річки Смотрич. Чимало суперечностей є в потрактуванні інших мікротопонімів міста.

Велику роль у формуванні топонімії Кам’янця-Подільського відіграв релігійний чинник. Найдавнішим мікротопонімом цього класу можна вважати Чернече поле. Місце його локалізації точно не встановлене, але безперечно, що там були наділи якоїсь церкви

1 Бабишен С. Д. Топоніміка в школі / С. Д. Бабишен. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 15.

чи монастиря, можливо Воскресенського, про який згадував Юхим Сіцінський.¹

Низка мікротопонімів зафіксувала факт присутності на території міста представників католицьких орденів – домініканського, тринітарського, кармелітського, францисканського. Почали з'являтися вони в Кам'янці ще в початковий період існування міста, домініканки, зокрема, – у XIV ст., тринітари – у XVIII ст.

Від сакральних споруд отримали назви чимало вулиць: Іоанно-Предтеченська – від церкви Іоанна Предтечі, П'ятницька – від церкви Святої Параскеви П'ятниці, Петропавлівська – від церкви Святих Петра і Павла, Троїцька – від церкви Святої Трійці, Архієрейська – від Архієрейської церкви, Домініканська – від Домініканського костелу, Францисканська – від Францисканського костелу, Тринітарська – від Тринітарського костелу, провулки Михайлівський – від церкви Святого Архангела Михайла, Миколаївський – від церкви Святого Миколая Чудотворця.

Велику роль у формуванні топонімії міста відіграв також етнічний чинник. Сьогодні за мікротопонімами цього класу можна прослідкувати етнічний склад міста, райони компактного проживання етносів. Південні квартали Старого міста, які були заселені вірменами, мають велику кількість назв, котрі нагадують про життя і діяльність вірменської общини – Вірменський ринок, вулиця Вірменська, провулок Вірменський, Вірменський колодязь, Вірменський бастион, Вірменський торговий будинок, Вірменські фільварки. Почали виникати й поширюватися ці топоніми в XIV ст. і пов'язані з колонізацією Кам'янця вірменами. Потужну топонімічну спадщину залишили поляки, які займали домінуюче становище в складі міщанства (Польські (Лядські) фільварки, Польський ринок, Польська брама, Польська вулиця). Діяльність українців знайшла відображення в мікротопонімах Руські фільварки, Руський ринок, Руська брама, вулиця Руська. Про перебування в місті турків і татар залишились назви Турецький міст, Турецький колодязь, Турецька башта (Захаржевського), Турецька або Яничарська башта (Гончарська башта), Татариски (Татари, Татарища), вулиця Татарська та провулок Татарський. Євреї на мапі міста свою життєдіяльність

---

1 Сецинский Е. Й. Археологическая карта Подольской губернии / упоряд. О. Л. Баженов. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – С. 110.

3

Каменец-Подольскъ. Видъ города съ восточной стороны.
Kamieniec-Pod. Widok miasta ze wschodniej strony.

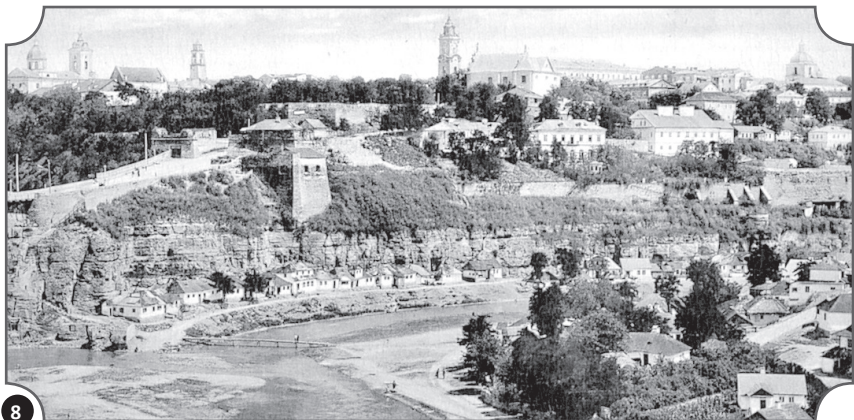
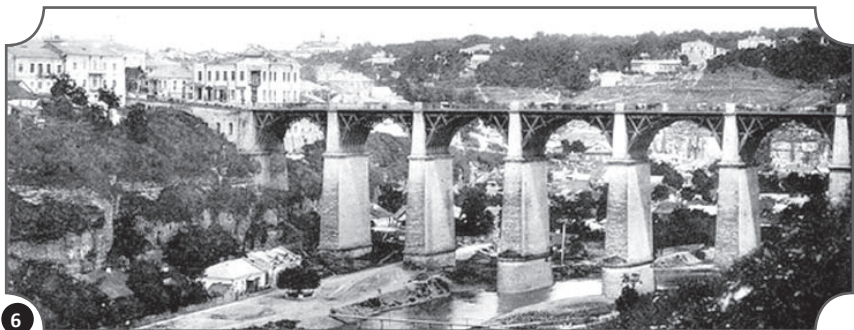
4

Каменецъ-Подольскій. Видъ съ южной стороны.
Kamienetz-Podolie. No. 17. Vue du côté du sud.

5

9

Каменец-Подольскъ, Почтовая улица.
Kamieniec-Pod. Pocztowa ulica.

10

Gubernatorski plac.

11

12

Каме́нец-Подольск. Центра́льная пло́щадь.
Kamieniec-Pod. Centralny plac.

13

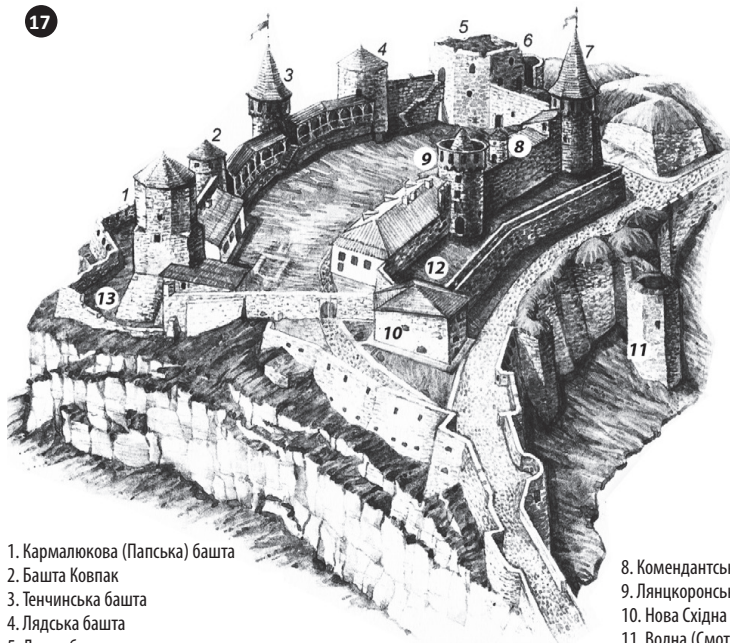

14

17

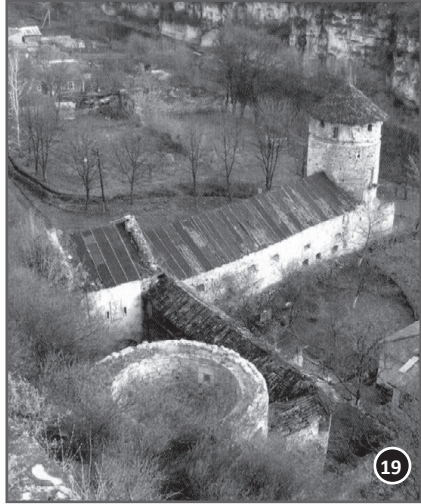
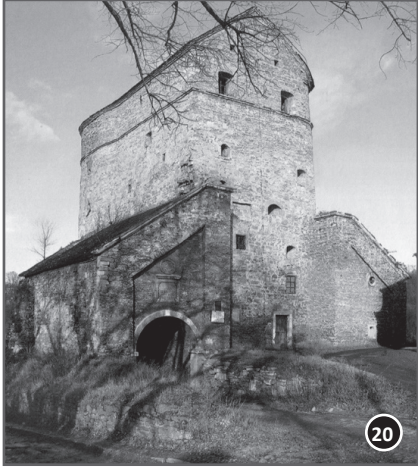

1. Кармалюкова (Палська) башта
2. Башта Ковпак
3. Тенчинська башта
4. Лядська башта
5. Денна башта
6. Нова Західна башта
7. Башта Рожанка

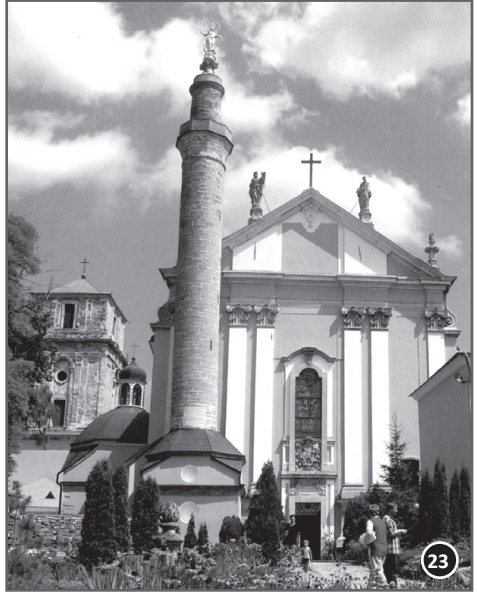
8. Комендантська башта
9. Лянцкоронська башта
10. Нова Східна башта
11. Водна (Смотрицька) башта
12. Північний бастион
13. Південний двір

18

позначили мікротопонімами Палестина (Єрусалимка), Карвасари, литовці – Вітовтові шанці, вулиця Литовська, Старий Литовський ретраншимент, цигани – Циганівка.

До окремої категорії можна віднести мікротопоніми, які утворилися під впливом економічної діяльності цих етнічних груп – Вірменські, Руські і Польські фільварки відобразили роль і місце трьох основних общин в економіці міста.

Велику категорію мікротопонімів Кам'янця-Подільського сформували соціально-економічні відносини. Торгівля міста знайшла відбиток у назвах Карвасари, Біржа, Журавльовка, Рибний ряд, Суконка, Шарлотка (Шарлоттенбург, Шарлотинбрук), Торговий ринок, М'ясний ринок, вулиці Базарна, Банкова, Великий Торговий майдан; ремесло – у мікротопонімах Лабораторія, Старий міст коло ковалів, Гончарська, Кравецька, Різницька башти, вулиці Кузнечна, Ремісничка, Різницька і т. д. Ця група мікротопонімів налічує більше 60 назв, поява окремих із них пов'язується з XIV ст., зокрема – площі Ринок (на зразок однойменної площі у Львові). Основний пласт цих топонімів з'явився в XVII-XIX ст.

Деяку частину топонімів утворила народна уява та спостережливість. Цю групу назв найважче пояснити: вулиці “Від замку понад скелею”, Зантуська, Зарванська, Казематна башта, Бурграбська башта, Обжерний ряд, Папська башта, Попова діра, вулиці Попрична, П'яна, Солоня, Трьох хлібів, хутір Райська брама. Ці назви вималювалися в народній уяві віками, носили асоціативний характер, ставали міфами, легендами, найбільш колоритною частиною топонімів Кам'янця-Подільського.

Особливу групу мікротопонімів міста складають назви військово-фортифікаційних об'єктів. Вони утворилися в процесі фортифікаційно-оборонного будівництва, починаючи десь з XIV ст. і до XIX ст.¹ До таких, зокрема, відносяться батарея Алоїзія, Босяцький шанець, башта Стефана Баторія, вулиця Вали, Вірменський бастион, Водяна башта, Гловерівський мур, Гончарська башта, башти Захаржевського, Казематна, Міська брама та ін. Чимало військових споруд були названі іменами покровителів – святих, зокрема – батарея Святого Алоїзія, Велика батарея Святої Терези, батарея Діви Марії,

1 Сецинский Е. Й. Город Каменец-Подольский: ист. описание... – С. 8.

башта Святої Анни, башта Святого Михайла, батарея Святого Марціна, бастіон Святого Андрія, батарея Святого Андрія та ін.

Іншу групу назв складають антропоніми – назви, утворені від імен людей. До неї можна віднести Баторієву вулицю, вулицю Віттову, Журавльовку, башту Лянцкоронську і т. д. Дуже активно почали поширюватися мікротопоніми цього типу з кінця XVIII ст.

Окремо можна виділити топоніми, що виникли під впливом розташованих поблизу установ (майдан Бель-в'ю, Банківська вулиця, Богодільницька вулиця, Базарна площа, Губернаторський майдан, Гімназичний майдан, Інститутська вулиця, Конторська та ін.).

До окремої групи можна віднести мікротопоніми, назви яких пов'язані з географією об'єктів (вулиця Висока, Головний ринок, Глухий провулок, Західний бульвар, Круглий провулок та ін.).

Наведені мікротопоніми формувалися хаотично за участі народної уяви, міська влада здебільшого лиш фіксувала побутуючі в народі назви. Документальні сліди топонімічної діяльності міської влади знаходимо в останній чверті XIX ст. 16 серпня 1875 року було прийнято рішення деякі вулиці назвати Олексіївською, Київською, Сергіївською, Олександрівською, Миколаївською, а провулок – Лагерним. 30 травня 1898 р. з'явилися назви Миколаївський майдан, Катерининський бульвар. 15 лютого 1900 р. кам'янецька міська дума узаконила в Старому місті назви провулків – Тісний, Глухий, Центральний, Ломаний, Чинбарний, Театральний, Тринітарський, Миколаївський, Вірменський, Торговий, Вузький, Архієрейський, Училищний, Іоанно-Предтеченський, вулиць – Ремісничка, Старобульварна, П'ятницька, Нарішкінська, Преображенська, спусків – Старопоштовий, Гімназичний, Троїцький, Поштовий, Шпитальний, перейменувала вулицю Троїцьку в Поштову, Обжерний ряд – у Рибну площу. У Новому місті з'явилися назви: вулиці Загородня, Онуфріївська, продовження Другої Петербурзької отримало топонім Петербурзька, Другої Московської – Московська, на Руських фільварках – Покровський провулок, на Польських – провулок Казармений, Больничний, Круглий, Малий, Столярний, Бульварний, Тюремний, Штабний, вулиці Садова, Георгіївська, Старопоштова, Глуха та Польськофільваровецький спуск, на Біланівці – вулиці Нагірна, Козача, Пансіонна і провулок Козачий. Рішенням міської

думи 20 серпня 1901 року вулицю біля банку назвали Банківською.¹ 1913 року з'явився Романівський проспект, 1918 року перейменованим на вулицю Шевченка.

Власне дорадянська доба лишила найбільш значний слід у формуванні топонімів Кам'янця-Подільського. Топонімія цього періоду надзвичайно багатогранна, вона відображує соціально-економічний і політичний розвиток міста, його етнічний склад.

З приходом радянської влади ситуація на топонімічній карті Кам'янця-Подільського різко змінилася. Нова влада намагалася стерти з історичної пам'яті все, що могло б нагадувати попередню добу, у тому числі шляхом бруталного втручання в топонімію міста, насаджування назв, пов'язаних з революційними подіями.

Значні перейменування радянської доби в Кам'янці-Подільському були здійснені 1923 року. Міська рада перейменувала вулиці:

Стара назва	Нова назва
Петроградська	Петровського
Коріатовичів	Нероновича
Поштова	Леніна
Кишинівська	Драгоманова
Хрестова	Михайличенка
Жандармська	Іваницького
П'ятницька	Бебеля
Резервуарна	Примакова
Московська	Затонського
Троїцька	Раковського
Поліцейська	Урицького
Соборна	Маркса
Губернаторський майдан	Троцького
Дворянська	Лібкнехта
Старопоштова	Вутіша
Архієрейська	III Інтернаціоналу

Невдовзі 10 новим вулицям було дано назву Нова, Пролетарська, Будьонного, Свердлова, Тургенева, Зінов'єва, Декабристів,

1 Будзей О. В. Вулицями Кам'янця-Подільського... – С. 201.

2 Нові назви вулиць // Червоний кордон. – 1923. – 20 берез. – С. 2.

Каменева, Кольцова. 11 вересня 1925 року деякі назви з цього списку були змінені: вулиця Нова отримала ім'я Багінського, Толстого – Склянського, Тургенєва – Ботвина, Кольцова – Фрідмана.¹ Дещо пізніше вулицю Пролетарську перейменовано на Фрунзе.

20 грудня 1927 року рішенням міської ради провулок Торгівельний перейменований на честь єврейського письменника Менделе Мойхер-Сфоріма, який у місті починав свою діяльність.² У списку вулиць на грудень 1927 року вже було близько 20 мікротопонімів, пов'язаних з компартією та її діячами. Вимальовувалася чітка тенденція радянзації міської топонімії.

15 березня 1928 року рішенням міськради нові вулиці в районі залізничного вокзалу отримали назви Вокзальна, Червоноармійська, Льва Толстого, Рикова.³

З початком репресій почалася нова серія топонімічних змін. Протокол засідання міськради №14 від 20 грудня 1927 р. зафіксував: “Маючи на увазі, що деякі вулиці в м. Кам'янці названі ім'ям Троцького і Раковського, а останні протягом довгого часу проводили антирадянську політику і в сучасний момент остаточно себе скомпрометували перед трудящими Радянської Республіки, дякуючи антирадянським своїм виступам, рахувати за потрібне змінити назву цих вулиць і вулицю Раковського назвати ім'ям т. Держинського, площу Троцького назвати Радянською, вулицю Троцького – Радянською”.⁴

9 квітня 1936 р. перейменування зазнали 53 вулиці та провулки, 3 сквери.⁵

5 червня 1947 р. міськрада постановила назвати низку вулиць хутора Дембицького (сучасне селище Смирнова) іменами Короленка, Панфілова, Мічуріна, Лисенка, Ватутіна, Черняховського, Смирнова.⁶ Тоді ж було вирішено: “Запроекованим вулицям кварталу нового житлового будівництва в районі Кам'янець-Подільської МТС (сучасне селище Жовтневе. – Авт.) дати наступні назви:

1 Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 1, спр. 29, арк. 36.

2 Там само, спр. 63, арк. 102 зв.

3 Там само, спр. 89, арк. 1.

4 Там само, спр. 63, арк. 102.

5 Там само, спр. 543, арк. 70-71.

6 Там само, ф.р. 335. оп. 6, спр. 70, арк. 247.

шлях Кам'янець-Подільський–Стара Ушиця вважати продовженням вул. Чкалова, вулиці Чкалова – вулиця Гастелло, Середній провулок назвати провулком Чкалова, крайній східний провулок, що межує із землями сільськогосподарської артілі “ХХ-річчя Жовтня” с. Жовтневе, назвати провулком Матросова”.¹

Зміни на топонімічній карті Кам'янця-Подільського доповнить знайомство з документами (Дод. №1-49).

Останні перейменування радянської доби припадають на 23 січня 1990 року. Тоді в селищі Жовтневому новим вулицям було дано назви Жовтнева, Інтернаціональна, Поворіна та Вишневий провулок; у Довжку – Бажана, Правди, Шкільна, Радянська, Кушелева, Сіцінського, Чеботарьова, Бугайченка, Боженка, Пролетарська, Лісова, Подільська та провулок Бажана.²

Всього в радянський період було здійснено близько 200 найменувань і перейменувань – найменування склали 42,5 відсотка усіх топонімів, а перейменування – 57,5. Зміни в топонімії міста проводилися за ідеологічними критеріями: топонімічні об'єкти отримували назви, пов'язані з революційними подіями, діями компартії. Українська історія та її постаті рідко знаходили місце на топонімічній карті міста.

З незалежністю України розпочався новий етап у формуванні топонімії Кам'янця-Подільського. Її основний напрям – відновлення історичних назв.

Перші перейменування міською радою проведені ще 11 вересня 1990 року в умовах функціонування радянської системи. Зміни торкнулися в першу чергу Старого міста – історичного центру Кам'янця-Подільського: 32 топонімічним об'єктам було повернуто їх історичні назви, з'явилися вулиці П'ятницька, Тринітарська, Вірменська, Старобульварна та ін.³ Цей крок був позитивно оцінений жителями міста.

23 березня 1991 року виконком з метою збереження історико-архітектурної спадщини подільського краю, більш повного відродження історико-архітектурного заповідника знову обговорив питання повернення новій групі географічних об'єктів міста їх історичних назв.⁴

1 Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335. оп. 6, спр. 70, арк. 246.

2 Там само, оп. 10. спр. 17, арк. 221-222.

3 Там само, ф.р. 335, оп. 10, спр. 14, арк. 103-104.

4 Там само, спр. 74, арк. 494-495.

Наступне найменування зроблено 22 липня 1991 року. У відповідності з постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради №307 у селищі Першотравневому безіменні вулиці отримали імена Сагайдачного, Сугерова, з'явилися провулок Цементників, майдан Козацький.¹

1 червня 1992 року перейменування торкнулося ще 12 топонімічних об'єктів центральної частини міста: площу Леніна назвали майданом Відродження, проспект Леніна – проспектом Грушевського, вулицю Ленінградську – Лесі Українки, Московську – Огієнка, Дзержинського – Данила Галицького, Котовського – Соборною, Паризької комуни – Гунською, Ленінської “Іскри” – Драй-Хмари, 26 бакинських комісарів – Сіцинського, Чкалова – князів Коріатовичів, Жовтневої революції – Північною.²

5 вересня 1992 року в запроектованому мікрорайоні Північний вулиці I, II, III-ю Проектні було перейменовані на вулиці Литовську, Костянтина Широцького, Січових стрільців, безіменному провулку надано ім'я Миколи Гоголя.³

У березні 1993 року з метою ліквідації подвійних назв вулицю Лесі Українки на Біланівці перейменовано на Івана Сірка, Ю. Сіцинського в Довжку – на вулицю Надії.⁴

15 липня 1993 року “з метою увічнення імені Клавдія Сафоновича Веліканова, заслуженого лікаря України, учасника Великої Вітчизняної війни, який протягом майже 40 років (з 1946 по 1985 рік) працював у Кам'янці-Подільському, доклав багато зусиль для оздоровлення населення міста та району” вулицю Калініна було перейменовано на вулицю Веліканова.⁵

13 серпня 1993 року міськрада вулицю Крупської розділила на дві й назвала іменами Володимира Гагенмейстра та маршала В. К. Харченка.⁶

16 вересня 1993 року “у зв'язку з тим, що вулиці міста носять імена Постишева та Петровського, які були одними з організато-

---

1 Там само, спр. 84, арк. 10.

2 Там само, спр. 154, арк. 65.

3 Там само, спр. 165, арк. 99.

4 Там само, ф.р. 335, оп. 1, спр. 216, арк. 196.

5 Там само, спр. 228, арк. 122.

6 Там само, спр. 232, арк. 92.

рів голодомору в Україні 1932-1933 років, та з метою увічнення імен людей, життя і діяльність яких пов'язані з історією м. Кам'янець-Подільського”, виконком прийняв рішення перейменувати вулицю Постишева на Івана Крип'якевича, Ульянової – на Ісайї Кам'ячанина, а вулиці Петровського повернути стару назву Панівецька.¹

4 листопада 1993 року новим вулицям у мікрорайоні Жовтневий надали тимчасові назви – Проектна-1, Проектна-2, Проектна-3 та провулок Проектний. Цього ж дня три вулиці перейменували на честь міст-партнерів: вулицю 7-го листопада – на Каліську, Червоного козацтва – на Укмергеську, Примакова – на Мічурінську.²

9 листопада 1995 року рішенням виконкому міськради нові вулиці в селищі Першотравневому були названі іменами Дмитра Лелюшенка, Григорія Тонкочєєва, Олекси Довбуша, Леоніда Глібова, Дмитра Дорошенка, Петра Бучинського, Северина Наливайка, Володимира Бєляєва.³

12 квітня 2007 року п'ятнадцята сесія Кам'янець-Подільської міської ради V скликання з метою упорядкування назв затвердила перелік вулиць, провулків, проспектів, площ та майданів, зафіксувавши таким чином результати більш ніж п'ятнадцятирічної роботи з найменування і перейменування основних географічних об'єктів міста. До переліку були включені назви 178 вулиць, 66 провулків, 6 площ та один проспект (Грушевського).

У наступні роки зміни, що відбувалися, вже не носили масового характеру. 25 квітня 2008 року до переліку добавився провулок Привокзальний. 23 вересня того ж року вулиці Проектній присвоїли назву Сонячна, провулку Проектний 1 – провулок Сонячний, провулку Проектний 2 – провулок Праці. 17 лютого 2009 року новим вулицям, які проектувалися на земельній ділянці поблизу вулиці Пархоменка дали назви Подільська, Садова та І. Винокура. Останнє найменування пов'язане з ім'ям видатного археолога, доктора історичних наук, професора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка І. С. Винокура, який зробив значний внесок у розвиток науки і освіти, встановлення часу заснування Кам'янця-Подільського, вивчення його доісторичної доби.

1 Там само, спр. 233, арк. 50.

2 Там само, спр. 237, арк. 24.

3 Там само, спр. 361, арк. 138.

Тим же рішенням міська влада перейменувала частину Хмельницького шосе (від шляхопроводу біля мікрорайону Першотравий до автотранспортного комплексу “Бастіон” протяжністю 1,9 км) у проспект Грушевського. 2009 року провулку Проектному в мікрорайоні Руські фільварки було дано ім’я Ківільші, видатного лікаря-отоларинголога, учасника Великої Вітчизняної війни. А 15 вересня 2009 року отримала назви й низка нових вулиць, які проектувалися на земельній ділянці по вулиці Ценського:

Проектно-Східна	–	Олімпіади Пашенко;
Проектно-Східна 1	–	Вишнева;
Проектно-Центральна	–	Наталі Кашук;
Проектно-Західна	–	Софії Русової;
Проектно-Західна 1	–	Стуса;
Проектно-Північна	–	Винниченка;
Проектно-Північна 1	–	Галицька;
Проектно-Південна	–	Турчина.

14 вересня 2010 року сесія міської ради підтримала рекомендації топонімічної комісії і присвоїла вулиці Проектній в районі колишнього цукрового заводу назву Сонячна, провулку Проектний 1 – провулок Сонячний, провулку Проектний 2 – провулок Праці, відмінивши своє рішення від 23 вересня 2008 року.

Отже, на топонімічній мапі Кам’янця-Подільського зафіксовано понад 270 назв тільки вулиць, площ, майданів, проспектів і провулків.

Таким чином, у добу незалежності України проведена велика робота щодо повернення місту топонімів, пов’язаних з його історією, видатними подіями і постатями. Пропозиції щодо змін топонімії міста виробляє утворена при міськраді спеціальна топонімічна комісія. Важливо й те, що географічні об’єкти міста отримують імена видатних кам’янчан – творців незалежності України.

Топонімія – сукупність топонімів, мікротопонімів – є важливим джерелом вивчення історії Кам’янця-Подільського. Мікротопоніми несуть найрізноманітнішу інформацію з усіх сфер життя міста, а деколи й таку, яка поки що не зафіксована ні письмовими, ні археологічними джерелами, зокрема – мікротопоніми Гунські криниці й вулиця Гунська, які фіксують інформацію про перебування в

нашій місцевості гунів, що потребує додаткової перевірки на основі залучення інших джерел.

Кам'янець-Подільський має багату топонімію. Більша частина географічних об'єктів має декілька назв – попередні, ті, що використовуються паралельно, й основну. Прикладом може слугувати вулиця Татарська, на якій розміщений один з найбільших факультетів Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка – історичний. Вона мала ще назви Фарська, Петропавлівська, Кармелітська, Новособорна, Соборна, Карла Маркса. Переважна більшість мікротопонімів – це назви площ, майданів, вулиць і провулків, які мають глибоку й багату історію. Збереглись у пам'яті та документах назви деяких вулиць або провулків, яких на цей час не існує, зокрема, провулка Архієрейський, Троїцького узвозу, Кафедрального майдану, Гімназичного (Єзуїтського, Соборного), провулків Училищний, Вузкий (Макаревський) та ін.¹ Найкологічнішою є топонімія Старого міста: 21 вулиця, 4 майдани, 2 узвози, 5 провулків, всього – 32 мікротопоніми.

Мікротопоніми за їх походженням, можна умовно розділити на декілька груп:

- 1) названі іменами людей;
- 2) пов'язані з релігійним життям міста;
- 3) з етнонаціональним складом;
- 4) з життям міського соціуму на різних етапах його функціонування;
- 5) ті, що відображають економічне життя;
- 6) пов'язані з розвитком науки і культури в місті;
- 7) відображають станові або класові відносини;
- 8) радянські назви;
- 9) фіксують події Великої Вітчизняної війни;
- 10) інші історичні процеси та події.

Та цей поділ є умовним.

Більшість мікротопонімів складають назви вулиць, виразні за своїм значенням, що не потребують додаткового потрактування, за винятком вулиць Зантуської, Зарванської та деяких інших.

---

¹ Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 1, спр. 89, арк. 25; спр. 543, арк. 70; Prusiewicz A. M. Kamieniec Podolski: szkic historyko-topograficzny... – S. 28, 46.

Другою великою за обсягом групою мікротопонімів Кам'янця-Подільського є назви споруд (оборонних, навчальних закладів, сакральної архітектури, мостів). Вони мають важливе значення для вивчення історії міста, бо несуть, здебільшого, інформацію соціально-економічного, релігійного та етнонаціонального характеру. Велика кількість оборонних споруд носила імена святих.

Мікротопоніми зберегли пам'ять про колишні вогнища освіти й культури, видатних діячів освітянського руху (гімназія Славутинської, Маріїнська гімназія та ін.).

До окремої групи можна віднести назви мікрорайонів та приміських земель. Вони мають також цікаве походження та зміст. Деякі з них (селище Смирнова, селище Першотравневе, мікрорайон Жовтневий та ін.) з'явилися в радянські часи, інші – значно раніше. Цікавими за своїм походженням є мікротопоніми Біланівка та Видрівка, у назві яких зафіксовані прізвища власників земель.

Зовсім невелику групу складають гідроніми – назви річок Смотрич, Дібруха, Зіньковецький потічок та інші. Їх назви пояснюються просто: Солоною криниця названа із-за солоної на смак води в ній; Зіньковецький потічок біжить через село Зіньківці; Грот – колодязь розташований у спеціально збудованому гроті, назву річки Дібруха виводять із кореня дібр – “діброва”.

Однак топонімію міста не можна вважати остаточно вивченою. Взяти для прикладу вулицю Зантуська. Вона навіть точно не локалізована – одні вважають, що розташовувалася вона в межах Гімназичного спуску, інші – у межах Петропавлівської вулиці.¹ Деякі дослідники вказують, що Зантуська займала і Гімназичний спуск, і Петропавлівську вулицю.² Її назву виводять від польського слова “zantuz” – “дім розпусти”.³ Зароджується сумнів, чи поблизу декількох релігійних споруд (Кафедральний костел, Петропавлівська церква, Кармелітський костел) міг існувати такий дім.

1 Петров М. Б. Історична топографія Кам'янця-Подільського XVII – XVIII ст... – С. 185.

2 Будзей О. В. Вулицями Кам'янця-Подільського... – С. 110.

3 Будзей О. В. Вулицями Кам'янця-Подільського... – С. 110.

Є ще нелокалізовані або неправильно локалізовані мікротопоніми. Так, на місці сучасного мікрорайону “Черьомушки” вдалося виявити неіснуючі сьогодні вулиці Рикова, Толстого, Червоноармійську. Поблизу головного корпусу ПДАТУ була колись площа 27-го лютого. Матеріали Державного архіву Хмельницької області дають підстави вважати, що колись вулиця Драгоманова була кварталом нижче сучасної, де нині вулиця Данила Галицького. Це підтверджують і плани міста.¹

На наш погляд, перспективним щодо використання словника мікротопонімів Кам’янця-Подільського є напрям, пов’язаний з його місцем у науково-пізнавальній роботі. Адже – це джерело історії, яке дає немало інформації про минуле міста, краю, етносоціальні процеси, громадське і політичне життя. Оскільки топоніміка тісно пов’язана з археологією, то деякі топоніми можуть дати цінний матеріал для пошуку оборонно-фортифікаційних об’єктів, вивчення релігійного життя краю, зокрема об’єктів сакральної архітектури, які з певних причин не збереглися до нашого часу. Мікротопоніми фіксують деякі події козацької доби.

Топонімічна робота має великий виховний заряд, адже допомагає розвивати патріотичні почуття, гордість за своє місто. Топонімічну інформацію можна використовувати на уроках географії, української мови, історії, у позаурочний час, вона може стати, скажімо, темою екскурсій. Знання подій Великої Вітчизняної війни можна поглибити за рахунок екскурсій по таких географічних об’єктах, як парк Смирнова, сквер Васильєва, вулицях Ладигіна, Жукова, Киргизова та ін. Можливе проведення й заочних екскурсій по географічних об’єктах міста із залученням до їх підготовки учнів-екскурсоводів, які вивчать інформацію про конкретні топоніми.

Можна вести в навчальних закладах різних рівнів спецкурс “Топоніми рідного краю”, програмою передбачивши, ознайомлення учнів із змістом основних топонімічних понять, метою, завданнями топоніміки, напрямками роботи, принципами, методами і прийомами дослідження, способами узагальнення і використання матеріа-

---

¹ Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 1, спр. 102, арк. 126, 129.

лів, основними джерелами топоніміки. Для роботи гуртка “Топоніми рідного міста” можна використати програму, розраховану на 34 години, яку розробив доктор історичних наук, професор Кам’янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка Віктор Степанович Прокопчук.¹

Топонімія міста може стати темою учнівських наукових робіт у рамках Малої академії наук України, всеукраїнської історико-географічної експедиції “Історія міст і сіл”, започаткованої 2006 року.

Топонімічний словник дасть можливість усім, хто цікавиться історією перлини Поділля – Кам’янця-Подільського, особливо гостям, туристам, більш детально пізнати місто. Адже він фіксує нинішній стан топонімічних студій. Наступний період історії міста, як і краю, зафіксують нові назви на топонімічній мапі. Вони дадуть матеріал для нових досліджень, можливо, й наступних доповнених, удосконалених перевидань цього словника.

---

1 Прокопчук В. С. Топоніми рідного краю: метод. посіб... – С. 34-35.

ТОПОНІМІЧНИЙ СЛОВНИК

КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

25

Аеродромна вулиця – хоча розміщена на землях села Кам’янки, та цю територію можна назвати міською. Назву свою отримала від того, що, відходячи від вулиці Леніна, вела до аеропорту, який нині не існує.

Алоїзія батарея – фортифікація XVIII – початку XIX ст., названа на честь Святого Алоїзія. На початку XIX ст., коли укріплення зняли з балансу військового відомства, на його місці збудували будинки (вулиця Вірменська, 5 та 7). Укріплення прослідковується і до нашого часу.

Амбулаторний провулок – знаходиться на Підзамчі, проходив повз амбулаторію, яка й дала йому назву.

Артистів будинок – таку назву будинок за адресою Польський ринок, 12 отримав у зв’язку з тим, що в середині 50-х рр. XX ст. у ньому мали квартири артисти місцевого театру.

Архієпископський ковчег башта – так трактує назву Ласької башти В. К. Гульдман у книзі “Памятники старины Подолии”, посилаючись на опис замку 1544 року, опублікований О. Яблоновським (Korab arcybiskupi). На цій башті до наших днів зберігається плита із зображенням герба Кораб – родового герба Яна Ласького, який наприкінці XV ст. дав кошти на реконструкцію башти.

Архіерейська вулиця – сучасні вулиці Францисканська та Кузнечна, як зазначає Олександр Прусевич, тягнулась вона від Баторієвої башти до костелу францисканців. Назва з’явилася, ймовірно, у кінці XVIII – на початку XIX ст., коли після приєднання Кам’янця до Російської імперії (1793 р.) костел францисканців був перетворений в архіерейську церкву, а 1796 року тут оселився архіерей Іоанникій.

Архіерейська церква – після переходу Кам’янця під владу Російської імперії так називався Францисканський костел, який був перетворений на Архіерейську церкву Успіння Пресвятої Богородиці.

Архієрейський будинок – був облаштований в Архієрейській церкві в Старому місті, у ньому мешкали православні єпископи. Нині – це церква по вулиці Францисканській.

Архієрейський хутір – 1808 року Йосип Ужевський подарував цей хутір, розташований поблизу сучасного спиртзаводу, православному єпископу Іоаннікію. На початку 80-х років ХІХ ст. там був збудований кам'яний будинок, на другому поверсі якого була домова церква Іоанна Богослова. 1892 року церква була реставрована і переосвячена на честь 12 апостолів, облаштована дзвіниця.

Бажана вулиця – рішенням виконкому міськради 23 січня 1990 року одній із запроєктованих вулиць с. Довжок на міських землях було присвоєно ім'я Миколи Платоновича Бажана (26.09.1904-23.11.1983) – поета, державного та громадського діяча, Героя Соціалістичної Праці (1974), лауреата Шевченківської премії (1965), заступника голови Ради Міністрів УРСР (1943-1948), голови Спілки письменників України (1953-1959), головного редактора Головної редакції Української радянської енциклопедії (1957-1983), який народився в Кам'янці-Подільському.

Бажана провулок – 23 січня 1990 року цим же рішенням виконком присвоїв ім'я поета М. П. Бажана одному з провулків с. Довжок.

Базарний провулок – знаходиться на Підзамчі, відходить від Жванецького шосе на північ між вулицею Киргизова та Жванецьким провулком. У тому місці свого часу був ринок, звідки й з'явилася назва.

Баторія Стефана башта – див. Кушнірська башта.

Бель-в'ю – назва готелю, який розташувався по вулиці Троїцькій, 2, у перекладі з французької означає “чудовий краєвид”.

Берегова вулиця – 23 січня 1990 року рішенням виконкому за №32 одну із запроєктованих вулиць у с. Жовтневе на міських землях довжиною 640 метрів було названо Берегова, оскільки вона йде вздовж берега річки.

Берлін Люби вулиця – початкова назва Віттовська. Найімовірніше назву отримала від Яна або Юзефа де Вітте. 9 квітня 1936 року вулицю Віттовську на Руських фільварках було перейменовано на Люби Берлін – парашутистки, що загинула 26 березня 1936 року під час рекордного стрибка.

Беляєва вулиця – 9 листопада 1995 року постановою виконкому за №1245 одній з безіменних вулиць селища Першотравневе було присвоєно ім'я письменника Володимира Павловича Беляєва – уродженця Кам'янця-Подільського (1909 р.), лауреата Сталінської премії, Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка, премії КДБ СРСР, нагородженого двома орденами Трудового Червоного Прапора, двома орденами “Знак Пошани”, Кавалерійським Хрестом “Відродження Польщі”, заслуженого діяча польської культури. В. П. Беляєв є автором трилогії “Стара фортеця”, памфлетів і документальних повістей “Під чужими прапорами” (1958), “Луна Чорного лісу” (1965), “Нічні птахи” (1965), “Формула отрути” (1971), “Хто тебе зрадив?” (1972), “Я звинувачую” (1978), “Дитинство”, “Ровесники”, “Границя у вогні”, “Під небом Мурманська”, сценаріїв фільмів “Тривожна молодість”, “Іванна”, “Зустріч під бомбами”, “До останньої хвилини” та ін. 1967 року став почесним громадянином Кам'янця-Подільського. Помер Володимир Беляєв 20 лютого 1990 року в Москві, похований на Кунцевському кладовищі.

Біланівка – один з мікрорайонів міста. Поселення засноване 1742 року, польський магістрат дав в оренду 100 десятин землі польському шляхтичу Зелінському, а той – багатим селянам і міщанам. Так виникли хутори, які на кінець XVIII ст. налічували 50 господарств, а на початок XX ст. – 150. У XVIII ст. поселення називалось Долішнім фільварком. Така назва з'явилася на противагу Горішнім (Горним) фільваркам (сучасні Польські фільварки). Візита Георгіївської церкви за 1771 рік засвідчує, що тут проживав великий землевласник Білан, з яким і пов'язують назву.

Біланівська Набережна вулиця – первісна назва Набережна, сучасна з'явилася 9 квітня 1936 року. Оскільки ще одна Набережна існувала на Руських фільварках, тому для їх розрізнення були додані допоміжні частини – Біланівська та Руськофільварецька.

Має тільки односторонню забудову, а отже – непарні номери, місце парних – це незабудований берег річки.

Біланівський провулок – див. провулок Чубаря.

Біржа – південна сторона Польського ринку. Назва пішла від того, що в цій частині ринку були кам'яниці багатих купців та фінансистів біля яких завжди гуртувалася біднота в надії знайти будь-яку роботу – своєрідна біржа праці.

Богінського провулок – постановою Окрмісцгоспу від 11 вересня 1925 року за №10630 вулицю Нову, розташовану в сучасному кварталі між вулицями Тімірязєва, Північною, Огієнка та Гагаріна, було перейменовано на Богінського (в документі Богінського). Валерій Богінський був професійним революціонером, убитий разом з Вечоркевичем 29 березня 1925 року в польському місті Столбци.

Богуна вулиця – 27 липня 1959 року рішенням виконкому одній з нових вулиць північної частини селища Смирнова надали ім'я Івана Богуна. 1648 року, щоб не допустити з'єднання М. Калиновського з королівськими військами, Богдан Хмельницький послав до Кам'янця військо на чолі з наказним гетьманом Дмитром Лисовцем, а з ним – Івана Богуна. Їх полки з'явилися під містом 29 квітня. Головний табір козаків був розміщений в районі Зіньківців і річки Мукші. Удар на Кам'янець планувався через Карвасари й Руську браму. Найжорстокіші бої відбувались 29 квітня – 1 травня. Козакам вдалося оволодіти навколишніми укріпленими містечками Панівцями, Жванцем, Чернокозинцями, Кудринцями, але міста взяти не вдалося. 2 травня облога була знята.

Боженка вулиця – рішенням виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради за №32 одній із запроєктованих вулиць у с. Довжок на міських землях було надано ім'я Василя Назаровича Боженка – учасника подій 1917-1921 рр., командира Червоної армії. Помер через невідому хворобу, похований на Житомирщині.

Боргова яма – знаходиться на подвір'ї Старої фортеці поблизу Папської башти, свого часу в цю яму саджали боржників.

Брама до магазинів – таку назву носить невелика арка, прибудована 1761 року Стефаном Маковецьким з північної сторони до

Кушнірської брами. Назва, ймовірно, походить від того, що дорога через арку вела до складів зброї (магазинів).

Бугайченка вулиця – 23 січня 1990 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №32а одній із запроєктованих вулиць в с. Довжок на міських землях присвоєно ім'я Бугайченка. Іван Федорович Бугайченко (2.08.1913-14.01.1943) народився в с. Михайлівка Олексіївського району на Житомирщині, 1930 р. вступив до Київського педтехнікуму, працював завідувачем піонерської бази, інструктором міського комсомолу в Золочеві, секретарем заводського комітету ЛКСМУ, закінчив радпартшколу при Харківському інституті комуністичного виховання. 1934 року подав заяву для зарахування до Червоної Армії. Служив у Кам'янці-Подільському в ЧК при Самаро-Ульянівській залізничній дивізії. Закінчив школу молодшого командного складу і став командиром відділення, секретарем комсомольської організації маневреної групи, а потім загону, членом міського, пізніше обласного комітету ЛКСМУ. 1937 року залишився на понадстрокову службу в прикордонному загоні №23, став кандидатом у члени ВКП(б), через кілька місяців – молодшим політруком. У 1939 р. обраний першим секретарем Тернопільського обкому ЛКСМУ і членом бюро обкому КП(б)У та ЦК ЛКСМУ. З початком війни Бугайченко (під псевдонімом Володимир Іванович Чорний) разом з Яковом Кравченком (Панчішним) і Ольгою Петрівною Севрук (Євгенія Петрівна Чорна) утворили підпільну групу. Перейшов фронт і осів у с. Андріївка Чемеровецького району. Наприкінці серпня 1941 року направився з групою на Житомирщину, утворив підпільний комітет, вів диверсійну роботу в сс. Потіївка, Дитинець, Горбульов, Моделів, Вудилівка, Вихля, Маньківка, Котівка, Селець, Чайковці, Новосільці, Гришківці. У відкритому бою розгромили маслозавод, розігнали шуцманвахту в с. Ляхове, знищили телефонний зв'язок. Підпілля виросло до 150 чоловік, мало 34 гвинтівки, кілька автоматів, близько 50 гранат. Був схоплений нацистами 29 грудня і 14 січня 1943 р. розстріляний.

Будівельників вулиця – 30 листопада 1961 року міськвиконком надав одній з безіменних вулиць селища цукрового заводу назву Будівельників.

Будівельників провулок – тоді ж надано назву й провулку в цьому ж селищі. У радянський час було досить поширеним давати провулку назву вулиці, що проходила поруч.

Будівельний провулок – 27 липня 1959 року виконком міськради одному з безіменних провулків північної частини селища Смирнова дав назву Будівельний.

Будьонного провулок – один з безіменних провулків на Новому плані в кварталі між сучасними вулицями Пушкінською, Червоноармійською, Огієнка та Гагаріна отримав ім'я Семена Михайловича Будьонного – маршала Радянського Союзу (1935), повного Георгіївського кавалера, Героя Радянського Союзу (1958, 1963, 1968), кавалера шести орденів Леніна, шести орденів Червоного Прапора.

Бульварний провулок – 15 лютого 1900 року міська дума надала таку назву провулку, що проходив поруч Бульварної вулиці (сучасна Шевченка). З'єднує сучасні вулиці Пушкінську та Великанова.

Бусигіна вулиця – 9 квітня 1936 року постановою міськради провулок IV-ий Георгіївський на Польських фільварках перейменований на Бусигінський, згодом став вулицею. Олександр Харитонович Бусигін (28.05.1907-19.02.1985) був ковалем, одним із начинателів стахановського руху в автомобільній промисловості СРСР, встановив світовий рекорд з кування колінвалів, Герой Соціалістичної Праці.

Бучинського вулиця – 9 листопада 1995 року виконком Кам'янець-Подільської міської ради одній з безіменних вулиць у селищі Першотравневе присвоїв ім'я Петра Миколайовича Бучинського – ученого, вихідця із с. Довжок, професора, декана, ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Вали вулиця – тягнеться східними схилами Старого міста. Деякі дослідники вважають, що назва пішла від того, що між баштами, які знаходяться на цій вулиці (Гончарська, Кравецька та Різницька) були кам'яно-земляні вали. М. Б. Петров доводив, що назва вулиці походить не від валів між баштами, які ніколи не існували, а від

того, що вулицю Довгу, з якої починається вулиця Вали, зі сходу оточували вали (в описі міста 1700 року фігурує як вулиця Довга валом). Вулиця Вали носила також назву Гончарська, Фелікс Кірик подає найдавнішу згадку про неї – 1516 рік. Назва, ймовірно, походить від Гончарської башти. У радянський час, до 11 вересня 1990 року, використовувалася назва Східний бульвар.

Васильєва вулиця – 17 травня 1976 року рішенням виконкому безіменній вулиці в сучасному мікрорайоні Жовтневий присвоєно ім'я генерала Сергія Терентійовича Васильєва, який загинув під час визволення міста навесні 1944 року і похований у сквері Васильєва поруч з цією вулицею.

Ватутіна вулиця – 5 червня 1947 року рішенням міськвиконкому одній з безіменних вулиць селища Смирнова було надано ім'я Миколи Федоровича Ватутіна – командувача I Українського фронту, який 29 лютого 1944 року під час об'їзду військ потрапив у засідку УПА на Рівненщині, був поранений і через півтора місяця помер.

Велика отців єзуїтів вулиця – вулиця в Старому місті, назва зафіксована в описі міста 1700 року, проходила повз володіння єзуїтів (колегіум, костел). Сучасна вулиця Татарська.

Велика реміснична синагога – у другій половині XIX ст. до Гончарської башти була прибудована Велика синагога ремісників. Сьогодні в її приміщенні розташований ресторан “Стара фортеця”.

Великий Торговий майдан – нині не існує. Займав територію сучасного майдану Відродження та парку Смирнова, на ньому розміщувалися Маріїнська жіноча гімназія, міська дума та собор Олександра Невського.

Веліканова вулиця – первісна назва вулиці – Базарна. У списку вулиць за грудень 1927 року подана під такою назвою. З приходом більшовиків отримала ім'я Іларіона Ткаченка, який разом з Казимиром Сенкевичем керував Подільською групою партії “Народна воля”, був засланий в Сибір під нагляд поліції. 9 квітня 1936 року вулиця Ткаченка перейменована на Калініна. Назву Базарна носила і в період німецької окупації. Назва пішла від ринку на Семінарській площі (територія перед корпусом №1 ПДАТУ), біля

якого вулиця проходила. 15 липня 1993 року рішенням виконкому міської ради вулиці Калініна дали ім'я Клавдія Сафоновича Великанова – заслуженого лікаря України, учасника Великої Вітчизняної війни, який протягом 1946-1985 рр. працював хірургом міської лікарні.

Верхня Польська брама – комплекс оборонних укріплень в північно-західній частині Старого міста, який складали Кушнірська башта, Турецький бастион та оборонні мури.

Видрівка – частина міста вздовж правого берега річки Смотрич від Турецького мосту до млина, назва якої пішла від того, що Катерина II подарувала ці землі козаку Видрі. У с. Видрівка 1925 року було 40 господарств і 224 жителі. У ХХ ст. село було включене в межі міста.

Видровецький узвіз – з'єднує Підзамче та Видрівку.

Винниченка вулиця – 15 вересня 2009 року вулиці Проектно-Північній у селищі цукрового заводу було надано ім'я Володимира Кириловича Винниченка (16.06.1880-6.03.1951) – українського письменника, політичного і державного діяча, який стояв біля витоків української державності, був членом і заступником голови Центральної Ради, головою Генерального секретаріату Центральної Ради, генеральним секретарем внутрішніх справ. 1906 року Володимир Винниченко відвідав Кам'янець-Подільський, на конспіративних зборах виступив з ґрунтовним рефератом про автономію України, потім на Руських фільварках, у будинку Пантелеймона Блонського, поспілкувався з місцевими українського патріотами.

Винокура вулиця – 17 лютого 2009 року одній з нових вулиць в районі вулиці Пархоменка, що в селищі Смирнова, надано ім'я Іона Срулевича Винокура (1930-2006) – історика, археолога, професора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, академіка Академії наук вищої школи України (з 1997) та Української академії історичних наук (з 1999), автора багатьох праць з історії та археології.

Вишнева вулиця – постановою виконкому міськради від 23 січня 1990 року одну із запроєктованих вулиць індивідуальної забудови с. Жовтневе на міських землях було названо Вишневою.

Вишневий провулок – рішенням виконкому від 23 січня 1990 року один з провулків с. Жовтневе отримав назву Вишневий.

Вишнева вулиця – 15 вересня 2009 року вулиці Проектно-Східна-1 у селищі цукрового заводу було надано назву Вишнева.

“Від замку понад скелею” вулиця – див. вулиця Кузнечна.

“Від кам’яної Руської брами до Вірменського костелу” вулиця – див. вулиці Вірменська та Руська.

Відродження майдан – східна частина колишнього Великого Торгового майдану, 1970 року названого площею Леніна. 1 червня 1992 року перейменований на майдан Відродження.

Вірменська вулиця – вперше з’являється в описі міста 1700 року під назвою вулиця “Від Руської брами до Вірменського костелу”. Носила ще назви Губернаторська, Троцького, Радянська, Свердлова. Наймення Губернаторська отримала від того, що розпочиналася від Губернаторського майдану і проходила повз палац губернатора. 20 грудня 1927 року вулицю Троцького в зв’язку з тим, що він “... протягом довгого часу проводив протирадянську політику – і в сучасний момент остаточно себе скомпрометував перед трудящими Радянської Республіки, завдяки антирадянським своїм виступам...”¹ перейменували на Радянську. 9 квітня 1936 року Радянській надано ім’я Свердлова. 11 вересня 1990 року відновлена історична назва – Вірменська.

Вірменська дзвіниця – єдиний архітектурний елемент, який залишився від комплексу Вірменського костелу. Як стверджує О. Пламеницька, побудована дзвіниця в кінці XV – на початку XVI ст. у стилі ренесансу.

Вірменський бастион – шестигранне кам’яно-земляне укріплення на в’їзді в Старе місто із західної сторони з боку Замкового мосту. Називався ще батареєю Св. Терези. Під такою назвою фігурує на плані 1761 року. У XVIII ст. Вірменський бастион також носив назву Великий рондель за формою укріплення. За твердженням деяких дослідників збудований в 30-40-х роках XVI ст. під керівництвом інженера Каміліуса. Суттєвих реконструкцій не зазнавав.

---

1 Держархів Хмельницької області, ф. р-335, оп. 1, спр. 63, арк. 102.

Вірменський єпископський палац – тут знаходилась резиденція архієпископів, які півроку мешкали у Львові, а півроку у Кам’янці-Подільському – найбільших центрах поселення вірмен. Під час реконструкції виявлена кам’яна плита з написом на старовірменській мові: “Будинок куплений священиком Бетрісом і його дружиною 1479 року”, що дало підстави датувати його будівництво XV століттям. Інша назва Вірменського єпископського палацу – Вірменський торговий будинок. Свого часу ця будівля була центром вірменської торгівлі міста. Нині тут знаходиться археологічний музей.

Вірменський колодязь – пам’ятка містобудування XVII ст. (фото 23). У 60-х роках XVIII ст. Ян де Вітте збудував над колодязем восьмигранний павільйон у стилі бароко. Вода в колодязі непридатна для пиття, бо гірко-солоня на смак (твердих решток у 15 разів, хлористих солей у 35 разів, сірчаноокислих солей у 5 разів, фосфорноокислих солей у 4,5 рази більше, ніж у воді з Гунських криниць). Глибина колодязя – до 40 метрів (за іншими даними 55 метрів), діаметр – 3 метри. Вода прибувала крізь щілини в стінах колодязя та у вигляді дощу спадала вниз – щодня прибувало близько 300 відер. Воду тривалий час використовували, непридатною вона ставала, якщо криницю довго не чистили. Назва походить від того, що нібито 1638 року багатий вірменський купець Нарзес пожертвував гроші на побудову колодязя, того ж року й розпочалося будівництво за розпорядженням короля Владислава IV Вази. Про цей колодязь відома українська поетеса Наталя Кашук, яка протягом 1942-1954 рр. проживала в Кам’янці-Подільському, у вірші “Вірменська криниця в Кам’янці” написала такі слова:

*Гірка вода в криниці, ой, гірка!
А мріялося ж – місто напоїти.
І вісім літ каменяра рука
Завзято кайлувала скельні плити.*

*На площі коло ратуші ріка
В глибокому каньйоні жебоніла.
І паморозі сивина витка
На скроні майстру упадала біло.*

*Гранітний щит Подолії ховав
Солодку воду десь в глибинах інших...*

Вірменський костел – знищений у ХХ ст. під час антирелігійної компанії в СРСР. О. Прусевич відносив його будівництво до кінця XIV ст. 1495 року дерев'яний костел був зруйнований і зведений вже з каміння. У часи турецької окупації 1672-1699 років був зруйнований і відновлений лише в другій половині XVIII ст. До 1666 року костел був вірмено-григоріанською церквою. Є думка, що на кошти Синана Котлубея 1398 року була збудована не Миколаївська церква, як загально прийнято вважати, а саме згаданий костел.

Вірменський ринок – давня та сучасна (з 1990 року) назва ринку в Старому місті (фото 11). Назва пов'язана з появою в XIV ст. у місті вірмен, які заснували тут одну з потужних колоній. З ринку і на південь Старого міста розташовувались вірменські квартали. Ринок був центром торгівлі вірмен у Кам'янці-Подільському. Певний час він носив назву Соборна площа, назва пов'язана з Іоанно-Предтеченською церквою, яка в XIX столітті була православним собором. Майдан часто відіграв роль плацу, на якому відбувалися різноманітні паради, звідси й отримав одну зі своїх назв – Плацпарадний. У XIX ст. носив назву Губернаторської площі, поруч з якою розміщувалися головні губернські установи (канцелярія, суд і т. д.), а також палац подільського губернатора. Постановою від 30 травня 1898 року Губернаторський майдан було перейменовано на Миколаївський. 20 березня 1923 року майдану надано ім'я Троцького, 20 грудня 1927 року перейменовано на Радянську площу. У списку вулиць за 1935 рік Вірменський ринок фігурує під назвою майдан Свердлова. М. Б. Петров стверджував, що на початковому етапі площу заселяли не вірмени, а русини, тому його початкова назва – Руський ринок.

Вірменські склади – архітектурна пам'ятка (охоронний № 743), розміщена у вірменських кварталах Старого міста у Миколаївському провулку, приміщення, значна частина якого знаходилася під землею, використовувалися під склади.

Вірменські фільварки – фільваркове господарство, створене на землях на північ від Руських фільварків, наданих вірменській громаді міста.

Вітряна брама – одна із назв Кушнірської башти, збудованої в XVI ст. (фото 20). Легенда розповідає, що Петро I, повертаючись з невдалого Прутського походу через Кам'янець, проїжджав браму і йому вітром здуло капелюха з голови. “Що за вітряна брама?” – викрикнув він. Ця історія із зухвалим вітром нібито і відобразилася у назві. Про цю подію Віталій Нечитайло написав гумореску “Капелюх”:

*У Кам'янци на Поділлі
спинивсь імператор.
Нужду справив, на фортецю
витріщивсь банькато,
розпустив у здивуванні
августійші вуха,*

*а тим часом з царя протяг
зірвав капелюха,
покотив його у браму
і кинув за валом.
Тую браму кам'ячани –
Вітряна назвали...*

Але Вітряною брамою доцільно називати не всю башту, а лише аркову прибудову з лівої сторони – в'їзд до міста. Опис цієї брами залишив відомий купець-мандрівник Трифон Коробейніков, який відвідав Кам'янець-Подільський 1593 року.

Вігтові казарми – див. Казарми фортеці.

Водяна башта – башта, що входить до замкового оборонного комплексу. Назву отримала від криниці, що знаходиться під нею. Підземною комунікацією з'єднувалася з баштою Рожанкою, забезпечуючи водою всю фортецю. Згадується башта в описі замку 1544 року: “Біля цієї самої брами з поля є вежа Водна, здавна будована і змурована над річкою Смотрич, в якій вода є...”¹. У XVIII ст. башта називалася Смотрицькою, оскільки розташована в каньйоні річки Смотрич.

Водолікарня Шагіна – сучасні будинки №7 та №7а по вулиці Тринітарській. Лікар Мартин Шагін біля свого будинку виявив джерело мінеральної води, але на пропозицію збудувати водолікарню влада не відгукнулася. Тоді Шагін влаштував її у власній садибі. Басейн, наповнений водою, ще був у 70-х роках XX ст.

1 Jablonowski A. Zamek kamieniecki w schyłku pierwszego połowy XVI wieku / A. Jablonowski // Przegląd bibliograficzno-archeologiczny. – 1882. – Т. III. – S. 15.

Водоп'янова вулиця – постановою Кам'янець-Подільської міської ради 9 квітня 1936 року провулку Перший Безіменний на Руських фільварках дано ім'я Михайла Васильовича Водоп'янова (6.11.1899-11.08.1980) – генерал-майора авіації (1945), Героя Радянського Союзу, учасника врятування челюскінців (1934), повітряної експедиції на Північний полюс (1937), письменника (“Кирееви”, “Полярний льотчик”, “Валерій Чкалов” та ін.).

Войкова провулок – 9 квітня 1936 року провулок Другий Козачий (або вулиця Козача) на Біланівці був перейменований у провулок Войкова (Войнера Пінхуса Лазаровича) – більшовика, який брав участь у розстрілі царської сім'ї, комісара постачання Уральської області (січень-грудень 1918 року), заступника голови Центроспілки (1919), заступника голови держтресту “Північліс” (1921), повпреда СРСР у Польщі. Убитий у Варшаві Борисом Ковердою.

Вокзальна вулиця – проходить на схід від залізничних колій та залізничного вокзалу.

Восьмого березня вулиця – одна з вулиць на Руських фільварках, спочатку називалася Покровський провулок, під цією назвою фігурує в списку вулиць за 1935 рік, а в списку від 23 вересня 1949 року – Восьмого березня.

Вутіша вулиця – частина колишньої вулиці Старопоштової, 1923 року перейменованої на Вутіша. Віталій Вутіш (1902-1922) у 1921-1922 рр. очолював радпартшколу на Польських фільварках. Помер від тифу, похований біля пам'ятника борцям за владу рад. 9 квітня 1936 року північну частину вулиці перейменували на Ворошилова.

Гагаріна вулиця – розташована на Новому плані, початкова назва – вулиця Лагерна. Назва пішла від того, що у південній частині сучасних проспекту Грушевського та вулиці Гагаріна розташовувався літній табір кам'янецької залози. У списку вулиць за 1927 рік фігурує під назвою Робфаку. 9 квітня 1936 року отримала ім'я П. Постишева. 27 квітня 1961 року вже знову фігурувала як Лагер-

на і була названа ім'ям Юрія Олексійовича Гагаріна, який 12 квітня 1961 року на космічному кораблі “Восток” здійснив перший політ у космос.

Гагенмейстера вулиця – первісна назва – Дівоча. 16 серпня 1875 року міська дума пропонувала назвати її провулком Лагерним, але це не було втілено в життя. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року фігурує вже з ім'ям професійної революціонерки, дружини В. І. Леніна Надії Костянтинівни Крупської. Рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради від 31 серпня 1993 року вулицю Крупської розділили на дві частини – відрізок від вулиці Кулика до м'ясокомбінату присвоїли ім'я маршала Харченка, іншому – від вулиці Лесі Українки до проспекту Грушевського – В. М. Гагенмейстера, мистецтвознавця, графіка, видавця, директора художньо-промислової школи міста (1916-1933).

Гайдара провулок – 19 серпня 1977 року постановою виконкому за №395 Другий провулок Мічуріна отримав ім'я А. П. Гайдара – російського письменника, автора повісті “Тимур і його команда”, який поліг 1941 року, на початку Великої Вітчизняної війни.

Галицька вулиця – 15 вересня 2009 року вулиці Проектно-Північній в селищі цукрового заводу надали назву Галицька.

Ганьби стовп – стояв у Старому місті перед Ратушею в II пол. XVII – I пол. XVIII ст. із західної сторони. Тут здійснювалися покарання, зокрема у 1734 та 1747 роках – ватажків національно-визвольного руху на Поділлі Івана Клобуцького (тавровано) та Клеофаса (страчено).

Гастелло вулиця – 5 червня 1947 року одній з безіменних вулиць у районі Кам'янець-Подільської МТС (сучасне селище Жовтневе) було надано ім'я Миколи Гастелло – Героя Радянського Союзу, який 26 червня 1941 року спрямував свій літак на ворожу танкову колону.

Гастелло провулок – провулок у селищі Жовтневе, 5 червня 1947 року названий ім'ям М. Ф. Гастелло.

Георгіївський майдан – розташовувався на Польських фільварках, пізніше отримав назву Ворошилівський майдан, на сьогодні не існує.

Герцена провулок – 9 квітня 1936 року Другий Георгіївський провулок був перейменований на честь Олександра Івановича Герцена – відомого російського письменника, революціонера.

Гімназійний провулок – з'єднує вулиці Троїцьку та Зарванську. Колись починався від вулиці Довгої і продовжувався до Кузнечної, носив назви Троїцький, Конторський. У радянський час Гімназійний провулок носив ім'я Шолом-Алейхема (з 9 квітня 1936 року). 11 вересня 1990 року йому повернута історична назва. У чоловічій гімназії, в'їд якої провулок отримав назву, навчалися видатні українські діячі Микола Бурачек, Богдан та Микола Хиджеу, Євген Онацький, Мойсей Альтман, Валер'ян Захаржевський, Лев Котелянський, Модест Левицький, Григорій Мачтет, Юрій Смолич, Микола Чирський, Петро Бучинський, Володимир Дебагорій-Мокрієвич, Борис Жерве, Володимир Затонський, Борис Збарський, Костянтин Копержинський, Михайло Курилко, Октавій Ланге, Борис Ларін, Іван Лучицький, Юлій Манасевич, Володимир Січинський, Едмунд Фаренгольц, Микола Чеботарьов, Ілля Штаєрман, Олександр Шульмінський, викладали Іван Вернадський, Павло Житецький, Олександр Хиджеу, В'ячеслав Розвадовський, Петро Чуйкевич.

Глібова вулиця – рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради від 9 листопада 1995 року №1245 одній з запроєктованих вулиць у селищі Першотравневе надано ім'я відомого українського байкаря і лікаря Леоніда Глібова.

Гловерівський мур – розташований в Старому місті вздовж вулиці Успенської, зведений у 20-х роках XVIII ст., будівництво приписують Анджею Арчибальду Гловеру – військовому інженеру, керівнику військово-інженерної служби міста.

Годованця вулиця – розташована на Новому плані, межує з ботанічним садом. Попередня назва Садова з'явилася від ботанічного саду, біля якого проходить. Названа ім'ям видатного байкаря Микити Павловича Годованця (14.09.1893-27.07.1974). Народився в с. Вікнина Гайворонського району на Вінниччині, в листопаді 1918 приїхав у Кам'янець-Подільський, працював у школі с. Голосків. У 1925 році вступив до Спілки письменників “Плуг”, у

1934 році прийнятий до Спілки письменників СРСР. Наприкінці 1929 року Микита Павлович переїхав до Харкова, 1934 року – до Києва. 13 червня 1937 року безвинно засуджений до ув'язнення, протягом 1937-1942 рр. перебував у таборах ГУЛАГу на Колимі, реабілітований у вересні 1957 року. Повернувся до Кам'янця-Подільського 1954 року і прожив тут до кінця життя. Автор близько 1600 байок, із них 500 – оригінальні, що ввійшли до збірок “Незаможник Клим” (1927), “До добробуту й культури” (1928), “Парася на парастасі” (1929), “Будяки”, “Довгоносики”, “У колективі” (1930), “Трактор і Рало” (1931), “Байки” (1932), “Байки” (1957), “Осел на хаті” (1958), “Заяча математика” (1961), “Вужі під яслами” (1963), “Ріка мудрості” (1964), “Веселий педант” (1965), “Конвалія і Лопухи” (1966), “Афоризми саатирика” (1967), “Талановита Тріска” (1967), “Байки зарубіжних байкарів у переспівах і переказах Микити Годованця” (1973), “Байки” (1983). 1972 року Юхим Альперін в Інституті літератури ім. Тараса Шевченка АН УРСР захистив дисертацію на ступінь кандидата філологічних наук на тему: “Українська радянська байка і творчість Микити Годованця”, 2008 року опублікований роман-документ Мар'яна Красуцького “Розрив-трава на лютих перехрестях”, в якому описано колимський період життя М. П. Годованця. Помер байкар 27 серпня 1974 року. На пам'ятнику викарбувані його ж слова з вірша “Народу рідному – усе!”, опублікованого в одноденній газеті “Свято Поділля”, присвяченій відкриттю Кам'янець-Подільського державного українського університету:

*Народу рідному – усе!
На жертвовник святого діла
Нехай з нас кожен принесе
Вогонь душі і силу тіла!*

Голованівського-Барського провулок – 26 жовтня 1956 року запроектованому провулку в селищі Смирнова дали назву Шкільний, а 17 лютого 1967 року назвали ім'ям Григорія Адамовича Голованівського-Барського (1896-1966) – уродженця Кам'янця, друкаря, більшовика.

Голосківське шосе – відходить від Нігинського шосе у напрямку села Голосків.

Голосківська вулиця – отримала назву від села Голосків, у напрямку якого її прокладено.

Гончарська башта – розташована в Старому місті, датою зведення вважається 1583 рік, що засвідчує плита, встановлена на західному фасаді. З боку Старого міста має три поверхи, з боку каньйону – п'ять. Дах відновлено 1963 року за проектом В. Шевченко. Особливістю споруди є скошеність верхньої частини стін з зубцями-бійницями, що забезпечувало рикошетування чавунних куль. Цей прийом у військовій архітектурі розробив Альбрехт Дюрер. Ще називалася Різницькою та Яничарською.

Горького вулиця – знаходиться в селищі цукрового заводу, відходить на північ від вулиці Фрунзе. Названа ім'ям радянського письменника Максима Горького.

“Гранд-отель” – розміщувався в Старому місті за сучасною адресою Зарванська, 14. У I пол. XIX ст. садиба була відома заїжджим двором Нарольського. У II пол. XIX ст. тут звели двоповерховий будинок з проїздом, де розмістився “Гранд-отель”. У 20-х рр. XX ст. був націоналізований. Сьогодні на першому поверсі будівлі розташовані крамниці та перукарня, на другому – житлові приміщення.

Грот-колодязь – розташований у дворі за адресою Кузнечна, 4 за Кафедральним костелом св. Петра і Павла. Вода в криниці специфічна на смак, у документах XIX ст. називалася “мінеральною”. Розміщений колодязь у спеціально створеному гроті.

Грушевського проспект – первісно – вулиця Загородня на Новому плані, яка з 17 лютого 1967 року називалася проспектом В. І. Леніна. Постановою від 27 листопада 1962 року планувалося перейменувати на проспект Карла Маркса, але рішення не було втілене в життя. Рішенням виконкому міськради від 1 червня 1992 року за №357 проспект Леніна отримав ім'я Михайла Сергійовича Грушевського (17.09.1866-24.11.1934) – видатного історика, автора багатотомної “Історії України-Руси”, державного діяча, голови Української Центральної Ради (1917-1918).

Гуменецький провулок – 26 жовтня 1956 року постановою виконкому міськради за №25 одному з безіменних провулків у північній частині селища Смирнова надано назву Гуменецький, за назвою розташованого неподалік села Гуменці.

Гуменіск вулиця – 25 вересня 1990 року міська рада одній з вулиць мікрорайону Жовтневе надала назву Гуменіск, за назвою колишнього хутора Гуменіск, на території якого вона розміщена.

Гуменіск провулок – тоді ж, 25 вересня 1990 року, разом з вулицею Гуменіск з'явився однойменний провулок.

Гунська вулиця – давня та сучасна назва вулиці. У списку вулиць за 1935 рік подається під назвою 18 березня, у списку вулиць на 23 вересня 1949 року – Паризької комуни. Це пояснюється тим, що саме 18 березня відзначався в СРСР день Паризької комуни, звідки й пізніша назва. 1 червня 1992 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №357 вулиці була повернута історична назва – Гунська. Назву пов'язують з племенами гунів, що проходили територією краю. 28 лютого 1995 року була внесена пропозиція перейменувати вулицю в імені Радугіна Михайла Яковича – Героя Радянського Союзу, кавалера орденів Леніна, Червоного прапора, Вітчизняної війни I і II ступенів, Червоної Зірки, “За службу Вітчизні у Збройних силах СРСР” III ступеня, “Знак пошани”, почесного громадянина Кам'янця-Подільського і с. Студениця, який 26 березня 1944 року на чолі взводу автоматників з трьома танками, знаходячись у розвідці, прорвався у тил ворога. Біля переправи в районі сіл Демшин і Студениця відбив у ворога полонених, сформував із них батальйон і успішно командував ним.

Гунські криниці – розташовувалися між вулицями Князів Коріатовичів, Уральською, Лесі Українки і Шевченка. Площа близько 2 гектарів. Зараз на цьому місці сквер. Будівництво розпочали 1949 року методом народної будови. Назву пов'язують з племенами гунів, які в IV ст. н.е. заселяли простори краю. Деякі дослідники схильні вважати, що на берегах Дністра гуни завдали нищівної поразки готам. Побутує також легенда, що на території Гунських криниць гунські племена виливали золотого коня. Використовується назва – сквер Водойма. Серед молоді поширена сленгова назва – Фонтан.

Данила Галицького вулиця – розміщена на Новому плані, первісна назва – вулиця Кишинівська. 16 серпня 1875 року міська дума запропонувала нову назву – Монопольна, але вона не прижилася. 20 березня 1923 року вулицю Кишинівську перейменували на Драгоманова. 9 квітня 1936 року вулиця Драгоманова отримала ім'я письменника Миколи Островського. 1 червня 1992 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №357 вулиці Островського надано ім'я галицько-волинського князя (з 1253 року короля) Данила Романовича Галицького.

Дачна вулиця – розташована на Руських фільварках, первісна назва – Мала Покровська. Постановою президії Кам'янець-Подільської міськради 9 квітня 1936 року вулицю Малу Покровську було перейменовано на честь Дем'яна Бедного (Придворова Юхима Олексійовича) – російського поета і байкаря. Низку творів Дем'яна Бедного 1920 року переклав у Кам'янці-Подільському Микита Годованець, вони видані збіркою “Байки та вірші”. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року вже фігурує назва Дачна.

Дальківські мури – збудовані в 40-60-х роках XVIII ст., простягаються від башти Св. Михайла до бастіону Св. Урсули. Назва несе у собі ім'я будівничого шведа Крістіана Дальке. Також використовувалася назва Нові мури.

Двадцять сьомого лютого майдан – на даний час не існує, розміщувався на території сучасного корпусу №1 ПДАТУ, спочатку носив назву Семінарський майдан. 1918 року на пропозицію Рафаеля Саркісова на означення Лютневої революції в Росії, яка 1917 року призвела до падіння монархії, майдан отримав нову назву – Двадцять сьомого лютого.

Декабристів вулиця – пролягала в кварталі між сучасними вулицями Шевченка, Лесі Українки, Сіцинського та Слепньова на Новому плані, назву отримала в 20-х рр. XX ст. Зараз не існує.

Дембицького садиба – сучасна адреса – вулиця Лесі Українки, 60, нині тут розташовується Центр дитячої творчості. 1911 року садибу придбав Карл Дембицький, а 1932 року вона була націона-

лізована. Будівля має асиметричну форму і компоновку об'єктів, але помітний і зв'язок з традиційним житлом: великі виноси карнизів, фігурні кронштейни, дахи зі слуховими вікнами та високими димарями, наметове завершення наріжної башти.

Денна башта – інколи її нічим невиправдано називали Донна (нібито будувалась на дні рову). Під назвою Денна фігурує в описі замку 1544 року. Євгенія Пламеницька віднесла будівництво башти до XII – XVI ст., вважаючи найстарішою баштою Кам'янецького замку. Ця башта ще носила назву Св. Михайла, адже 1575 року Миколаєм Бжеським у башті була влаштована каплиця на честь Архангела Михайла, про що свідчив латинський напис на стіні:

“Sacellum hoc consecratum est per Reverendissimum Martinum Bialobrzieski, Dei gratia Episcopum Camenecensem et Abbatem Genov Quod reparavit generosus Nicolaus Brzeski de Brzescie, terrarum Podoliae generalis capitaneus, ad Laudem Dei Omnipotentis in titulum S. Michaelis Archangeli. A.D. 1575”¹.

Дібруха річка – невеличка річка, що протікає через Підзамче і на Карвасарах впадає в Смотрович. Можливо, назву слід виводити від кореня дїбр, тобто пов'язувати з дїбровою. Можливий варіант походження назви і від слова “добра” з подальшою трансформацією Добрухи в Дібруху. Інколи вживається назва Довжоцький струмок.

Добролюбова вулиця – 1957 року при розширенні території селища Смирнова одній із запроєктованих вулиць надали ім'я Миколи Олександровича Добролюбова (1836-1861) – російського літературного критика і публіциста.

Довбуша вулиця – 9 листопада 1995 року рішенням виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради за №1245 одній із запроєктованих вулиць у селищі Першотравневому надали ім'я українського народного героя Олекси Довбуша.

¹ “Ця каплиця освячена преосвященним Мартином Б'ялобжеським, благодаттю Божою єпископом і настоятелем Кам'янецьким, влаштована Миколаєм Бжеським, генералом земель подільських. Хвала Богу всемогутньому, названа на честь св. Архангела Михаїла. Року Божого 1575”.

Довга вулиця – давніше наймення вулиці – Різницька, можливо, від того, що тут проживали різники. У II пол. XIX ст. південну частину Довгої називали вулицею Сенаторською – тут розміщувалася судова палата. 20 березня 1923 року Довгій надано ім'я Рози Люксембург (1871-1919) – діячки німецького та міжнародного робітничого руху. 11 вересня 1990 року відновлено історичну назву – вулиця Довга. На цій вулиці жив відомий в еміграції вчений Євген Онацький.

Довжоцький провулок – відходить від Жванецького шосе і розділяє Підзамче та Довжок. Назву отримав від села Довжок.

Дозорна башта – одна із башт Руської брами. Назва промовисто говорить про її призначення.

Долина – назва земель у каньйоні правого берега річки Смотрич. У “Розподілі квартир у місті Кам’янці-Подільському” 1789 року згадується територія “Долина, що тягнеться від Польської брами до Руської”. Їй відповідає сучасна вулиця Руська.

Дольна батарея Св. Яна – побудована в 40-х рр. XVIII ст. військовим інженером Крістіаном Дальке в західній частині Старого міста перед Замковим мостом. Отримала назву святого, як і чимало інших об’єктів у ті часи.

Домініканська вулиця – назву дав розташований на цій вулиці Домініканський костел. Використовувалася також народна назва цієї вулиці – Трьох хлібів. З’явилася від того, що біля порталу дзвіниці Домініканського костелу було чотири статуї: одна з них – Аарон, що тримав хліб. Згідно з Біблією, Бог велів Мойсеєві для посвячення його брата Аарона в священники приготувати з ліпшого пшеничного борошна “і прісний хліб, і прісні калачі, змішані з оливою, і прісні коржі, помазані оливою”. А потім “і один буханець хліба, і один хлібний оливний калач, і один коржик із коша з прісним” покласти на руку Аарона, а також синів його, а тоді взяти хліб із їхньої руки, спалити його на жертovníку – “це огнена жертва для Господа”. Інша назва – Дворянська – побутувала в XIX – на початку XX ст. Наймення отримала у зв’язку з будівництвом у південно-східній частині вулиці будинку дворянського зібрання, в якому був відкритий окружний суд. 20 березня 1923 року вулиці

Дворянській надано ім'я діяча німецького і міжнародного робітничого руху Карла Лібкнехта (1871-1919). 11 вересня 1990 року була повернена історична назва – Домініканська.

Домініканський костел – вважається, що дерев'яний костел був збудований ще за князів Коріатовичів 1370 року. 1378 року Кам'янецький домініканський кляштор як чинний згадує Папа Римський Григорій XI. В 1401 році литовський князь Свидригайло надав костелу землі села Зюбрівки. Але вже 1420 року костел та кляштор згоріли та невдовзі були відбудовані. У XVI ст. один з Потоцьких добудував бокову каплицю Ружанцевої Божої Матері. 1616 року костел був сильно пошкоджений пожежею, але невдовзі відновлений. 1618 року Войцехом Гумецьким була добудована каплиця Ісуса Христа, а 1628-го Павлом Домецьким – каплиця на честь Домініка. У час перебування турків у місті костел був перетворений на мечеть улюбленої дружини султана італійки Рабії Гюльнуш. Сюди був привезений мармуровий амвон. У цей час в кляшторі було встановлено фонтан та пам'ятник на могилі доньки першого бейлербея Кам'янця-Подільського Галіля-паші. Після турків костел знаходився в занедбаному стані. Лише в 1737 році розпочалася відбудова костелу на кошти, які надав теребовлянський староста Міхал-Францішек Потоцький. На згадку про це в декількох місцях на дзвіниці був розміщений родовий герб Потоцьких – “Пилява”. 1843 року кляштор був закритий, а костел перетворено на парафіяльний. Інтер'єр костелу та кляштору виконаний в стилі рококо, у зовнішньому архітектурному оздобленні гармонійно поєднуються ренесанс і бароко.

Дороніна провулок – розташований на Руських фільварках, 9 квітня 1936 року вулиця Середня перейменована в провулок імені Івана Васильовича Дороніна (1903-1951) – льотчика, полковника, Героя Радянського Союзу, який брав участь у врятуванні челюскінців (1934).

Дорошенка вулиця – 9 листопада 1995 року постановою виконкому міськради за №1245 одній із запроєктованих вулиць у селищі Першотравневому надали ім'я Дмитра Івановича Дорошенка – історика, громадсько-політичного і культурного діяча, викладача Кам'янець-Подільського державного українського університету,

автора праць “Про минулі часи на Поділля”, “Нариси історії України”, монографії про Петра Дорошенка, спогадів, в яких автор вмістив розповідь і про своє перебування в Кам’янці-Подільському.

Драгоманова вулиця – розташована на Новому плані, первісна назва – Могилівська. 16 серпня 1875 року міською управою на засіданні міської думи для вулиці Могилівської була запропонована нова назва – Притулкова (неподалік знаходився дитячий притулок). Але пропозиція залишилась не реалізованою. У списку вулиць за грудень 1927 року згадується як Могилівська, 23 вересня 1949 року – Дзержинського. 1 червня 1992 року постановою виконкому Кам’янець-Подільської міської ради вулиці надано ім’я Михайла Петровича Драгоманова – історика, фольклориста, літературознавця, філософа, громадського діяча.

Драй-Хмари вулиця – первісна назва – вулиця Хрестова. 16 серпня 1875 року на засіданні міської думи було запропоновано перейменувати її на Сергіївську, але пропозицію не було реалізовано. 20 березня 1923 року вулиці Хрестовій надано ім’я Гната Васильовича Михайличенка (1892-1919) – українського політичного діяча, письменника, члена УПСР, 1917 року обраного до Української Центральної Ради, деякий час очолював Наркомат освіти в уряді Х. Раковського, розстріляний разом з В. Чумаком денікінцями. 1967 року відбулося перейменування на вулицю Ленінської “Іскри” (з листопада 1902 року по лютий 1903 року через місто переправлено 22645 примірників цієї газети). 1 червня 1992 року постановою виконкому міської ради за №357 вулиці надано ім’я Михайла Опанасовича Драй-Хмари (28.09.1889-19.01.1939) – випускника Черкаської гімназії, колеги Павла Галагана, Київського університету, ученого-слов’янознавця, поета, що входив до “п’ятірного грона” неокласиків (Михайло Драй-Хмара, Максим Рильський, Микола Зеров, Павло Филипович, Освальд Бургардт (Юрій Клен)). 1918 року на запрошення Івана Огієнка приїхав до Кам’янця-Подільського й обіймав посаду приват-доцента кафедри слов’янської філології, викладав слов’янознавство, церковнослов’янську мову, історію польської, сербської, чеської мов і літератур, низку інших курсів. 1920 року видав підручник “Слов’я-

нознавство”. Після ліквідації К-ПДУУ перейшов на роботу в ІНО, потрапив під більшовицьку чистку, 1923 року повернувся до Києва. Почав друкувати свої поезії та переклади в місті над Смотричем в альманасі “Буяння”, журналі “Нова думка”, газеті “Червона правда”. У Кам’янці-Подільському 1922 року в кам’янецькій філії Державного видавництва України мала вийти його перша збірка віршів “Молода весна”, але для друку забракло паперу. Побачила світ у Києві 1926 року, але вже під назвою “Проростень”. 20 березня 1923 року в Кам’янці-Подільському народилась донька Драй-Хмари Оксана, яка пізніше стала дослідницею творчості батька. 21 березня 1933 року Михайла Драй-Хмару заарештували вперше, 6 вересня 1935 року – вдруге й засуджено на 5 років заслання в Колиму. 19 січня 1939 року Михайло Драй-Хмара був застрелений п’яним енкаведистом. 1930 році поет створив геніальний сонет “Кам’янець”:

*Немов химера кам’яна, в погорді
ти знявся вище від потужних скель,
вигадливий і гожий, як рондель,
чудний, як карб на оттоманській чорді.*

*Довкола Смотрич, наче кінь на корді,
а в центрі мінарет, мов журавель,
що нерухомо став серед осель,
замріявшись у голубому фйорді.*

*Яка застиглість і суворість форм!
Яка довершеність пропорцій, норм!
Поема, вирізьблена із граніту.*

*Але заглянь у темні очі веж:
там жах середньовіччя, тьми і гніту,
і кров, і гвалт, і заграви пожеж.*

Дружби народів вулиця – розташована в мікрорайоні Жовтнево-му, з’єднує вулицю Жукова з Нігинським шосе, втілює в собі одне з радянських гасел.

Єзуїтський колегіум – єдина будівля, що збереглася з єзуїтського архітектурного ансамблю. Зараз розміщена за навчальним корпусом історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історія будівлі почалася 1611 року, коли єпископ Е. А. Прухницький подарував будинок під школу для шляхетської молоді. 1755 року ксьондзом Фаустином Гродзицьким колегіум був перебудований. У підвалах будинку збереглася криниця.

Єрмакова вулиця – розташована в селищі Жовтневому. Названа на честь Василя Івановича Єрмакова (1922-1991) – генерал-майора, першого начальника Кам'янець-Подільського військово-інженерного командного училища.

Жванецьке шосе – розпочинається на Підзамчі, йде в напрямку села Жванець.

Жванецький провулок – відходить від Жванецького шосе в напрямку вулиці Об'їздної.

Жовтнева вулиця – 23 січня 1990 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №32 одній із запроєктованих вулиць с. Жовтневе на міських землях надано назву Жовтнева.

Жовтнєве селище – частина колишнього села Мукша-Китайгородська, включеного до складу міста, знаходиться в східній частині Кам'янця-Подільського. Поселення на цих землях у XVIII ст. заклали багаті міщани, які брали землю в оренду. Спочатку називалося Міська Мукша (від річки Мукша та міста, що розташовувалась поруч), а серед міщан – Гдалева Мукша (від імені шинкаря). У другій половині XIX ст. отримало назву Мукша-Китайгородська (розташовувалася біля р. Мукша при дорозі на Китайгород). Указом Президії Верховної Ради УРСР від 7 березня 1949 року переіменоване на Жовтнєве.

Жовтневий мікрорайон – розташований у північно-західній частині міста, назву дано міськвиконкомом на початку 1977 року на честь 60-річчя Жовтневої революції.

Жукова вулиця – розташована в мікрорайоні Жовтневому й названа на честь Маршала Радянського Союзу Георгія Костянтиновича Жукова (1896-1974), який, за його ж спогадами, у серпні 1916 року на залізничній станції Кам'янець-Подільський пройшов перше бойове хрещення, а 1944 року очолював війська I Українського фронту, які в ході Проскурівсько-Чернівецької операції визволяли місто.

Журавльовка – північна частина Польського ринку. Назва побутувала в другій половині XIX – на початку XX ст. й пов'язана з купцем Володимиром Журавльовим, крамниця якого розміщувалася в цій частині ринку.

За водою – назва території в каньйоні лівого берега річки Смотрич. У “Розподілі квартир у місті Кам'янці-Подільському” 1789 року ці землі згадуються як “хатки попід скелями за водою розташовані”. Ще побутувала назва Заводдя. Цій території відповідає сучасна вулиця Онуфріївська.

Заболотного провулок – 19 серпня 1977 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №395 Другий провулок Шолохова на Підзамчі був перейменований на честь подолянина Данила Кириловича Заболотного (1866-1929) – видатного мікробіолога, засновника кафедри епідеміології в Одеському медінституті (1919), члена ВУАН (з 1922), президента ВУАН (1928-1929), автора понад 200 наукових праць, директора науково-дослідного інституту мікробіології та епідеміології, який в 1894-1895 роках працював лікарем у Кам'янці-Подільському.

Заводська вулиця – 6 липня 1978 року рішенням виконкому міськради одній з безіменних вулиць у північно-західному промисло-

вому районі присвоєно назву Заводська. Вулиця з'єднує Голосківське і Нігинське шосе.

Заводський провулок – 26 жовтня 1956 року одному із запроєктованих провулків у північній частині селища Смирнова була надана назва Заводський, з'єднує вулиці Пархоменка та Лисенка.

Загальського хутір – назва походить від імені власника хутора В. І. Загальського. Розташовувався в сучасній східній частині Кам'янки за плодоконсервним заводом. У 30-ті роки ХХ ст. тут було поховано близько 3000 репресованих. 7 жовтня 1990 року відкрито пам'ятний знак жертвам репресій (автор – Володимир Корнійович Антонюк).

Загородній провулок – розташований на Руських фільварках, назва є російським варіантом слова “заміський”.

Залізничне селище – сучасний мікрорайон Черьомушки, назва побутувала в 20-30-х роках ХХ ст., займало територію, обмежену сучасними вулицями Північною, Червоноармійською, Привокзальною і проспектом Грушевського¹.

Замкова вулиця – веде від Вірменського ринку до Старого і Нового замку. Носила ще назву Старобульварна, адже проходила повз Старий бульвар (Луб'янівка). У списку вулиць за 23 вересня 1949 року згадується як Старобульварний спуск. 11 вересня 1990 року Старобульварний спуск перейменований на вулицю Замкову.

Замковий міст – сполучає місто із Старим замком, від чого й назва (фото 16). Вперше назва фігурує в документах 1540-х років, де позначений як Ponte Acris (Замковий міст). Тоді він існував як аркова п'ятипрогінна споруда. Більшість дослідників пов'язують назву Замковий міст з XV ст. Носить також назву Турецький. У 1685-1686 роках турки провели реконструкцію мосту, оскільки він був пошкоджений під час облоги 1672 року, тоді арки були замуровані. У 1766 році був проведений черговий ремонт і в пам'ять про це на південному фасаді мосту встановлена кам'яна дошка з написом: “Succurendo rainae Stanislaus Augustus rex Poloniarum

---

1 Зображене на фрагментарному плані міста 1928 року.

proprio Sumptu A.D. MDCCLXVI”¹. Деякі дослідники стверджують, що цю перебудову здійснив Ян де Вітте. Архітектори Ольга та Євгенія Пламєницькі висунули гіпотезу про побудову мосту римськими легіонерами за часів дако-римських війн імператора Траяна. Міст, за їх твердженням, стояв на пілонах, верхня частина була дерев’яною та складалася з аркових ферм. Однак ця концепція не має достатніх аргументів, а отже й підтримки дослідників, піддана критиці професорами І. С. Винокуром та М. Б. Петровим.

Зантуська вулиця – розміщена в Старому місті, у ХІХ ст. побутовала назва Гімназичний спуск (або провулок). У списку вулиць за 1935 рік фігурує під назвою – спуск Шолом-Алейхема, 23 вересня 1949 року зустрічається під ім’ям Луначарського Анатолія Васильовича (1875-1933) – наркома освіти РСФРР (1917-1929). 11 вересня 1990 року вулиці надано назву Зантуська. Олег Будзей висловлює гіпотезу про походження назви від слова “зантус” – “дім розпусти”. У двотомному “Польсько-українському словнику” Михайла Онишкевича зафіксовано, що пішло воно від застарілого польського слова “zantuz” (існували варіанти написання “santus”, “zanthuz”, “zantuz”), що означало “дім розпусти”. Поляки в свою чергу запозичили його в німців від слова “schaundhaus” – “дім розпусти”. Але існування будинку розпусти неподалік Петропавлівської церкви, володінь єзуїтів і кармелітів, інших релігійних споруд, що розташовувалися на невеликій відстані, видається малоімовірним.

Зарванська вулиця – згадується в описі 1700 року та в “Розподілі квартир в місті Кам’янці-Подільському” 1789 року (фото 10). За свідченням Олександра Прусевича на початок ХХ століття південна частина вулиці називалася Троїцькою, адже починалася біля церкви Св. Трійці, попередні назви – Поштова і Зарванська; північну частину називали на той час Поштовою, адже на цій вулиці розміщувалася будівля пошти. 20 березня 1923 року Поштову було перейменовано на Леніна, а південну – на честь болгарського революціонера Християна Раковського (1873-1941) – відомого діяча революційного руху в Болгарії, Румунії та Росії, члена РКП(б) з 1917 року, керівника делегації РСФРР на переговорах з Україн-

---

¹ “Реконструйований Станіславом Августом, польським королем, його власним коштом року Божого 1766”

ською Державою (1918), голови Тимчасового робітничо-селянського уряду України, голови Раднаркому УРСР. Вулиця Леніна 17 лютого 1967 року отримала ім'я Станіслава Вікентійовича Косіора (1889-1936) – першого секретаря ЦК КП(б)У в 20-30-х роках. 19 грудня 1927 року Раковського виключили з партії, а вже 20 грудня міська рада надала вулиці ім'я Фелікса Едмундовича Держинського (1877-1926) – голови ВЧК, з 1922 року – ДПУ, з 1923 року – ОДПУ, наркома внутрішніх справ, наркома шляхів, голови Вищої Ради Народного господарства. 9 квітня 1936 року вулиці Держинського надано ім'я Сергія Мироновича Кірова (1886-1934) – радянського державного і партійного діяча, убитого 1 грудня 1934 року в Ленінграді. 11 вересня 1990 року постановою президії Кам'янець-Подільської міської ради вулиці Кірова та Косіора були об'єднані в одну і перейменовані на Зарванську. Назва походить від застарілого діалектного вислову, який подекуди можна зустріти і тепер – “зарвана вулиця” (“як на зарваній вулиці”), що означає “безлад”, “анархію”.

Затонського вулиця – 30 листопада 1961 року безіменній вулиці в селищі цукрового заводу надали ім'я Володимира Петровича Затонського (1888-1938) – більшовицького державного і партійного діяча, наркома освіти УРСР (1922-1923, 1933-1938), який певний час жив у Кам'янці-Подільському та навчався в місцевій гімназії.

Захаржевського башта – М. Б. Петров датував цю башту XVI-XVII ст., у XVIII ст. була проведена її реконструкція. Деякі дослідники схильні вважати, що вона зведена в XV ст. разом з укріпленнями Польської брами і була сторожовою та оборонною, захищала дорогу до міста, що проходила правим берегом Смотрича попід скелями. На початок XIX ст. башту було засипано і над нею влаштовано альтанку. Реставрацію проведено в 1984-1987 роках за проектом Євгенії Пламеницької. В описі 1700 року башта фігурує під назвою Турецька. Таку ж назву на початок XX ст. дає їй Олександр Прусевич. Ймовірно, назва башта Захаржевського з'явилася внаслідок того, що її реконструкцією у XVIII ст. керував Захаржевський. Та найпоширенішою є назва Башта на Броді, яка з'явилася 1956 року, коли Євгенія Пламеницька при внесенні до списку пам'яток архітектури, не маючи відомостей про історич-

ну назву, дала їй наймення – На Броді. Башта кам'яна, двоярусна, майже кругла, діаметром 9-10 метрів. Стіни товщиною 1,3 м. з боку річки та 0,7 м. на рівні другого ярусу з боку схилу. На висоті першого ярусу башта примикає до скелі. Вхід розташований з боку схилу в східній стіні на рівні другого ярусу. Бійниці мають арочні перемички. Підлогою вежі служить скеля. Яруси з'єднані приставними сходами.

Західний бульвар – розпочинався біля Вірменського бастиону та Миських воріт й тягнувся до будинку №6 по вулиці Кузнечній вздовж західних схилів Старого міста попри західні фасади колишніх кляшторів домініканок і францисканців. На даний час не існує.

Збарського вулиця – первісна назва – Больничний провулок надана міською думою 15 лютого 1900 року, назва є прикладом перенесення російських слів в українську мову, внаслідок чого з'являються мовні “суржики” (вулиці Утьосиста, Госпітальна). 17 лютого 1967 року провулок Больничний перейменований на честь Бориса Ілліча Збарського (1885-1954) – уродженця Кам'янця-Подільського, організатора біохімічного інституту, дійсного члена Академії медичних наук СРСР (1944), Героя Соціалістичної Праці (1945), який брав участь у бальзамуванні тіла Леніна (1924), Георгія Димитрова (1949), Климента Готвальда. 1940 року відвідав місто, середню школу №1.

Зелений провулок – розташований на Підзамчі, з'єднує Жванецьке і Оринінське шосе.

Зінов'єва вулиця – назву отримала 1925 року, а 9 квітня 1936 року перейменована на Тельмана. Розташовувалася в кварталі між сучасними вулицями Сіцінського, Гагенмейстра, Гагаріна та Огієнка. На даний час забудована й не існує.

Зіньковецька вулиця – згадується в списках вулиць за 1903 та 1927 роки, прямує до села Зіньківці. Розташована на Польських фільварках.

Зіньковецька Набережна вулиця – на правому березі річки Смотрич у районі Польських фільварків, продовжується вулицею Видрівка.

Зіньковецький потічок – протікає глибокою долиною і впадає у річку Смотрич, відділяючи Підзамче від Зіньківців.

Зіньковецький тупик – розташований на Польських фільварках, згадується в списку вулиць за 1927 рік.

Золота вулиця – за інформацією польської дослідниці Ренати Круль-Мазур таку назву носила вулиця, що тягнулася від Руської брами до Вірменського костелу. Нині це частина вулиць Руської та Вірменської.

Іваницького вулиця – див. вулиця Слепньова.

Індустріальна вулиця – 25 березня 1950 року одній з безіменних вулиць в індустріальному районі міста поблизу птахофабрики й алебастрового заводу надано назву Індустріальна.

Індустріальний провулок – цією ж постановою один із безіменних провулків міста отримав назву Індустріальний.

Інститутська вулиця – див. вулиця Червоноармійська.

Інтернаціональна вулиця – 23 січня 1990 року одній із запроєктованих вулиць в с. Жовтневе на міських землях надано назву Інтернаціональна.

Інтернаціональний провулок – цією ж постановою назву Інтернаціональний отримав один із запроєктованих провулків.

Іоанно-Предтеченська вулиця – розміщена в Старому місті, назву отримала від розташованої на ній Іоанно-Предтеченської церкви (26 червня 1935 року міська рада ухвалила знос цієї церкви). Спочатку це був провулок. 9 квітня 1936 року Іоанно-Предтеченський провулок був перейменований на Червоних прикордонників. 11 вересня 1990 року президія Кам'янець-Подільської міської ради відновила історичну назву вулиці – Іоанно-Предтеченська.

Ісайї Кам'янчанина вулиця – розташована на Новому плані, первісно – провулок Штабний. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року фігурує під назвою вулиця Ульянової. Як справедливо зауважив Олег Будзей, невідомо саме на честь якої Ульянової названо вулицю: чи матері Леніна – Марії Олександрівни, чи його сестри. 16 вересня 1993 року перейменована на честь Ісайї Кам'янчанина (1530-близько 1592) – поета, перекладача, просвітника, уродженця Кам'янця-Подільського.

Казарменний провулок – див. вулиця Каліська.

Казарми фортеці – будівлі для фортечної залоги. На місці казарм розташовувалася Південна брама Стефана Баторія, яка на мідьориті Кипріяна Томашевича позначається в руїнах, а на плані міста 1761 року – як “давня і сильно зруйнована”. У 1782-1791 роках були споруджені казарми за проектом польського військового інженера Станіслава Завадського, якого запропонував комендант Ян де Вітте (довгий час їх спорудження приписували Яну де Вітте, звідки ще одна назва Віттові казарми). 1834 року на території казарм Симеоном Учтою були побудовані господарські споруди, а в 1860-1870 роках на західному фасаді з’явилися чотири триповерхові прибудови, які вертикально розчленували масивну будівлю. Спорудження казарм змінило давню вуличну мережу вірменських кварталів, оскільки казарми перекрили південний в’їзд до міста, від якого розходилися вверх по схилах кілька вулиць, деякі з них після появи казарм зникли. У 1831-1832 роках тут перебував Володимир Іванович Даль, який був присланий для боротьби з епідемією холери. У Кам’янці він збирав етнографічні матеріали, вивчав історію та археологію, їздив у Нігин, Черче, Залуччя, в результаті чого з’явилася повість “Подольночка”, записи про Поділля включені до V тому вибраних творів. 1944 року в казармах розмістили махову (пізніше тютюнову) фабрику – перший наказ датується 5 квітнем 1944 року. 1 березня 1995 року розпочато демонтаж обладнання і виведення його на нові виробничі площі на Новому плані.

Казематна башта – датою будівництва вважається 1667 рік. Назва з’явилася від того, що спочатку башта використовувалася як каземат. 1783 року розпочалась її реконструкція під керівництвом Яна де Вітте. Башта захищала в’їзд у місто від Руської брами через браму в Гловерівських мурах на вулицю Замкову. Після реконструкції 1783-1790 рр. башта включена в комплекс Гауптвахти.

Калашникова будинок – розташований за сучасною адресою вулиця Огієнка, 82. Побудований відомим губернським архітектором Іваном Петровичем Калашниковим (1861-1915) – автором

багатьох споруд, зокрема – Державного банку (вулиця Князів Коріатовичів 1).

Калініна провулок – розташований на Польських фільварках, з'єднує вулиці Пушкінську і Веліканова. Назву отримав від вулиці Калініна (сучасна Веліканова), з якої починається.

Каліська вулиця – 9 квітня 1936 року провулки 27-го лютого, Тюремний і Казармений були об'єднані й перейменовані на вулицю 7-го листопада. 4 листопада 1993 року міськрада вулицю 7-го листопада перейменувала на Каліську, на честь Каліша, адміністративного центру Калішського воєводства, міста-побратима Кам'янця-Подільського.

Каманіна вулиця – первісно вулиця Торгова. 9 квітня 1936 року вулиця Торговій надано ім'я Миколи Петровича Каманіна (1908-1982) – генерал-полковника авіації, Героя Радянського Союзу (1934), який брав участь у порятунку челюскінців.

Кам'янець-Подільський – первісно називався Кам'янець, пізніше Кам'янець-Подільськ. У серпні 1944 року постановою Президії Верховної Ради УРСР додали закінчення *-ий*. Назва походить від прикметника “кам'яний”. Суфікс *-ець* є нейтральним, він служить як засіб субстантивації (переходу прикметника в іменник, географічну назву), як правило, оформляє топоніми, що виникли в давній час. Подільський пішло від Поділля – край, що розташований “по долу” (по відношенню до Карпат).

Кам'янецький провулок – розташований на Підзамчі. Поки Підзамче було передмістям, назва була доречною, але після його приєднання 1957 року до міста, назва стала недоречною, адже всі провулки в Кам'янці є кам'янецькими.

Кам'янка – село, яке дотично межує з містом, фактично є передмістям Кам'янця-Подільського. У другій половині XVIII ст. територія біля річки Мукша на правому березі була заселена переважно міщанами. У XVIII-XIX ст. мала вигляд окремих хуторів. Лише в кінці XIX – на початку XX ст. поміщики Чехівський, Лагодзинський дозволили заселяти лівий берег. Первісна назва – Мукша-Боришковецька (назва виникла від того, що поселення розташовувалося на р. Мукша при дорозі в с. Боришківці). Назву Кам'янка отри-

мала від назви міста. 1925 року тут налічувалося 30 господарств та 822 жителі, а також сільськогосподарське товариство, трудова школа і сільбуд. 7 березня 1946 року указом Президії Верховної Ради УРСР перейменовано на Кам'янку.

Карвасари – територія, яка розміщена на південь від Замкового мосту (фото 15). Раніше були містечком. 1543 року Сигізмунд I надав Карвасарам привілей на збір податків зі східних купців. Мацей Влодек наказав збудувати для цього будівлі. Як вважають дослідники, назва походить від “караван-сарау” (заїжджий двір для східних купців, який служив пристанищем для них і товарним складом), що нібито розміщувався тут. Існує версія про походження назви, від імені відомої жінки легкої поведінки Сари. 1925 року згадується як містечко, що мало 150 господарств і 1566 жителів.

Карвасари вулиця – тягнеться вздовж правого берега річки Смотрич у тому місці, де було містечко Карвасари, приєднане до міста.

Карвасарський міст – розміщений на Карвасарах. Дає можливість перейти від Замкового мосту на Руські фільварки. Став до ладу 3 червня 2004 року, довжина мосту – 78 м., висота – 5 м.

Карла Маркса вулиця – див. вулиця Татарська.

Кармалюка вулиця – див. вулиця Онуфріївська.

Кармалюка башта – вперше згадується в описі замку 1544 року під назвою Папська (фото 18). Деякі дослідники вважають, що башта була закладена Вітовтом у проміжку між 1411 і 1430 роками. Назва з'явилася внаслідок того, що в 1817-1823 роках у башті тричі був ув'язнений Устим Кармалюк. 1823 року він утік звідти, але через два тижні був спійманий поліцією та засланий до Сибіру. 1958 року на башті була встановлена пам'ятна дошка: “1818-1823 в цій башті був тричі ув'язнений Устим Кармалюк”. Про втечу 1823 року дослідники стверджують, що 12 березня Кармалюк з 11 товаришами після перевірки караульним офіцером вартових вдарили дошкою вартового і вибігли в двір фортеці, далі “... покамест успели схватить ружья и выбежать с офицером и ударить тревогу, между тем арестанты, схватя полено из дров, пустились

стремглав к воротам ... сбивши то же с ног часовых и пробились за ограду". Спільник Кармалюка Яків Струтинський був вбитий. Любов Забашта написала вірш "Кармалюкова башта":

<i>Та башта досі ще стоїть, Де ти сидів колись, Устиме, Мов купина неопалима, Як давня пам'ятка століть. Промчались бурі і громи, Вп'ялись в фортецю ядра давні. Кармалюка діла преславні Легенди сіють між людьми. Він тут сидів в фортеці цій... Чи ж можна в башню заточити Отой вогонь несамовитий, Отой шалений буревій. Не їв, не пив, мов голка став І виліз в вушко поміж ґрати,</i>	<i>Від панни шнур ціпкий дістав, Від добрих друзів ґринджолята. Він красен був, як ті сини, Що тут лишилися по ньому, Ватаг бідняцької війни, Що вийшов з блискавки і грому. В багатих брав, давав отим, Що працювали на багатих. Зміта з землі вогонь і дим Їх пишні замки і палати. Отут вставала в ранню рань Республіка Кармелюкова І перший ґрім його повстань У гонор поціляв панстовий...</i>
--	--

Кармелітська вулиця – див. вулиця Татарська.

Кармелітський костел – розміщувався в північно-східній частині сучасного подвір'я історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка по вулиці Татарській. Зведення будівлі розпочав Вільгельм Ріппе 1717 року. Як стверджують деякі дослідники, костел був добудований Яном де Вітте. 1750 року костел освятив католицький єпископ Миколай Дембовський. У 1867-1878 роках Дмитро Освальд перебудував будівлю. 30 серпня 1878 року єпископ Веніамін переосвятив костел на собор Ікони Казанської Божої Матері. В 30-х роках ХХ ст. собор був зруйнований.

Кармелітська школа – розміщувалася за сучасною адресою вулиця Татарська №10, збудована на місці кам'яниці Богуша.

Катерини костел – розміщувався на початку сучасної вулиці Кузнечної. Час побудови невідомий (деякі дослідники вважають його одним з найстаріших костелів міста). При костелі існував шпи-

таль, у часи турецької окупації перетворений на стайні. 1820 року напівзруйнований костел за розпорядженням єпископа Мацевича був розібраний.

Католицька духовна семінарія – розміщувалася за сучасною адресою Польський ринок, 18 на місці трьох невеличких будинків, що належали Кафедральному костелу. Будівництво було завершено 1782 року, проіснувала семінарія до 1793 року. 1796 року будинок був конфіскований і переданий місту. На першому поверсі розташовувалося губернське управління, другий займала друкарня, в якій друкувались “Подольские губернские ведомости”.

Католицького єпископа палац – розташований на території кафедрального костелу, єпископи жили в ньому до кінця XVIII ст. Побудований 1627 року, 1795-го будинок був конфіскований, 1797 року його придбав граф Яншин і пожертвував під школу. 1831 року школа була закрита, а будинок переданий повітовій гімназії. У другій половині XIX ст. архітектор Шлейфер здійснив реконструкцію будівлі. 1869 року тут розмістилося двокласне училище. У 1896-1897 роках в училищі працював С. М. Сергєєв-Ценський.

Кащук Наталії вулиця – 15 вересня 2009 року вулиці Проектно-Центральній у селищі цукрового заводу було надано ім'я Наталії Омелянівни Кащук (1937-1991) – української поетеси, яка під час війни з сім'єю оселилася в Кам'янці-Подільському, у 1944-1954 роках навчалася в місті в СШ №5, у 1954 році залишила Кам'янець-Подільський, являється автором збірок “Переднівок” (1968), “Світлодення” (1979), “Вічний вогонь” (1980), “Сонячний камертон” (1984), “Обереги” (1976), “Дерево добра” (1976), “Земні радощі” (1985), “Самоцвіти” (1987), “Ярінь” (1988), “Високе Відродження” (1989), повістей “Щедрість” (1971), “Зламана скрипка”, “Золоті жнива” (1977), збірок нарисів “Земна орбіта” (1972), “Веселкова брама” (1978), художньої повісті “Рудана”.

Київська вулиця – див. вулиця Огієнка.

Київський провулок – розташований на Польських фільварках, 9 квітня 1936 року провулок Другий Зіньковецький був перейменований на Київський.

Киргизова вулиця (офіційно Кіргізова) – розташована на Підзамчі, первісна назва Татарська. Вулиця названа на честь Степана Григоровича Киргизова (1903-1944) – старшого лейтенанта, Героя Радянського Союзу, командира кулеметної роти, який 28 березня 1944 року загинув у бою за Довжок.

Кириак будинок – розташований за сучасною адресою П'ятницька, 9. Кириак був війтом руської громади. Будинок в якому він жив, на початку XVII ст. заповів громаді. У ньому протягом 1658-1670 років функціонував руський магістрат.

Ківільші вулиця – 16 червня 2003 року провулку Проектному на Руських фільварках було надано ім'я Євгена Олександровича Ківільші (1917-1982) – видатного лікаря-отоларинголога, який з 1949 року жив та працював у Кам'янці-Подільському.

Кірова вулиця – див. вулиця Зарванська.

Клепідава – деякі дослідники вважають, що поселення під такою назвою (зображене на карті Птолемея) існувало на місці Кам'янця-Подільського. Етимологію назви виводять від давньоруського слова “дава” – “укріплене місто” і латинського “ляпіс” – “камінь”. Вже тільки виведення назви з двох різних мов робить гіпотезу мало ймовірною.

Кляштор на скелі – на даний час не існує. 1623 року кам'янецький єпископ дозволив кармелітам заснувати кляштор. Цього ж року зі Львова прибуло два ченці – Макарій і Вацлав. На початку 1624 року Христина Цеклінська записала 4900 злотих на будівництво кляштору, а також двоповерхову кам'яницю. А ще подарувала два будинки, які купила в Самуїла Лашча та ділянку на Карвасарах, а через декілька років пожертвувала ще 4000 злотих. На будівництво жертвували старости кам'янецькі Миколай та Петро Потоцькі, королі Владислав IV Ваза, Ян II Казимир, Міхал Вишневецький і Теофіла Собеська – мати короля Яна III Собеського. Тому не дивно, що в 1635 році на скельній терасі над Вірменським бастионом вже стояв збудований кляштор. Зруйнований у часи турецької окупації 1672-1699 рр.

Князів Коріатовичів вулиця – на початку XX ст. побутували ще назви Велика транспортна дорога на Бессарабію, Банківська,

Транспортна. Як стверджує Олег Будзей, назву Велика транспортна дорога на Бессарабію вулиця носила в кінці XIX – на початку XX ст., адже саме в цьому напрямку йшла дорога з Кам'янця на Бессарабію. 20 серпня 1901 року назву Банківська ухвалила міська дума. На початку цієї вулиці протягом 1898-1901 рр. І. П. Калашниковим було збудоване приміщення відділення Державного банку. 20 березня 1923 року вулиця названа ім'ям Євгена Васильовича Нероновича (1888-1918) – політичного діяча, члена Центральної і Малої Ради від УСДРП, голови організаційного комітету III Всеукраїнського військового з'їзду. Належав до лівого крила членів Центральної Ради, що підтримували Народний секретаріат у Харкові і Раду народних комісарів у Петрограді, готували акцію, спрямовану на розпуск Центральної Ради і передачу влади в Україні радам робітничих, солдатських і селянських депутатів. У березні 1918 року – народний секретар з військових справ Народного секретаріату. Розстріляний військами УНР у селі Великі Сорочинці в березні 1918 року. 9 квітня 1936 року вулиці Нероновича було надане ім'я В. Блюхера. Блюхер Василь Костянтинівич (1890-1938) був маршалом Радянського Союзу, командувачем Особливої Далекосхідної Червонопрапорної армії, кавалер 5 орденів Червоного Прапора, ордена Червоної Зірки та ордена Леніна. Безпідставно репресований. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року фігурує під назвою Чкалова. 1 червня 1992 року Кам'янець-Подільська міська рада вулицю Чкалова перейменувала на Князів Коріатовичів – чотирьох братів-литовців – Юрія, Олександра, Костянтина і Федора, які володіли Поділлям в другій половині XIV ст.

Ковальські башти – три башти Польської брами – Надбрамна, Настінна і Наскельна. Після руйнації комплексу Польської брами і розміщення в XIX ст. в цих баштах кузень, їх почали називати Ковальськими. Під такою назвою їх і занесли 1955 року до списку пам'яток архітектури і містобудування УРСР. І лише після досліджень Є. Пламеницької та А.Тюпича в 1976-1980 роках було частково відновлено комплекс Польської брами.

Ковпак башта – башта в південній частині фортеці, її закладку приписують Спитку з Мельштина (1395-1399 роки). На початок XVI ст. було проведено реконструкцію башти на кошти кам'я-

нецького єпископа Якуба Бучацького. На згадку про це на південному фасаді була встановлена білокам'яна дошка з родовим гербом Якуба Бучацького – Абданк. Діаметр башти 7 метрів, товщина стін – 2 метри.

Козацький майдан – 22 липня 1991 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради безіменному майдану в селищі Першотравневе надано назву Козацький.

Козача вулиця – див. провулок Войкова.

Козачий провулок – див. провулок Червоногвардійський.

Козицького вулиця – 29 вересня 1970 року вулиця Спортивна отримала ім'я Миколи Григоровича Козицького (1880-1920) – радянського партійного діяча, який закінчив у Кам'янці-Подільському міське училище. 1920 року був головою Вінницького губвиконкому.

Колгоспний провулок – див. вулиця Ладигіна.

Комендантська башта – найменша башта Старої фортеці. Сполучалася з будинком коменданта, звідки й назва. Побудована в XV ст. Діаметр 3 метри, товщина стін – 0,65 метра.

Комендантський палац – побудований у XVIII ст. комендантом фортеці Яном де Вітте, звідки й назва. Його син Юзеф де Вітте продав палац державі і будівля з початку XIX ст. стала резиденцією губернаторів. Розташована за сучасною адресою Вірменський ринок, 10.

Комендантський провулок – давні назви – Безіменний, Вірменський, Губернаторський, Глухий, Радянський. 9 квітня 1936 року провулок Радянський перейменували на честь письменника Миколи Васильовича Гоголя. 11 вересня 1990 року йому повернута історична назва – Комендантський.

Комсомольська вулиця – див. вулиця Руська.

Комсомольський парк – розташований на вулиці Крип'якевича за міським стадіоном ім. Тонкочєєва.

Консистерії будинок – сучасна адреса Вірменський ринок, 4. Будівлі на цьому місці 1807 року почав будувати архітектор Антоній

Тіренберг (одноповерховий будинок і двоповерховий кам'яний флігель). 1834 року вдова архітектора Шарлотта Тіренберг продала будинок православної духовній консисторії. За проектом Симеона Учти була здійснена перебудова, в результаті чого будівля набула сучасного вигляду.

Конторська вулиця – див. вулиця Троїцька.

Кооперативна вулиця – див. вулиця Криленка.

Короленка вулиця – 5 червня 1947 року постановою міської ради одній з безіменних вулиць у селищі Смирнова надано ім'я російського письменника Володимира Галактіоновича Короленка.

Короленка провулок – розташований у селищі Смирнова, назву отримав від розташованої поруч однойменної вулиці.

Косіора вулиця – див. вулиця Зарванська.

Космонавтів вулиця – розташована в мікрорайоні Жовтневому, з'єднує вулицю Жукова і Нігинське шосе.

Костельна вулиця – див. вулиця Тринітарська.

Котляревського провулок – 19 серпня 1977 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №395 провулок Другий Черняхівського перейменовано на честь Івана Петровича Котляревського – класика української літератури.

Котовського вулиця – див. вулиця Соборна.

Коцюбинського вулиця – 1957 року при розширенні території селище Смирнова одній із запроектованих вулиць надано ім'я українського письменника Михайла Михайловича Коцюбинського (1864-1913), який свого часу жив у Кам'янці-Подільському (приїхав у 1881 році).

Кравецька башта – розташована в східній частині Старого міста, назву отримала від ремісничого цеху кравців, який опікувався цією баштою. Як вважає О. Прусевич, збудована башта в першій половині XVII ст. коштом кам'янецьких купців, за що Міхал Корибут Вишневецький 1669 року надав їм привілей “торгувати сукнами”. У цій башті знаходились міські склади. Деякі дослідники

відносять будівництво башти до XV-XVI ст., але це твердження потребує доведення. Збереглось три бойових яруси башти високою 12,5 метрів. 1962 року проведено консерваційні роботи. Інша назва башти Слюсарська, під такою назвою фігурує в працях Олександра Прусевича

Крайній провулок – 30 листопада 1961 року безіменному провулку в селищі цукрового заводу надано назву Крайній. Така назва з'явилася внаслідок того, що на час найменування це був найпівденніший провулок міста.

Кренкеля вулиця – 9 квітня 1936 року вулицю Безіменну перейменували на честь Ернста Теодоровича Кренкеля (1903-1971) – доктора географічних наук, Героя Радянського Союзу, радиста полярної станції “Північний полюс-1” (1937-1938), арктичних експедицій “Сибіряков”, “Челюскін” та ін.

Креслова башта – див. Рожанка.

Криленка вулиця – первісна назва Обжерна, пов'язана вона з розташованою неподалік Торговою площею, за аналогією з Обжерним рядом у Старому місті вулиця була названа Обжерною, тобто місцем, де продавали готові страви. 9 квітня 1936 року вулицю Обжерну перейменовано на Кооперативну. 17 лютого 1967 року вулиці Кооперативній надано ім'я Миколи Васильовича Криленка (1885-1938) – радянського державного і партійного діяча.

Крип'якевича вулиця – розміщена на Новому плані, 27 грудня 1954 року постановою міськради одній із запроєктованих вулиць в південно-східній частині міста надано назву Ботанічна. 17 лютого 1967 року вулиці надали ім'я Павла Петровича Постишева (1887-1939) – радянського партійного і державного діяча, який в 1933 році був особистим представником Сталіна в Україні з необмеженими повноваженнями, розгромив українське відродження, був одним з організаторів голодомору на Україні. У лютому 1938 року виключений з ВКП(б), незабаром заарештований і 26 лютого 1939 року розстріляний. 16 жовтня 1991 року була висловлена пропозиція про перейменування вулиці Постишева на Максима Кривоноса – полковника Війська Запорізького, який керував козацькими загонами під Корсунем, Жовтими Водами і

Пилявцями й помер від чуми під Замостям. В історичній літературі можна зустріти твердження, що Кривоніс у другій половині серпня 1648 року був з військом під Кам'янцем. Так стверджував, наприклад, Юхим Сіцінський, посилаючись на літопис Величка: “Подъ нимъ бывши и неудобную рѣчь до взятія оного усмотревши повернувь оттоль к Хмельницкому”. Це ж твердив Ю. Ролле. Дмитро Дорошенко у своїй праці не дав інформації про те, що військами під Кам'янцем керував сам М. Кривоніс. В. С. Степанков та В. А. Смолій доводять, що М. Кривоніс не міг бути під Кам'янцем, бо саме в цей час викликаний Богданом Хмельницьким, був прикований ланцюгами до гармати за непослух. 16 вересня 1993 року міська рада вулиці Постишева надала ім'я Івана Петровича Крип'якевича (1886-1967) – видатного українського історика, автора “Історії України”, монографії “Богдан Хмельницький” та ін.

Круглий провулок – розташований на Польських фільварках, назву отримав 1900 року, затверджено її Міністерством внутрішніх справ Російської імперії 1902 року. У цьому провулку жив видатний український письменник Володимир Свідзінський.

Крупської вулиця – див. вулиці маршала Харченка та Гагенмейстера.

Круча – водоспад під Замковим мостом, висота 2 метра, ширина понад 1 метр.

Кузнечна вулиця – назва з'явилася від того, що на цій вулиці жили ковалі, діяли кузні. Одна з небагатьох вулиць, яка за свою історію жодного разу не перейменовувалася. В описі міста 1700 року фігурує під назвою “Вулиця від замку понад скелею”.

Куйбишева вулиця – розташована в селищі цукрового заводу, названа на честь Валер'яна Володимировича Куйбишева – радянського державного і партійного діяча.

Куйбишева майдан – див. майдан Троїцький.

Кулика вулиця – 27 грудня 1954 року постановою міськради одному із запроєктованих провулків у південно-східній частині міста надано назву Новий. 17 лютого 1967 року провулок Новий перейменовано на вулицю Івана Юліановича (Ізраїля Юделевича) Ку-

лика (1897-1937) – українського поета, який 27 жовтня 1921 року був призначений лектором Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, а 19 листопада став деканом факультету соціального виховання. 1922 року Іван Кулик виїхав з міста, а 1931 року знову повернувся, працював викладачем інституту соціального виховання, у 1931-1932 роках вів курс української радянської літератури, постійно публікувався в газеті “Червона правда”, випустив збірки “Мої коломийки”, “Зелене серце” (1923).

Кушелева вулиця – 23 січня 1990 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради одній із запроєктованих вулиць у с. Довжок на міських землях надано ім'я Михайла Миколайовича Кушелева (1888-1971) – уродженця Кам'янця-Подільського, у 1905-1912 роках – складальника Кам'янець-Подільської друкарні, 1 листопада 1917 року обраного головою Кам'янець-Подільської ради робітничих і солдатських депутатів. З листопада 1917 до лютого 1919 року працював у кам'янецькому більшовицькому підпіллі, 5 листопада 1967 року обраний почесним громадянином міста.

Кушнірська башта – розташована в Старому місті, назва з'явилася від того, що башта була віддана під опіку ремісничого цеху кушнірів (фото 20). Олександр Прусевич вважав, що будівництво башти слід пов'язувати з початком XVI ст., а 1585 року вона була реставрована, про що свідчить надпис над брамою:

A.D. 1585
"Per Steph. Bathoru R.P.
Conditum,
Stanislao Augusto
Regnante Polonis,
Restauratum et Auctum
A.D. 1785"

(“Року Божого 1585 Королем Польським Стефаном Баторієм збудована, Станіславом Августом Королем Польським відновлена і збільшена року Божого 1785”). Від цього напису з’явилася назва башти – Стефана Баторія. Він також подає інформацію про реконструкцію башти в 1760-1765 роках Стефаном Маковецьким. Деякі дослідники вважають, що башта була зведена на місці давньої місь-

кої брами XIII ст. у 1564-1565 роках Матвієм Галичанином. Побувають ще назви башта Стефана Баторія, Вітряна брама і Семиповерхова башта. 1928 року постановою Ради міністрів УРСР башту внесено до переліку пам'яток, що перебувають під охороною держави.

Лабораторія – умовна назва каземату поблизу Міської брами, який був зведений на початку XVIII ст. Арчібальдом Анджеєм Гловєром. Призначався для перевірки пороху, який виготовлявся в порохових млинах у каньйоні Смотрича. У XVIII ст. Лабораторію та Надбрамну башту Міської брами з'єднав мур. Його розібрали в кінці XIX ст. і проклали нову дорогу.

Лагерна вулиця – див. вулиця Гагаріна.

Лагерний провулок – провулок отримав назву від вулиці Лагерної, яка з 1961 року носить ім'я Юрія Гагаріна.

Ладигіна вулиця – первісна назва Столярний провулок. 9 квітня 1936 року його перейменовано на Колгоспний. 9 грудня 1981 року вулиця Колгоспна отримала ім'я Івана Івановича Ладигіна – генерал-майора, командира 121 Рильсько-Київської тричі орденоносної дивізії, який брав участь у визволенні Кам'янця-Подільського.

Лазаретна вулиця – див. вулиця Шпитальна.

“Лань, що біжить” – міст, споруджений 1973 року за проектом фахівців Інституту Патона, вперше застосована монтажна зварка стиків головних балок. Прогінна частина моста споруджена у вигляді трипрогінної рамної системи без підтримки биків. Довжина мосту 380 м., висота 60 м. Посередині мосту з 1995 року знаходиться атракціон вільних стрибків “Bungee Jumping”, який є першим в Україні і найвищим (60 м.).

Ласька башта – одна із башт Старої фортеці. Вважається, що зведена в XIV ст., а дещо пізніше модернізована на кошти гнєзненського архієпископа Яна Ласького, звідки й назва. Діаметр башти 11,5 метрів, товщина стін 3 метри. Інша назва – Біла. Як доводять Є. Пламеницька та А.Тюпич назва башти походить не від того, що

вона була отинькована, а тому, що біля неї була біла хата. Справді в описі 1544 року є згадка про білу хату (izba biala), що тут знаходилась. Як Кораб Архієпископський башта Ласька згадується в описі замку 1544 року. На цій башті до наших днів збереглася плита із зображенням гербу Кораб, до якого належав Ян Ласький, що дав кошти для реконструкції цієї башти. У цьому ж описі як варіації зустрічаються назви Корабівська та Лашська (Laszaska). Існує також варіація Ляшська башта, невиправдано пов'язана з етнізмом “лях”. Існує ще варіант Ляцька. На плані міста 1773 року Лаську башту названо Садовою.

Леваневського вулиця – первісна назва – Татарська. 9 квітня 1936 року вулиці Татарській надано ім'я Сигізмунда Олександровича Леваневського (1902-1937) – льотчика, Героя Радянського Союзу, учасника врятування челюскінців, який загинув під час перельоту з Москви до США.

Лелюшенка вулиця – 9 листопада 1995 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради одній із запроєктованих вулиць в селищі Першотравневому надано ім'я Дмитра Даниловича Лелюшенка (1901-1987) – генерал-лейтенанта, Героя Радянського Союзу, Героя Чехословаччини, командувача 4-ї танкової армії, що брала участь у визволенні Кам'янця-Подільського.

Леніна вулиця – вулиця, яка відходить від Вокзальної. Початкова частина належить місту, інша – селу Кам'янка.

Леніна вулиця – див. вулиця Зарванська.

Леніна площа – див. майдан Відродження.

Леніна проспект – див. проспект Грушевського.

Ленінградська вулиця – див. вулиця Лесі Українки.

Ленінської “Іскри” вулиця – див. вулиця Драй-Хмари.

Леонтовича вулиця – 1957 року при збільшенні земельної площі селища Смирнова одній із запроєктованих вулиць надано ім'я Миколи Дмитровича Леонтовича (1877-1921) – українського композитора, диригента, педагога, збирача музичного фольклору, який навчався в Кам'янець-Подільській духовній семінарії.

Лепкого вулиця – названа на честь Богдана Лепкого (4.11.1872-21.07.1941) – українського поета, прозаїка, перекладача, літературознавця, видавця, автора поетичних збірок “Стрічки” (1901), “Листки пануть” (1902), “Осінь” (1902), “На чужині” (1904), “З глибини душі” (1905), “Над рікою” (1905), “Поетіє, розрадо одинок” (1908), “Доля” (1917), “Вибір віршів” (1921), “Слота” (1926), збірок оповідань “З села” (1898), “З життя” (1899), “Щаслива година” (1901), “У глухім куту” (1903), “Нова збірка” (1903), “В горах” (1904), “Кара” (1905), “По дорозі життя” (1905), “Кидаю слова” (1911), повістей “Під тихий вечір” (1923), “Сотниківна” (1927), “Зірка” (1929), “Вадим” (1930), “Веселка над пустирем” (1929), “Крутіж” (1941), “Мазепа” (1926-1927), “Бої” (1928-1929).

Лермонтова вулиця – 27 грудня 1954 року постановою міськради безіменному провулку на Новому плані було присвоєно назву Польовий, а 8 вересня 1964 року він став вулицею і на честь 150-річчя від дня народження російського поета Михайла Юрійовича Лермонтова (1814-1841) вулиця отримала його ім'я.

Лесі Українки вулиця – первісна назва – вулиця Петербурзька, у 1914-1923 рр. – Петроградська. З 20 березня 1923 року Петроградська носила ім'я Петровського. У часи німецької окупації використовувалася назва Німецька. Після визволення міста вулицю названо Ленінградською. 1 червня 1992 року вулицю перейменована на честь Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки) – видатної української поетеси. На цій вулиці проживав відомий історик, археолог, батько поділлезнавства Юхим Йосипович Сіцинський. У будинку за №26а жив український письменник Микола Бажан.

Лесі Українки вулиця – див. вулиця Сірка.

Лисенка вулиця – 5 червня 1947 року постановою міськради одній із запроєктованих вулиць селища Смирнова надано ім'я Трохима Даниловича Лисенка (1898-1976) – радянського біолога, агронома, творця псевдонаукового вчення в біології. На даний час всі сприймають її як вулицю, названу на честь Миколи Віталійовича Лисенка – основоположника української класичної музики.

Лисенка провулок – коли проводилося найменування, то вирішено було надати ім'я Лисенка, як і вулиці, що проходить поруч.

Литовська вулиця – у вересня 1992 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради за №611 вулиці Проектній-1, що знаходиться в запроектованому мікрорайоні Північний, надано нову назву – Литовська, на згадку про внесок литовців у розвиток міста.

Лібкнехта Карла вулиця – див. вулиця Домініканська.

Лісова вулиця – 23 січня 1990 року міськрада однієї із запроектованих вулиць у селі Довжок на міських землях надала назву Лісова.

Лобне місце – майдан перед Ратушою, на якому проводились покарання. Тут стояв стовп ганьби. У дні страти до Ратуші зганяли все українське населення міста. 1509 року під час війни між Польщею і Молдавським князівством на площі було страчено 50 полонених молдован. На цьому місці карали еретиків та спалювали еретичну літературу. У 1814, 1818 та 1823 роках на майдані батогами та шпідрутенами був покараний Устим Кармалюк.

Луб'янівка – див. Старий бульвар.

Лянцкоронська башта – одна із башт Старої фортеці (фото 17). Під такою назвою згадується в описі замку 1544 року. Складається із чотирьох ярусів, діаметр – 8,8 метра, товщина стін – 2,2 метри. Була фланкуючою баштою, висунутою за лінію оборонних мурів на три чверті. Побудована, як вважають дослідники, у кінці XIV – на початку XV ст. Завершувалася кам'яним куполом та цегляним парапетом, зруйнованим турками 1672 року. 1790 року, під час зведення батареї вздовж північно-східного фасаду замку, перший ярус башти був повністю закритий, у його східній стіні зроблений вихід з кам'яними сходами і тамбуром. Назву пов'язують з Станіславом Лянцкоронським, начальником кам'янецьких фортифікацій, який знайшов гроші на реконструкцію башти. Інша назва башти Лянцкоронської – Друга Ласька. Її слід пов'язувати із гербом Кораб, розміщеним на башті, до якого відносився гнзненський архієпископ Ян Ласький, що в XV ст. дав кошти на модернізацію фортеці.

Ляпідевського вулиця – 9 квітня 1936 року постановою міськради провулку Татарському на Руських фільварках надано ім'я Анатолія Васильовича Ляпідевського (1908-1983) – генерал-майора авіації, Героя Радянського Союзу, учасника рятування челюскінців.

Максимчука вулиця – 30 січня 2003 року постановою міськради вулиці Мануїльського надано ім'я Володимира Івановича Максимчука (1977-1997) – українського миротворця, що загинув 28 вересня 1997 року в Югославії, який народився та виріс на цій вулиці.

Мала башта – башта Старої фортеці в південній зовнішній лінії укріплення. Згадується в описі замку 1544 року, як “давня і сильно зруйнована”. Опис повідомляє, що від хвіртки біля Папської башти до Малої башти тягнувся вал і рів для безпечного руху сторожі, що розміщувалася вона над самою скелею і виконувала охоронні функції, адже внизу проходила Хотинська дорога. На даний час не існує.

Мала Біланівська вулиця – див. вулиця Сірка.

Мала Західна башта – одна із башт Старої фортеці. Згадується в описі замку 1544 року під назвою Мала.

Мала Покровська вулиця – див. вулиця Дачна.

Малий провулок – див. вулиця Якіра.

Малий Вавель Поділля – образна назва Кафедрального костелу Святих Петра і Павла (фото 22, 23). Пов'язана з Вавелем у Кракові – пагорб, на якому була розташована королівська резиденція, а поруч кафедральний костел-усипальниця польських королів.

Мануїльського вулиця – див. вулиця Максимчука.

Маріїнська жіноча гімназія – знаходиться за сучасною адресою Шевченка, 24. Будівництво розпочато 10 червня 1883 року, керував Дмитро Орехов, у грудні 1884 року будову закінчено, 12 січня 1885 року освячено. Серед випускників гімназії були: народниця О. Розумовська – член гуртка “Натанеона” в Петербурзі, за-

суджена в “справі 193-х”, співачка Лідія Липківська, мати поета М. П. Бажана Г. Поржецька. З 28 березня по 3 квітня 1944 року в будівлі був штаб оборони міста, очолюваний генералом О. Беловим, у 1944-1949 роках Кам’янець-Подільський учительський інститут. Зараз тут розміщений навчально-виховний комплекс №8.

Маріїнська слобода – див. Руські фільварки.

Маршала Харченка вулиця – 31 серпня 1993 року постановою виконкому Кам’янець-Подільської міської ради вулиця Крупської була розділена на дві частини і відрізу від вулиці Кулика до м’ясокомбінату присвоєно ім’я В. К. Харченка (1911-1975) – маршала інженерних військ, начальника інженерних військ Міноборони СРСР (1965-1975), який багато зробив для створення в Кам’янці-Подільському вищого військово-інженерного командного училища. 24 березня 1975 року училищу надано ім’я маршала.

Матросова вулиця – розташована в селищі Жовтневому, первісно була провулком. 5 червня 1947 року постановою міськради безіменному провулку, що межував із землями сільгоспартілі “ХХ-річчя Жовтня” села Жовтнєве було присвоєно ім’я Олександра Матвійовича Матросова (1924-1943) – Героя Радянського Союзу, який поблизу села Чорнушки Псковської області закрив тілом амбразуру ворожого ДЗОТу.

Миколаївський майдан – див. Вірменський ринок.

Миколаївський провулок – таку назву міська дума 15 лютого 1900 року дала одному з провулків Старого міста. 9 квітня 1936 року провулку надано ім’я Льва Толстого. 11 вересня 1990 року відновлено історичну назву – Миколаївський. Свою назву провулок отримав від розташованої на ньому Миколаївської церкви.

Мирного провулок – 19 серпня 1977 року Другому провулку Некрасова надано ім’я Панаса Мирного (1849-1920) – українського письменника, автора романів “Повія”, “Хіба ревуть воли як ясла повні?”.

Миру вулиця – 17 липня 1986 року одній з безіменних вулиць у селищі Першотравневому дано назву Миру.

Михайличенка вулиця – див. вулиця Драй-Хмари.

Михайлівський провулок – назву отримав від Михайлівської (Святого Архангела Михайла) церкви, розташований у Старому місті. На сьогодні церква не існує. Вважається, що перестала існувати між 1761 та 1773 роками, оскільки на плані 1773 року церква вже не показана. В описі 1700 року згадується як: “Церква Святого Михайла Архангела, оточена кам’яним муром з ґрунтами, що до цієї церкви належать”. Локалізують церкву на тому місці, де в кінці XIX ст. розташовувався кінець саду доктора Пшиборовського, який знаходив там багато людських кісток, що свідчить про розташування церковного цвинтаря. Провулок ще носив назву Зарванський, яка з’явилася від однойменної вулиці розташованої поряд.

Михайлівський узвіз – розташований в Старому місті, назву отримав від церкви Святого Архангела Михайла.

Міська брама – комплекс укріплень, що складається з каземату та низької прямокутної башти з проїздом (саме її назвали Міською брамою) (фото 16). Каземат ще мав назву Лабораторія, адже тут перевіряли порох, що вироблявся в порохових млинах у каньйоні Смотровича. Збудований він на початку XVIII ст. Арчібальдом Анджеєм Гловером. У XVIII ст. Надбрамну башту та каземат з’єднував мур. Щодо прямокутної башти з прорізом, то є думка, що збудована вона в XVI ст. на основі давньої вежі і в XVII ст. стала надбрамною. Але, як зазначають дослідники Олександр Гурський та Андрій Задорожнюк, у XVII ст. у межах нинішніх Міських воріт не було жодних оборонних укріплень, а на їх місці, на одній із скельних терас, розташовувався “кляштор на скелі”. Підтверджують вони свою думку відсутністю археологічних шарів і решток матеріальної культури XVI-XVII ст. та планом міста XVII ст., де не позначено жодних укріплень на місці Міської брами. План 1779 року показує вже систему укріплень, яка повністю перекривала в’їзд з боку замку. Вони також ставлять під сумнів правильність самої назви, адже така назва не зустрічається в жодних документах, і схильні рахувати офіційною назвою, згадану на одному з планів – Підронделева брама. У 1876 році для більш зручного проїзду мур між казематом і баштою розібрали.

Міська площа – див. Польський ринок.

Міський колодязь – див. Вірменський колодязь.

Мічуріна вулиця – 5 червня 1947 року постановою міськради одній із запроєктованих вулиць було надано ім'я Івана Володимировича Мічуріна (1855-1935) – селекціонера, що створив понад 300 сортів.

Мічуріна провулок – перетинає вулицю Мічуріна, тому міська влада також присвоїла йому ім'я І. В. Мічуріна.

Мічурінська вулиця – 27 грудня 1954 року постановою міськради одню із запроєктованих вулиць в південно-східній частині міста названо Східна. 17 лютого 1967 року Східній надано ім'я Віталія Примакова. 16 жовтня 1991 року було запропоновано надати вулиці ім'я Панька Педи (1907-1937) – українського поета і перекладача, уродженця Жванця. 17 грудня 1937 року він був заарештований в Одесі. У постанові, підписаній оперуповноваженим НКВС УРСР по Одеській області Козакевичем зазначено, що Пантелеймон Педя “активний учасник контрреволюційної української терористичної організації, мав зв'язки з петлюрівськими елементами і автокефальною церквою”. 23 грудня 1937 р. “трійкою” УНКВС УРСР по Одеській області Педу засуджено до розстрілу (саме у день 30-річчя поета), виконано вирок 27 грудня 1937 р. 1 березня 1957 року вирок скасовано, справу припинено за відсутністю складу злочину, а Пантелеймона Педу посмертно реабілітовано. 1932 року поет видав першу і єдину збірку “Горять вогні”, яка завдяки сприянню сестри поета Інни Педи-Кравченко, була перевидана 1961 року. А 1992 року професор Іван Дузь перевидав твори поета під назвою “Бринить весна”. Варто згадати заголовний вірш цієї збірки:

*“Бринить весна,
Хлюпочеться повітря,
І в серце летється
Пісня голосна.
Ще день, ще два
І бризне сонця цитра.
Бринить весна,
Бринить весна!*

*Бринить весна
В розмаї рвійних терцій.
Це вітерець несе
Незнаний день.
І до людей
Із трепетом у серці
Весна іде!
Весна іде!*

*І жаль мені
Снігуроньки до болю –
Її розтоплять
Березневі дні.
І не відчую вже її ніколи.
І жаль мені,
І жаль мені.*

*Бринить весна,
Хлюпочеться над лугом.
І хочеться, щоб ви,
Моя ясна,
Колись прийшли
І стали мені другом.
Бринить весна,
Бринить весна!”*

4 листопада 1993 року постановою виконкому Кам’янець-Подільської міської ради вулицю Примакова перейменовано на Мічурінську – на честь міста-партнера Мічурінська Тамбовської області Російської федерації.

Молодіжна вулиця – 17 липня 1986 року рішенням виконкому Кам’янець-Подільської міської ради одну з безіменних вулиць у селищі Першотравневому названо Молодіжна.

Молодіжний сквер – 13 травня 1969 року міськвиконкомом було прийнято рішення: “Враховуючи активну участь молоді міста в соціалістичному змаганні за краще проведення робіт по благоустрою, присвяченому до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна... сквер біля відділення Держбанку надалі іменувати Молодіжний сквер”¹.

Монопольна вулиця – див. вулиця Данила Галицького.

Московська вулиця – див. вулиця Огієнка.

Музейний провулок – див. вулиця Францисканська.

Мукша-Міська – див. селище Жовтневе.

Мукша-Боришковоцька – див. Кам’янка.

Мукша-Китайгородська – див. селище Жовтневе.

М’ясний майдан – див. Руський ринок.

М’ясницький бастион – розташовувався з північно-східного боку володінь церкви Святої Трійці. З нього відкривався вид на вулиці Довгу та Трійцьку.

М’ясницький майдан – див. Руський ринок.

¹ Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп.1, спр. 412, арк. 159.

Нагірна вулиця – назва з'явилася на початку ХХ ст., її отримала вулиця, що веде з долини Смотрича вгору до Покровської церкви на Руських фільварках.

Надії вулиця – 23 січня 1990 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міськради одній із запроєктованих вулиць в селі Довжок на міських землях було надано ім'я Юхима Сіцінського. У березні 1993 року постановою виконкому за №271 її перейменували на вулицю Надії, оскільки вулиця Сіцінського з 1 червня 1992 року вже була на Новому плані.

Наливайка вулиця – 9 листопада 1995 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради одній із запроєктованих вулиць у селищі Першотравневому надано ім'я Северина Наливайка – козацького ватажка, керівника повстання 1594-1596 рр.

Наришкінська вулиця – сьогодні не існує, ліквідована постановою міськради від 9 квітня 1936 року. Проходила з півдня на північ через сучасний майдан Польський ринок. Назву надала міська дума 15 лютого 1900 року на честь Олександра Олексійовича Нарішкіна – подільського губернатора, товариша міністра землеробства та державного майна, представника знаменитого боярського роду Нарішкіних (Наталія Нарішкіна була дружиною царя Олексія Михайловича).

Некрасова вулиця – розташована на Підзамчі, названа на честь російського поета Миколи Олексійовича Некрасова (1821-1878).

Некрасова провулок – розташований також на Підзамчі, назву отримав від розташованої поруч однойменної вулиці.

Нігинське шосе – 25 березня 1950 року вулицю Ворошилова, що простягається в напрямку Нігина перейменовано на Нігинське шосе.

Нігинський провулок – 26 жовтня 1956 року постановою міськради при розширенні селища Смирнова на північ одному із запроєктованих провулків надано назву Нігинський.

Нова Західна башта – побудована в 40-х роках ХVІ ст. Іовом Претфусом в західній частині фортеці. Первісно мала п'ятикутну

форму. У башті знаходився стовп, на який спиралася конструкція даху. 1672 року турки частково зруйнували башту і перебудували її із заокругленням зовнішніх кутів.

Нова Східна башта – одна з фортечних башт, побудована 1544 року Іовом Претфусом. П'ятикутна за формою, у середині – криниця глибиною 40 метрів, яка забезпечувала фортецю водою.

Новий бульвар – розташовувався на Новому плані, сьогодні – це парк культури та відпочинку, що тягнеться вздовж вулиці Шевченка.

Новий замок – укріплення бастионного типу, побудоване перед Старою фортецею, тому й назване Новим замком. Це укріплення за дорученням польського короля Зигмунта III Вази в 1617-1621 рр. звів німецький військовий інженер Теофіл Шомберг.

Новий план – центральна частина сучасного Кам'янця-Подільського, обмежена вулицями Північною, Годованця, Шевченка та проспектом Грушевського. До середини XIX ст. тут були поля, що належали магістрату. У 60-х роках XIX ст. розпочато будівництво губернської лікарні, державного і поземельного банків, казенної і контрольної палат, акцизного управління, духовної семінарії (фото 3, 14).

Новий провулок – рішенням XVII сесії міської ради від 26 лютого 2008 року одному із нових провулків було надано назву Новий.

Новопланівський міст – назву отримав від того, що сполучав Старе місто з Новим Планом (фото 6). Закладений міст 12 червня 1864 року. Проект мосту розробив академік Песке, за будівництвом наглядав інженер-капітан Яків Костецький. Урочисте відкриття мосту відбулося 19 січня 1874 року. Довжина мосту 136 метрів, висота 38 метрів. 3 липня 1941 року бомба пробила дерев'яний настил мосту й вибухнула в Смотричі. Висаджений в повітря радянськими військами при відступі з міста. Відновлений у 1947-1949 рр. 4 вересня 1982 року ухвалою Хмельницького облвиконкому оголошений пам'яткою архітектури та містобудування місцевого значення. Протягом 2005-2006 рр. проведена реконструкція мосту.

Новопланівські сходи – ведуть з каньйону річки Смотрич на Новий План до вулиці Князів Коріатовичів, побудовані в II пол. XIX ст.

Об'їзна вулиця – розташована на Підзамчі, з'єднує Жванецьке шосе з Карवासарами. Перетинає річку Дібруху і до Карвасар тягнеться вздовж неї.

Об'їзний провулок – розташований на Підзамчі, відходить від вулиці Об'їзної.

Ованесовича будинок – сучасна адреса – Польський ринок, 8, на будинку збереглася табличка з написом: “Тут...в 1735 році знову споруджена ця кам'яниця Сетером Ованесовичем”. У другій половині XVIII ст. будинок перейшов у власність Казімежа Ліпінського, подільського підкоморія, який в 1768-1772 роках очолював противників Барської конфедерації на Поділлі. Наприкінці XVIII ст. кам'яниця належала заможному міщанину Йосипу Верницькому, який тримав винарню.

Огієнка вулиця – первісно – вулиця Московська. У 1918-1921 роках носила назву Університетська. Саме на цій вулиці 22 жовтня 1918 року був відкритий Кам'янець-Подільський державний український університет. Після 1921 року було повернуто попередню назву – Московська. 20 березня 1923 року вулиці надано ім'я Затонського. У період німецької окупації з лютого 1942 року по березень 1944 року називалася Київською. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року фігурує як Московська. 1 червня 1992 року отримала ім'я Івана Івановича Огієнка (1882-1972) – церковного, державного і громадського діяча, міністра освіти УНР, міністра ісповідань, Головноуповноваженого уряду УНР, організатора і першого ректора К-ПДУУ.

Окружного суду будинок – будувався на Губернаторській площі в Старому місті протягом 1858-1892 рр., у новобудові розмістився окружний суд. У червні – листопаді 1919 року тут працювало Міністерство військових справ Української народної республіки.

Онуфріївська вулиця – проходить лівим берегом річки Смотрич навколо Старого міста, назва пішла від розташованої на цій вулиці церкви Св. Онуфрія (зараз не існує). Назва була дана міською думою 15 лютого 1900 року і затверджена 1902 року Мініс-

терством внутрішніх справ Російської імперії. 9 квітня 1936 року вулиці Онуфріївській було надано ім'я Устима Якимовича Кармалюка (1787-1835) – ватажка антифеодальної боротьби на Поділлі. 11 вересня 1990 року повернуто історичну назву – Онуфріївська.

Орининське шосе (офіційно – Орининське) – розпочинається з вулиці Папаніна, назву дало с. Оринин, у напрямку якого прямує вулиця.

Орининський провулок – розташований на Підзамчі, відходить від Орининського шосе.

Осавулової будинок – розташований за сучасною адресою вулиця Сіцинського, 2. У серпні – листопаді 1919 року в цьому будинку знаходилася резиденція Директорії, яку тоді очолював Симон Петлюра.

Павлова вулиця – 5 червня 1947 року міською радою прийнята ухвала, за якою середню магістральну вулицю селища Смирнова стали вважати продовженням вулиці 7-го листопада. 25 березня 1950 року їй надано ім'я академіка І. П. Павлова (1849-1936) – російського фізіолога, основоположника фізіології вищої нервової діяльності, лауреата Нобелівської премії (1904).

Павлова провулок – розташований в селищі Смирнова, з'єднує вулиці Короленка і Павлова.

Пагорб для шибениць – система укріплень з півночі та сходу від Старого міста у формі бастионів, напівбастионів і люнетів на плані міста 1773 року (Gora Szubieniczna)¹.

Пагорб Хрестовий – система земельних укріплень з півночі та сходу від Старого міста, Біланівки і Польських фільварків у формі бастионів, напівбастионів і люнетів на плані міста 1773 року (Gora Krzyzowa).²

Панівецька вулиця – назву дала дорога в село Панівці, що починається з цієї вулиці. 27 листопада 1962 року міськрада запропону-

1 Петров М. Б. Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII – XVIII ст. : Історіографія. Джерела. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – С. 204.

2 Там само.

вала перейменувати вулицю Панівецьку на Затонського, але пропозиція не була реалізована. 17 лютого 1967 року вулиця названа ім'ям Петровського. 16 вересня 1993 року їй повернена стара назва – Панівецька.

Панфілова вулиця – 5 червня 1947 року постановою міськради одній із запроєктованих вулиць селища Смирнова надано ім'я генерал-майора Івана Васильовича Панфілова (1893-1941), який загинув під час оборони Москви.

Папаніна вулиця – розташована на Підзамчі, названа на честь Івана Дмитровича Папаніна (1894-1986) – полярного дослідника, доктора географічних наук, контр-адмірала, двічі Героя Радянського Союзу, який 3 квітня 1938 року відвідав Кам'янець-Подільський. 27 листопада 1962 року міськрадою запропоновано перейменувати вулицю Папаніна на Богдана Хмельницького, але пропозиція не була реалізована швидше всього з ідеологічних міркувань.

Папаніна провулок – розташований на Підзамчі, з'єднує вулицю Папаніна з Орининським провулком.

Папська башта – як стверджують деякі дослідники, башту збудував великий литовський князь Вітовт у проміжку між 1411 та 1430 роками. У 1505-1513 роках проведено ремонт башти на кошти, які виділив Папа Римський Юлій II, звідки і з'явилася назва. На згадку про цю подію на східному фасаді башти було встановлено білокам'яну дошку з гербом Делла Ровере – родовим гербом Юлія II. Під назвою Папська згадується в описі замку 1544 року. Побутують й інші назви – Юліанська та Кармалюкова (фото 18).

Пархоменка вулиця – 27 липня 1959 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради одній з нових вулиць північної частини селища Смирнова надано ім'я Олександра Яковича Пархоменка (1886-1921) – червоного командира, який загинув у бою з махновцями. 16 жовтня 1991 року було запропоновано перейменувати вулицю Пархоменка на Крип'якевича, однак пропозиція не була реалізована.

Пащенко Олімпіади вулиця – 15 вересня 2009 року постановою міськвиконкому вулиці Проектно-Східній у селищі цукрового заводу було надано ім'я Олімпіади Пащенко – громадської та ос-

вітньої діячки, однієї з ініціаторів заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Першотравнева вулиця – 27 грудня 1954 року постановою міськради одній із запроєктованих вулиць в південно-східній частині міських земель надано назву Першотравнева.

Першотравневе селище – 17 липня 1986 року постановою виконкому міськради селищу цементного заводу було присвоєно назву Першотравневе. Однак поселення більш відоме як Селище цементного заводу.

Петаласа аптека – розташовувалася на південній стороні Польського ринку. Більш поширена назва будівлі – будинок Шадбея. У середині XVIII ст. у цьому будинку жив син молдавського господаря Стефана Ян Рудольф Кантакузен. У цій будівлі 1781 року зупинявся польський король Станіслав Август. На невеликому фронтоні в центрі знаходився кам'яний рельєф із зображенням пелікана, який власною кров'ю годує пташенят (символ християнської самопожертви). Від цього рельєфа походила ще одна назва – “Будинок під пеліканом”.

Петропавлівська вулиця – отримала назву від розташованої поруч Петропавлівської церкви. 23 вересня 1949 року перейменована на честь Омеляна Пугачова (1742-1775) – донського козака, керівника найбільшого у XVIII ст. козацько-селянського виступу на теренах Російської імперії. 11 вересня 1990 року постановою президії міськради вулиці повернено історичну назву – Петропавлівська.

Пивоварний завод – розташовувався за сучасною адресою вулиця Руська, 5-7. Заснувала цю броварню 1872 року баронеса Евеліна Юній. Спочатку це було два триповерхових цегляних будинки. 1880 року добудували двоповерховий цегляний будинок, в якому розмістили склад і погріб. 1888-го з'явилася напівпідвальна льодовня, 1890-го – кам'яне приміщення для складування та сушіння, згодом – двоповерховий житловий будинок. Пиво виробляли з ячмінного солоду. Пивоварня виробляла за рік 35000 декалітрів пива двох сортів – світле і темне (із карамельного солоду). Тут також виготовляли напій з бджолиного меду, піддаючи його бродінню.

Південна вулиця – первісно вулиця Середня, розташована в південній частині міста, на Руський фільварках, з'єднує вулицю Шевченка та проспект Грушевського.

Північна вулиця – колись була останньою північною вулицею міста, звідки й назва. 17 лютого 1967 року вулиці надано назву Жовтневої революції. 1 червня 1992 року повернено історичну назву – Північна.

Північний мікрорайон – новий запроектований мікрорайон Кам'янця-Подільського.

Північний провулок – розташований у Біланівці, виходить на вулицю Північну.

Підгір'я – в історичних документах назва земель, розташованих над Польською брамою.

Підзамецька брама – була першою брамою при в'їзді в місто з боку Підзамча. Збудована одночасно з Новим замком, тобто в 1617-1621 рр. У серпні 1672 року зруйнована турками. На початку XVIII ст. відновлена, а 1771 року реконструйована Яном де Вітте. Розібрана 1876 року під час розширення дороги.

Підзамецький узвіз – розташований на Польських фільварках, сполучає вулиці Суворова і Вутіша.

Підзамче – назва пояснюється місцезнаходженням біля Старої фортеці, тобто “під замком”. В актових документах використовувалася назва Підгороддя, тобто поселення розташоване під “городом”, “градом”. Під такою назвою фігурує в люстрації Кам'янецького староства 1566 року. Як поселення відоме з XVI ст. У XVI-XVII ст. згадується під назвою Сокіл. Назва, ймовірно, пов'язана з діалектним словом “сокіл” – стрімка скеля. Ще І. Гулашевич зазначив, що на Західному Поділлі майже всі високі і стрімкі скелі над річками називаються соколами. А Підзамче якраз і розміщене на стрімкому березі р. Смотрич. 1670 року приєднане до міста, 1672-го поруйноване турками і відновлене на початку XVIII ст. У кінці XVIII – на початку XIX ст. розділено на дві частини – Пугачівку, яка відійшла до графа Моркова та Видрівку, що відійшла козаку Видрі. 16 травня 1927 року Підзамче включене в межі міста.

Втретє й остаточно приєднане до міста 1957 року. У XIX ст. поселенням володіли граф А. І. Морков, князі Голіцин і Оболенський, княгиня А. М. Хілкова. У XIX – на початку XX ст. тут розташовувався архієрейський хутір. З Підзамчем пов'язані сторінки життя М. Коцюбинського, Л. Курбаса, Ю. Сіцінського, Т. Сис-Бистрицької, М. Подоляна, В. Затонського.

Підронделева брама – під такою назвою згадується Міська брама 1773 року. Назва пов'язана з місцем розташування – перед (або під) Вірменським бастионом, який часто називали ронделем (тобто круглим укріпленням).

Піонерський провулок – 9 квітня 1936 року провулок Другий Семінарський на Новому плані перейменували на Піонерський.

Поворіна вулиця – 23 січня 1990 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради одній із запроєктованих вулиць села Жовтневе надано ім'я Вілена Ігоревича Поворіна (1926-1942) – керівника міської молодіжної підпільної антифашистської групи.

Поворіна провулок – 23 січня 1990 року один з провулків у с. Жовтневе отримав ім'я В. І. Поворіна.

Подільська вулиця – одна з вулиць села Довжок на міських землях, назву отримала 23 січня 1990 року.

Подільська вулиця – 17 лютого 2009 року запроєктованій вулиці в районі вул. Пархоменка в селищі Смирнова було надано назву Подільська.

Пожежний провулок – початкова частина сучасної Шпитальної вулиці, раніше з'єднував Шпитальну з Вірменським ринком. Назва побутувала в XIX ст. і пов'язана з тим, що в стінах Тринітарського кляштору, розташованого поруч і закритого 1842 року, були стайні пожежної охорони.

Покровський майдан – розташовувався біля Покровської церкви, звідки й назва, показаний на плані міста 1926 року, на сьогодні – без назви.

Польна брама – назва з'явилася від розташування її з напільної сторони фортеці. Вперше згадується в описі замку 1494 року, а також

подається інша назва – Скальська брама. 1544 року Іовом Претфусом була відремонтована. 1771 року Ян де Вітте модернізував Польну браму, перетворивши її на імпозантну триаркову споруду, прикрашену пілястрами доричного ордеру та увінчану королівським гербом. Після цього брама почала носити ім'я Станіслава Августа. 1876 року під час розширення дороги браму розібрали.

Польська брама – укріплення складалося з п'яти башт – трьох на правому березі (Надбрамна, Наскельна, Прибережна, а також барбакан) і двох на лівому березі (Настінна і Прибережна) (фото 21). Башти були з'єднані оборонними мурами, а між Прибережними баштами через річку проходив мур зі шлюзами. За даними Ю. Й. Сіцінського над Польською брамою знаходилася каплиця Св. Анни, звідки й народна назва – брама Святої Анни. Деякі дослідники вважають, що комплекс укріплень з'явився на основі оборонних споруд XIII ст., але це більше схоже на міф. Олександр Прусевич вважав, що Польська брама була збудована на початку XVI ст. Краєзнавець С. К. Шкурко висловив думку, що комплекс споруджувався в XV-XVI ст. Є. Пламеницька вважала, що будівництво було проведене в 40-50-х роках XVI ст., але не раніше 1548 року, під керівництвом Іова Претфуса. Значної руйнації укріпленням завдали повені 1764, 1766, 1768 років. 1832 року укріплення частково були розібрані. 1862 року в одній з башт була влаштована кузня, почала вживатись назва – Ковальські башти. На основі проведених у 1960-х роках архітектурно-археологічних досліджень у 1976-1980 роках за проектом Євгенії Пламеницької споруди частково були відбудовані.

Польський ринок – назва пов'язана з тим, що навколо майдану здебільшого жили поляки, розташовувались польські заклади, установи (фото 9,12,13). Ринок був спроектований за європейськими містобудівними нормами. За твердженням Ф. Кірика, майдан вже існував 1452 року. По відношенню до ринку вживалися й інші назви – Великий, Міський, Торговий, Польсько-руський або й просто Ринок. У XX ст. побутувала назва Центральний майдан. 11 вересня 1990 року постановою президії міської ради була відновлена історична назва Польський ринок. У XIX – на початку XX ст. Польський ринок ділився на чотири перії – Біржа, Журавльовка,

Суконка і Шарлотка. Територією майдану до знищення архітектурної забудови проходили Центральний і Ламаний провулки, які за твердженням Олександра Прусевича, звалися “Поповою дірою та іншими непристойними назвами”, а також вулиці Рибна, Нарішкінська та Чинбарний провулок. У першій половині ХХ ст. всі ці назви зникли, адже зникли будови на вказаних вулицях і провулках, тому їй відпала потреба якось називати їх. 9 квітня 1936 року були скасовані назви – провулок Чинбарний, вулиці Рибна і Нарішкінська. Ще 1734 року по малому периметру ринку було 30 садиб, а по великому – 47, 1773 року – 32 і 45 відповідно, 1789-го – 22 і 47. Ю. Сіцінський писав про Польський ринок кінця ХІХ ст. “... Тут стояли дерев’яні лавки-будки з різними дрібничками, галантерейним, бакалійним та іншим товаром, в будинках і на відкритому повітрі різні ремісники займалися своїм ремеслом – шили нове, ремонтували старе, бляхарі виробляли кружки, лійки, коробки і тут же їх продавали, мідники лудили самовари і каструлі, чоботарі ремонтували старі чоботи, а біля них стояв в одному чоботі той, чиї чоботи ремонтували; тут же були: толкуша або, так звана, “тандита”, склади різних старих речей, цілі копи старої одєжі та білизни; “тандитники” – лахмітники з різними “жечами” нишпорили і пропонували кожному перехожому свій товар; тут же по рундукам продавали їстівні запаси; торгівки-міщанки у горщиках, обгорнутих брудним лахміттям, пропонували гарячу “страву”; восени тут лежали на землі цілі гори кавунів, яблук, слив і т. д...”¹. На даний час Польський ринок активно відбудовується.

Польські фільварки – один з районів Кам’янця-Подільського. Назва виникла внаслідок того, що ці землі були надані магістратом польській общині міста й там розвивалося фільваркове господарство. Ще побутували назви Горні фільварки, Лядські фільварки, Лядські гумніська. Назва Лядські гумніська пов’язана з етнонімом “лях”. 1864 року були перейменовані на Олександрівську слободу, але назва не прижилася.

Польськофільварецькі сходи – спускаються з вулиці Вутіша на Польських фільварках у долину Смотрича на вулицю Онуфріїв-

---

¹ Сецинский Е. И. Город Каменец-Подольский: историческое описание. – К.: Типогр. С. В. Кульженка, 1895. – С. 236-237.

ську. Зведені в XIX ст. 4 вересня 1982 року оголошені пам'яткою архітектури та містобудування місцевого значення.

Полякова вулиця – розташована в селищі Жовтневому, трасування виконане у формі дуги.

Понад скелею від Польської брами – вулиця, яка згадується в описі міста 1789 року. В її межі входить сучасна вулиця Кузнечна.

Понтонна вулиця – розташована в селищі Жовтневому, відходить на північний схід від вулиці Князів Коріатовичів.

Попрічна вулиця – за твердженнями Ольги Пламеницької, така вулиця існувала у вірменських кварталах, починалася біля Замкового мосту і йшла на схід паралельно до Вірменського ринку, а сучасний Миколаївський провулок був східною частиною вулиці. На підтвердження вона наводить витяг з документа ЦДІА України в місті Києві, датованого 1581 роком: “Сказали, що вони вірменським церквам, тобто церкві Святої Богородиці й церкві Святого Миколая, свій власний будинок, який розташований тут, у Кам'янці, навпроти церкви Святого Миколая, на вулиці Попрічній, віддали й подарували”¹. У XVIII ст. вулиця поступово почала зникати. До того ж, недоречно відбудований у 1980-х роках флігель за адресою Вірменська, 2а заблокував цю давню артерію і вулиця зникла з мапи. Твердження про існування вулиці Попрічної має під собою ґрунт, але потребує серйозного документального підтвердження. Дату занепаду вулиці у XVIII ст. варто понизити, адже на мідьориті Кипріяна Томашевича трасування в деяких місцях збережене, у деяких розмите.

Порохові склади – кам'яно-земляна споруда з мурами завтовшки понад 2 метри, складається з склепінчастого приміщення площею близько 150 квадратних метрів, яке оббігає навколо кам'яний мур. На думку деяких дослідників, збудовані в кінці XVIII ст. Яном де Вітте. Олександр Прусевич датою будівництва складів вважав 1730 р. Він подає також інформацію, що на будівлі було два написи латиною: один був випалений у 1878 році під час пожежі нафтового сховища, що розташовувалося в порохових складах,

---

1 Пламеницька О. А. Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2005. – С. 214.

інший – “Non incauta futuri” (“Дбай про майбутнє”) – залишився до нашого часу.

Потоцького палац – побудований біля Домініканського костелу в середині XVIII ст. на кошти теребовлянського старости Міхала-Францішека Потоцького, який дав гроші на реставрацію самого костелу.

Поштовий узвіз – з’єднує Троїцький майдан і Руський ринок (фото 10). Назва пішла від того, що на початку узвозу містився будинок пошти і телеграфу, побудований 1850 року в стилі ампіру і пізнього російського класицизму, особливістю є те, що стоїть він на схилі і з двоповерхового переходить у чотирьохповерховий. Одна з назв Поштового узвозу – Баторіївський провулок. Називався також Баторським провулком.

Правди вулиця – 23 січня 1990 року постановою виконкому міськради одну із запроєктованих вулиць у селі Довжок на міських землях названо вулицею Правди.

Праці вулиця – розташована в селищі цукрового заводу. Первісно називалася вулицею Труда.

Праці провулок – 23 вересня 2008 року рішенням Кам’янець-Подільського міського виконавчого комітету провулок Проектний-2 перейменований на – Праці.

Привокзальна вулиця – назву отримала від того, що проходить повз залізничний та автобусний вокзали. Вперше назва з’явилася в списку вулиць 23 вересня 1949 року. 7 грудня 1972 року була подана пропозиція вулиці Привокзальній присвоїти ім’я Свердлова, але вона не була реалізована.

Привокзальний майдан – умовна назва території, що утворилася між вулицею Привокзальною та залізничним вокзалом.

Привокзальний мікрорайон – інша назва мікрорайону Черьомушки. У 20-30-х роках ХХ ст. відомий під назвою Залізничне селище, відображене на фрагментарному плані міста 1928 року. Комплексну забудову тут розпочали 1959 року, площа – 34 га.

Привокзальний провулок – назву отримав від близькості до залізничного вокзалу. З’єднує вулиці Індустріальну та Привокзальну.

Проектна вулиця – 19 лютого 1987 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради безіменній вулиці в селищі Першотравневому надано назву Проектна. Була пропозиція надати вулиці ім'я Володимира Олександровича Гериновича (1883-1949) – українського географа, професора К-ПДУУ, у 1923-1928 роках – ректора ІНО, учасника Всеслов'янського конгресу географів і етнографів, I Всеукраїнської краєзнавчої конференції, автора багатьох праць. На жаль, пропозиція не була реалізована.

Пролетарська вулиця – 11 вересня 1925 року безіменній вулиці в кварталі між сучасними вулицями Пушкінською, Червоноармійською, Гагаріна і проспектом Грушевського дано назву Пролетарська. Але вже в листопаді того ж таки року постановою Окрмісгоспу її перейменовано на Фрунзе. Сьогодні – це частина провулку Лагерного.

Пролетарська вулиця – 23 січня 1990 року міською радою однієї із запроєктованих вулиць в селі Довжок на міських землях надано назву Пролетарська.

Прорізний провулок – розташований на Руських фільварках.

Проскурівське шосе – 25 березня 1950 року продовження вулиці Шевченка було назване Проскурівським шосе. 1954 року в зв'язку з перейменуванням міста Проскурів на Хмельницький шосе також стало називатися Хмельницьким.

Проскурово-Ісаковецьке шосе – В. К. Гульдман у праці “Пам'ятники старини Подолии” під такою назвою подає дорогу, що проходила через село Довжок. Назва пішла від двох пунктів, до яких промувало шосе – Проскурова та Ісаківців.

Пугачівка – на початку XIX ст. Підгороддя в південно-західній частині міста було розділене на дві частини – Видрівку, яка дісталася козаку Видрі, та Пугачівку, що відійшла графу Моркову, розташовувалося в межах сучасного Підзамча.

Пушкінська вулиця – первісно Богадільницька – від богадільні (притулку), яка розміщувалася на цій вулиці. На початку XX ст., у зв'язку з будівництвом Пушкінського народного дому, вулиця отримала ім'я російського поета Олександра Сергійовича Пушкіна.

У будинку за адресою Пушкінська, 31 працював лікарем Михайло Булгаков – у майбутньому відомий російський письменник.

Пушкінський народний дім – стара назва сучасного будинку культури, побудованого 1899 року з нагоди 100-річчя від дня народження О. С. Пушкіна (фото 7). Будівля розташована під кутом до вулиці Пушкінської. У 1910-1911 роках перебудовувалася, 1953 року добудований шестиколонний корінфський портик. 1921 року будівля отримала назву театр ім. Т. Шевченка, на сцені якого неодноразово виступали А. Бучма, Г. Юра, М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинський та інші.

Пушкінський узвіз – розташований на Новому плані, починається з вулиці Пушкінської.

П'ятницька вулиця – назву отримала від розташованої колись на цій вулиці церкви Параскеви П'ятниці. Одна з давніх назв вулиці П'ятницької – Соборна, пояснюється тим, що протягом 1799-1878 років Іоанно-Предтеченська церква, розташована тут, була православним кафедральним собором. За твердженням Олега Будзея, деякий час вулиця називалась Вірменською. 20 березня 1923 року П'ятницьку перейменовано на вулицю Августа Бебеля – діяча німецького та міжнародного руху. 11 вересня 1990 року їй повернена історична назва.

Радгоспний провулок – розташований між селищами Першотравневе та Смирнова.

Радянська вулиця – 23 січня 1990 року рішенням виконкому міськради одній із запроєктованих вулиць в селі Довжок на міських землях дано назву Радянська.

Ратуша – на думку Н. Козлової, Ратуша збудована в XVI ст., раніше складалася з двох окремих будівель, які на межі XVI-XVII ст. були об'єднані, можливо після масштабної пожежі 1616 року. Після відходу турків, як свідчить опис міста 1700 року, Ратуша була в плачевному сані: "... Ратуша мурована посередині Польського ринку,

до якої ведуть кам'яні сходи, зруйновані внизу, що потребують поладження, і в самій Ратуші п'ять кімнат без печей і вікон, проте на двох вікнах залізні ґрати, троє залізних дверей, склепіння в кількох місцях пробиті польськими гранатами з великим руйнуванням, стіни значно потріскали, крокви і гонти старі попадали”¹. 1754 року проведена реконструкція Ратуші в стилі бароко, про що свідчить напис: “Реставрація Ратуші подільської проведена коштом воєводства. Кам'янець. Рік 1754”. Тоді ж відремонтований годинник. На думку Юзефа Ролле, цю перебудову здійснив Стефан Маковецький. У 1817 і 1850 роках будівля постраждала від пожеж. 1884 року були проведені ремонтні роботи. До 1870-го в Ратуші розміщувалися магістрат і суд, до 1917 року – поліцейське управління. Назва походить від німецького слова “rathaus”, де “rat” – рада, “haus” – будинок, тобто будинок ради (фото 24).

Раціборовського палац – розташований на вулиці Вірменській у Старому місті, назва пішла від того, що в кінці XVIII ст. цей палац належав Раціборовським – багатим подільським магнатам. Зокрема, Людвік Раціборовський був червоногородським старостою та маршалком шляхти Подільської губернії. Історія палацу сягає XV ст., тоді це був одноповерховий вірменський житловий будинок. У 1672-1699 роках були збудовані потужні підпірні стіни з боку вулиці Шпитальної. 1770 року будинок був реконструйований Яном де Вітте під комендатуру. 1843 року проведена ще одна реконструкція. Протягом XIX-XX ст. по чергово тут знаходились комендатура фортеці, жіноча гімназія, приватне володіння. У радянський час – технікум іноземних мов, у 1932-1941 роках – єврейська школа, після війни – дитячий садок.

Ремісничя вулиця – називалася також провулками Дешевим та Домініканським. У цьому провулку можна було дешево придбати вироби безпосередньо у ремісників, звідки – Дешевий. Назва Домініканський з'явилася внаслідок того, що провулок проходив повз Домініканський костел. У радянський час звався спочатку провулком Бебеля, а з 9 квітня 1936 року – Клари Цеткін. 11 вересня 1990 року відновлено історичну назву – Ремісничя.

---

1 Петров М. Б. Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII-XVIII ст... – С. 310.

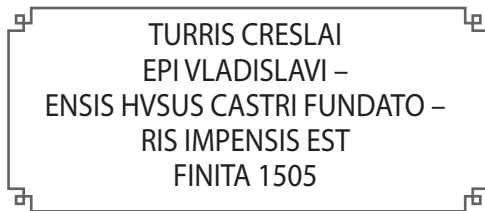
Рибний ряд – вулиця, що знаходилася на території сучасного Польського ринку, де завжди можна було купити свіжу рибу. Після Другої світової війни більшість будинків на цій вулиці були розібрані, і вона перестала існувати.

Рикова вулиця – див. вулиця Суворова.

Різницька башта – розташована в східній частині Старого міста на краю скелі каньйону. На думку деяких дослідників, побудована в XV-XVI ст. Невелика, квадратна в плані, пірамідальний високий дах завершує флюгер із зображенням барана. З боку вулиці башта має два яруси, з боку каньйону – три. Реконструйована 1990 року за проектом Євгенії Пламеницької.

Річна вулиця – первісна назва – Набережна, розташована на Руських фільварках. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року фігурує під назвою Річна.

Рожанка башта – назву отримала від того, що є наріжною баштою Старої фортеці, тобто – розташована на розі. На думку О. Пламеницької, будівництво башти розпочав Спитко з Мельштина в кінці XIV ст. О. Прусевич вважав датою будівництва початок XVI ст., а її фундатором – куявського єпископа Креслава з Курозвек. Опирався він на латинський напис на башті:

який філолог Андрій Білецький (1911-1995) переклав як: “Башта Креслова єпископа Владислава цього укріплення засновника на кошти закінчена 1505”. З цим написом пов’язують і одну з назв башти – Креслова. Як засвідчує Олександр Прусевич, у XVIII ст. башта Рожанка носила назву Бурграбська.

Розвадовського вулиця – 17 травня 1979 року рішенням виконкому міськради одній з нових вулиць в мікрорайоні Жовтневому надано ім’я В’ячеслава Костянтиновича Розвадовського (1875-1943) –

українського художника, автора картин “Ой, не світи, місяченьку”, “Жнива”, “Катерина”, “Тарасова могила”, “Гуцулка”, “Кобзар”, “Над Дніпром”, який заснував і очолював (1905-1908) художню школу для сільських дітей у Кам’янці-Подільському.

Руданського вулиця – 1957 року під час розширення селища Смирнова вулиці, яка з’єднувала вулиці Чехова та Саксаганського, було надано ім’я Степана Васильовича Руданського (1834-1873) – українського поета, який у 1849-1855 роках навчався у Подільській духовній семінарії в Кам’янці-Подільському, й розпочав тут свою творчу діяльність.

Русової Софії вулиця – 15 вересня 2009 року вулиці Проектно-Західній у селищі цукрового заводу було надано ім’я Софії Федорівни Русової (18.02.1856-5.02.1940) – української громадсько-освітньої діячки, педагога, одного з організаторів українського жіночого руху, автора праць “Дошкільне виховання”, “Перша читанка для дорослих, для вечірніх та недільних шкіл” (1918-1919), “Теорія і практика дошкільного виховання” (1924), “Дидактика” (1930), “Сучасні течії в новій педагогіці” (1932), “Роль жінки в дошкільному вихованні” (1934), “Мої спомини” (1939), “Наші визначні жінки” (1934, 1945). У роки національно-демократичної революції 1917-1921 рр. Софія Русова проживала в Кам’янці-Подільському.

Руська брама – оборонно-гідротехнічний комплекс (фото 19). Назву отримала, ймовірно, від переважно української (руської) громади, яка жила тут. Довжина укріплень сягала більше 100 метрів. На думку Ю. Сіцінського, складалася з 4 башт, О. Прусевич вважав, що їх було 5, Є. Пламеницька – 8. Башти з’єднувались мурами, були шлюзи, казарми та барбакан. На думку деяких авторів, концепція укріплення 1463 року розроблена краківським каштеляном Яном Тенчинським, сандомирським воєводою Дежиславом з Ритвян, львівським воєводою Андрієм Одровонжем, а будівництво розпочалося в останній чверті XV ст. й було завершено 1515 року. О. Прусевич вважав, що будівництво брами відбувалося на початку XVI ст., аргументував надписом на таблиці на одній з башт, де був розміщений польський герб та дата – 1527 рік. Цю думку підтримала Є. Пламеницька. У 1715-1720 роках Анджей Гловер проводив ремонт шлюзів, але повені 1720 та 1740 років зве-

ли нанівець ці роботи. У середині XVIII ст. ремонтні роботи проводили Крістіан Дальке та Ян де Вітте, тоді був розібраний мур вздовж річки. 1800 року робилась спроба відновити шлюзи. Реставраційні роботи проводились 1955 року В. Дзедиком та Є. Юрчуком, 1961-го – Є. Пламеницькою і В. Петичинським.

Руська вулиця – назву, ймовірно, отримала від українців (руський народ), які проживали тут (фото 4). Первісно складалася з чотирьох вулиць – Преображенської, Набережної, Віттовської та Руської. Віттовська вулиця проходила від фортечних казарм до садів Юзефа де Вітте. Назву отримала від садів Юзефа де Вітте та фортечних казарм, які називалися Віттовими. 9 квітня 1936 року вулицю Преображенську було перейменовано на Робфаку, а Віттовську – на Комсомольську. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року всі чотири вулиці були об'єднані в одну під назвою – Комсомольська. 11 вересня 1990 року вулиці надано назву Руська. Згадується також в описі міста 1700 року під назвою вулиця “Від Руської брами до Вірменського костелу”. У будинку за адресою Руська №100 жив польський письменник Антоній Петкевич (Адам Плуг), будинку №73 – вчений Каленик Геренчук.

Руський ринок – розташований на півночі Старого міста. Під такою назвою фігурує в документах до XVIII-XIX ст. Називався і Зарванським (така назва використовувалася у XVIII-XIX ст. і пішла від вулиці Зарванської), М'ясним, М'ясницьким, Торговим. Назва М'ясний майдан побутувала в XIX – на початку XX ст. – на ринку продавали м'ясні вироби. Ринок функціонував тут протягом XV – першої половини XVII ст. В кінці XIX ст. носив назву Обжерний ряд – на площі продавали готові страви і тут, по-народному кажучи, можна було обжертися. У радянський час називався Базарною площею. 11 вересня 1990 року постановою президії міської ради майдану повернуто історичну назву – Руський ринок.

Руські фільварки – назва з'явилася після того, як магістрат надав ці землі руській общині міста. Саме слово “фільварок” запозичене з німецького “forwerk” – “хутір”, “ферма”. І. В. Гарнага вважав, що землі Руських фільварків разом із землями сучасних селища цукрового заводу та Цибулівки належали в XVI ст. Воскресенському монастирю, пізніше їх передали русам (українцям). У XVI ст.

тут побудовані перші споруди для зберігання хліба, овочів, худоби, господарство назвали фільварками. На початок XVIII ст. на Руських фільварках почали селитися селяни. 1795 року тут було 96 будинків, мешкало 294 особи. 1905 року ґрунти (524 морги) перейшли в оренду єврею Мошку Берковичу, який сплачував за них 259 рублів орендної плати. Міські права поселенню надані 1870 року. 1895 року Юхим Сіцінський у книзі “Каменец-Подольський: историческое описание” писав: “У цій місцевості трапляються сліди перебування первісної людини: у землі знаходять кам’яні знаряддя – сокири, ножі та ін. Що ж до історичних часів, то деякі дослідники стверджують, що за часів Коріатовичів і раніше це місце було заселене, що тут існував православний монастир”¹. 1864 року Руські фільварки були перейменовані на Маріїнську слободу. Між церквою і міністерським училищем був стовп з написом “Мариинская слобода”, встановлений 1864 року. Ця назва не прижилася.

Руськофільварецькі сходи – побудовані в XIX ст. Ведуть з вулиці Івана Франка на Руських фільварках у долину Сморича. 4 вересня 1982 року оголошені пам’яткою архітектури та містобудування місцевого значення, 1983 року – відреставровані.

Сагайдачного вулиця – 22 липня 1991 року постановою виконкому Кам’янець-Подільської міськради одній з безіменних вулиць у селищі Першотравневому було присвоєно ім’я Петра Конашевича-Сагайдачного – козацького ватажка, героя Хотинської війни 1621 року. Саме за допомогою П. Сагайдачного були зупинені війська турецького султана Османа II. В одному з боїв під час Хотинської війни Петро Сагайдачний був смертельно поранений. За твердженням деяких дослідників поранений П. Сагайдачний був у Кам’янці, в’їжджав у місто через Руську браму.

Садова вулиця – 23 січня 1990 року міськрада одній із запроектованих вулиць в селі Жовтневе на міських землях надала назву Садова.

---

¹ Сецинский Е. И. Город Каменец-Подольский: историческое описание. – К.: Типогр. С. В. Кульженко, 1895. – С. 131.

Садова вулиця – 17 лютого 2009 року одній із запроектованих вулиць в районі вулиці Пархоменка в селищі Смирнова надали назву Садова.

Саксаганського вулиця – 1957 року під час розширення території селища Смирнова вулиці, яка з'єднувала Хмельницьке та Нігинське шосе, надали ім'я Панаса Карповича Саксаганського (1859-1940) – українського актора і режисера, який 1926 року виступав у Кам'янці-Подільському.

Свидницького вулиця – розташована на Підзамчі, названа на честь Анатолія Патрикійовича Свидницького (1834-1871) – українсько-го письменника, автора автобіографічного роману “Люборацькі”, який у 1851-1856 роках навчався у Кам'янці-Подільському.

Свидницького провулок – розташований на Підзамчі, названий на честь Анатолія Патрикійовича Свидницького.

Свідзінського вулиця – початково – Перший Георгіївський провулок, 9 квітня 1936 року був перейменований на честь Максима Горького (Олексія Максимовича Пешкова) – видатного російського письменника, почесного прикордонника Кам'янець-Подільського прикордонного загону. У наказі ОДПУ від 16 жовтня 1932 року зазначено: “На ознаменування 40-річної громадсько-політичної і громадської діяльності тов. Максима Горького прикордонники і командування Кам'янець-Подільського прикордонного загону порушили клопотання про зачислення тов. Максима Горького почесним прикордонником загону. Наказую: зачислити тов. Максима Горького почесним прикордонником Кам'янець-Подільського прикордонзагону”¹. 2006 року вулиця Максима Горького на Польських фільварках отримала ім'я Володимира Свідзінського, який деякий час жив і працював у Кам'янці-Подільському.

Свічкового заводу хутір – розташовувався на території сучасного Підзамча.

Святого Андрія бастіон – розташований на терасі над Руською брамою, побудований у 1721-1725 роках.

---

¹ Брагін Е. Горький – почесний прикордонник // Прапор Жовтня. – 1972. – 31 жовт. (№171). – С. 4.

Святого Андрія батарея – разом з бастіоном Святого Андрія та Гловерівськими мурами складала одну оборонну лінію, розташована в південній частині Старого міста.

Святого Григорія батарея – розташовувалася на території сучасного дитсадка по вулиці Довгій, її залишки існували до 30-х років XIX ст.

Святого Йоганеса батарея – знаходилася в західній частині Старого міста з боку головного в'їзду, збудована дещо північніше батареї Святого Марціна.

Святого Марціна батарея – розташовувалася над Польською брамою, побудована в 1721-1725 роках.

Святого Марціна батарея – знаходилася в західній частині Старого міста на схід від міської брами зліва від вулиці Замкової. За даними О. Прусевича, 1745 року реставрована, за твердженням М. Б. Петрова, у цьому році побудована.

Святого Михайла батарея – розташовувалася в західній частині Старого міста перед Міською брамою, побудована в 40-60-х роках XVIII ст.

Святого Михайла башта – одна з назв башти Денної, побутувала у XVIII ст. Назва з'явилася внаслідок того, що 1575 року кам'янецький староста Микола Бжеський влаштував у цій башті каплицю Св. Архангела Михайла.

Святого Мойсея батарея – розташовувалася південніше церкви Св. Миколая. З II половини XVIII ст. на її місці – Миколаївський бастіон.

Святого Спаса школа – розташовувалася біля Спасопреображенської церкви в каньйоні річки Смотрич біля сучасного Новопланівського мосту, звідки і з'явилася назва.

Святого Яна батарея – розташовувалася в західній частині Старого міста перед Міською брамою. Побудована в 40-х роках XVIII ст. На думку деяких авторів, Міська брама, а саме прямокутна башта з проїздом, і є батареєю Святого Яна.

Святого Ярсєга батарея – розташовувалася навпроти Гончарської башти на терасі із західного боку валу. Побудована в II половині XVIII ст., прикривала в'їзд у місто з каньйону біля Гончарської башти.

Святого Яцека хвїртка – тильний вхід до Кафедрального костелу із західної сторони, з вулиці Кузнєчної. На хвїртці з боку вулиці є напис: “Furta Sw. Jacka” (“Хвїртка Св. Яцека”). З боку костелу є інший напис: “Avorum respice mores” (“Пам'ятай звичаї предків”).

Святої Анни башта – знаходилася на в'їзді до Замкового мосту, 1876 року розібрана.

Святої Терези бастіон – див. Вірменський бастіон.

Святої Трійці бастіон – розташовувався в північно-західній частині володінь єзуїтів, побудований у 40-60-х роках XVIII ст.

Святої Урсули батарея – укріплення, яке розташовувалося на південному подвір'ї Старої фортеці. Побудована в 1721-1725 роках.

Сергєєва-Цєнського вулиця – 30 листопада 1961 року однієї з нових вулиць цукрового заводу назвали ім'я Сергїя Миколайовича Сергєєва-Цєнського (1875-1958) – російського письменника, який в 1896-1897 роках учителював у Кам'янець-Подільському міському училищі і написав твори “Полубог”, “Коварный журавль”.

Середня вулиця – розташована на Руських фільварках, назва пов'язана з топографічним розташуванням.

Сїрка вулиця – первісно вулиця Мала Біланівська. 19 серпня 1977 року постановою міськради Малу Біланівську було перейменовано на Лєсі Українки. 18 березня 1993 року постановою міської ради вулиці надано ім'я Івана Сїрка – кошового отамана Запорозької Сїчі.

Сїчових стрїльців вулиця – у вересні 1992 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради вулицю Проектну-3 у мікрорайоні Північний перейменовано на Сїчових стрїльців.

Сїцїнського вулиця – первісна назва Висока. У радянський час носила ім'я Чумака, 9 квітня 1936 року перейменована на честь 26 Бакинських комісарів, розстріляних 20 вересня 1918 року.

1 червня 1992 року міськрада надала вулиці ім'я Юхима Йосиповича Сіцинського (1859-1937) – видатного дослідника історії Поділля, автора праць “Кам’янець-Подільський. Історичний нарис” (1895), “Бакота – давня столиця Пониззя” (1899), “Нариси історії Поділля” (1927), “Болохівське князівство” та ряду інших. Ю. Сіцинський жив, працював та помер у Кам’янці-Подільському. Похований на Руськофільварецькому кладовищі.

Скальська брама – див. Польна брама.

Сковороди Григорія вулиця – розташована в селищі Жовтневе, названа на честь Григорія Савича Сковороди (22.11.1722-29.10.1794) – видатного українського просвітителя, філософа, композитора, автора збірки поезій “Сад божественних пісень”, “Байок харківських”, багатьох трактатів.

Славутинської гімназія – розташована на розі вулиць Лесі Українки і Гагенмейстра. Відкрита 1901 року, як приватне жіноче училище другого розряду, 26 квітня 1902 року стала училищем першого розряду, 23 січня 1903 року – прогімназією, 31 травня 1905 року – гімназією. Заснувала її випускниця історико-філологічного відділення вищих жіночих курсів у Києві Стефанида Славутинська. 1920 року після приходу більшовиків гімназія перестала існувати.

Слепньова вулиця – розташована на Руських фільварках, первісно – вулиця Жандармська. 20 березня 1923 року вулицю Жандармську перейменовано на честь Сергія Митрофановича Іваницького – педагога, активного діяча Подільської “Просвіти”, укладача (разом з Федором Шумлянським) “Російсько-українського словника”. 9 квітня 1936 року отримала ім'я Маврикія Трохимовича Слепньова (1896-1965) – радянського льотчика, Героя Радянського Союзу, який брав участь у врятуванні челюскінців.

Слепньова провулок – розташований на Руських фільварках, відходить від вулиці Слепньова.

Смирнова вулиця – 5 червня 1947 року міська рада одній з вулиць хутора Дембицького надала ім'я Михайла Семеновича Смирнова (1902-1944) – командира 29-ї гвардійської мотострілкової бригади, який загинув при визволенні Кам’янця-Подільського.

Смирнова селище – первісна назва – хутір Дембицького. Назва пов’язана з Карлом Дембицьким, який володів тут землями. 1932 року Карла Дембицького визнали куркулем, а його господарство конфіскували (хутір і будинок). 1937 року закатований у застінках НКВС. Територію хутора заселили ще у XVIII ст. На початку XIX ст. тут був фільварок з 245 кріпаками. 25 березня 1949 року хутір Дембицького на честь М. С. Смирнов перейменований на селище Смирнова.

Смирнова сквер – розташований біля Олександро-Невського собору, первісно Котовського. Тут похований полковник М.С. Смирнов. Обмежується вулицями Соборною, Князів Коріатовичів, Шевченка та Лесі Українки.

Смотрицька вулиця – розташована на Польських фільварках, тягнеться вздовж лівого берега річки Смотрич.

Смотрицький каньйон – геологічна пам’ятка, утворений прорізанням річкою Смотрич м’яких вапнякових порід.

Смотрич – ліва притока Дністра. Довжина 169 кілометрів, площа водозбору 1800 км². Назва походить від давньоруського слова “сьмотрѣти” – бачити віддзеркалення в чистій воді.

Соборна вулиця – первісна назва – провулок Лагерний. 16 серпня 1875 року міська управа на засіданні міської думи запропонувала нову назву для Лагерного провулку – вулиця Олександрівська, яка пов’язувалася із планом зведення на цій вулиці храму Олександра Невського. У списку вулиць за 1927 рік фігурує вже під назвою Котовського – на честь Григорія Івановича Котовського (1881-1925) – радянського військового діяча, який воював, зокрема, і на Поділлі. 1 червня 1992 року перейменована на Соборну. Назва пішла від собору Олександра Невського, що розташовується на цій вулиці. У будинку за адресою Соборна №23 жив відомий художник Олександр Грен.

Солона криниця – розташовується на вулиці Тринітарській. Назва пов’язана з тим, що вода в колодязі виявилася мінеральною та солоною на смак. Водою користуються й досі, але вода в ній вже не солоні. На базі цієї води лікар Мартин Шагін у своїй садибі

(сучасна адреса – вулиця Тринітарська, 7 і 7а) створив першу в місті водолікарню. 1804 року М. Шагін у Віленському університеті захистив дисертацію “Про мінводу Кам’янця”. Лікував мінеральною водою до 1806 року. Аналіз води 1883 року зробив І. Кіаніцин. Басейн, який Мартин Шагін наповнював мінеральною водою, можна було побачити ще в 1970-х роках на подвір’ї будинку №7а. Він мав розміри 4×3,4 метра, глибину 1,7 метра та був розділений на дві частини.

Сонячна вулиця – 23 вересня 2008 року рішенням міськвиконкому вулицю Проектну-1 у селищі цукрового заводу було перейменовано на Сонячну.

Сонячний провулок – 23 вересня 2008 року провулок Проектний-1 у селищі цукрового заводу перейменований на Сонячний.

Спартак провулок – 9 квітня 1936 року Другий Георгіївський провулок названо ім’ям Мат’яша Ракоші (1892-1971) – генсека ЦК Компартії Угорщини (1945-1948), голови ЦК Угорської партії трударів (УПТ), голови Ради міністрів Угорщини (1952-1953), який в липні 1956 року був звільнений з партійних посад, у серпні 1962 року виключений з партії. 27 грудня 1961 року міськрада надала провулку Ракоші ім’я Спартак – керівника найбільшого повстання рабів у Стародавньому Римі.

Спортивний провулок – розташований на Підзамчі.

Стара башта – згадується в описі фортеці 1544 року, як давно збудована башта.

Стара фортеця – візитна картка Кам’янця-Подільського (фото 16, 17). Складається з двору, оточеного мурами з 11 баштами (Нова Східна, Лянцкоронська, Комендантська, Рожанка, Мала Західна, Нова Західна, Денна, Ласька, Тенчинська, Ковпак, Папська), а також Південного та Північного дворів і Водної башти. Початки будівництва фортеці пов’язують з давньоруським періодом, хоча Ю. Сіцінський та О. Прусевич вважали, що фортеця збудована в XIV ст. за князів Коріатовичів. 1812 року фортеця перетворена на в’язницю. 1865 року тут було 35 камер та 450 в’язнів. 1928 року фортеця оголошена заповідником, 1948 року внесена в реєстр історико-архі-

тектурних пам'яток СРСР. Назва виникла після побудови горнверка, фортецю почали називати Старою, а горнверк – Новим замком.

Старе місто – найдавніша частина Кам'янця-Подільського, названа так на протигагу Нового міста. Виникнення міста пов'язують з другою половиною XII – початком XIII ст. На думку Євгенії та Ольги Пламеницьких ця територія була заселена вже в II ст. н.е. І. С. Винокур та М. Б. Петров на підставі розкопок підтримали висунуту 1962 року академіком М.М. Тихомировим думку про те, що місто сформувалося на рубежі XI-XII ст. Певний час побутувала версія, що перша згадка про місто відноситься до 1062 року, на підставі якоїсь вірменської грамоти. Але Ярослав Дашкевич довів, що вказана грамота є фальсифікацією. Ю. Сіцінський і О. Прусевич вважали, що поселення виникло в XIV ст. (фото 15).

Старий бульвар – назва Старий з'явилася після того, як у Новому місті був закладений Новий бульвар. Старий бульвар закладений 1831 року за губернатора Федора Луб'яновського на високій терасі навпроти костелу тринітарів. Побутували ще назви Луб'янівка, Любимівка.

Старий Литовський ретраншимент – оборонне укріплення в районі сучасного кабельного заводу. На цьому місці Франц Деволан планував звести фортецю. Можна висловити припущення, що укріплення збудоване в часи перебування Поділля в складі Великого князівства Литовського.

Старий міст коло ковалів – таку назву мав міст, розташований біля Польської брами. До середини XX ст. окремі башти Польської брами називалися Ковальськими і в них розташовувалися кузні. За легендою в цьому місці була колись церква, яка провалилася під землю.

Старобульварна вулиця – назву отримала від того, що веде до Старого бульвару. З'єднує Польський та Вірменський ринки. Раніше її перетинала вулиця Ремісничка та відходив Архієрейський провулок. Давніми назвами є Тринітарська, Поліційна, П'яна. Назва Поліційна фігурувала в XIX – на початку XX ст. і пов'язана з тим, що в колишній ратуші розташовувалося поліційне управління, а на самій вулиці – будинок поліцмейстера. Народна назва

П'яна з'явилася, можливо, через велику кількість трактирів і шинків на цій вулиці, а, можливо, тому, що тут перехожим часто траплялися п'яниці, яких вели до поліційного управління. Олег Будзей вважає, що назва походить від того, що вулиця не йшла прямо, а звертала вбік за будинком поліцмейстера. На фрагментарному плані міста, вміщеному О. Пламеницькою в її праці "Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі", сучасна вулиця Старобульварна подана під назвою Архіерейська. 20 березня 1923 року вулицю Поліційну назвали на честь Мойсея Соломоновича Урицького (1873-1918) – професійного революціонера, меншовика, юриста, голови Петроградської Надзвичайної комісії (з березня 1918 року), який був убитий есером 30 серпня 1918 року. 11 вересня 1990 року вулиці повернуто історичну назву – Старобульварна.

Старопоштовий узвіз – назву отримав від того, що саме з цієї сторони в місто ввозили пошту, адже Кам'янець у XVIII-XIX ст. був міжнародним транзитним поштовим центром. До середини XVIII ст. узвіз носив назву вулиця Польська, бо розпочинався біля Польської брами. За даними О. Прусевича узвіз на початку XX ст. називався вулицею. Певний час носив назву Баторіївський спуск, отриману від башти Стефана Баторія.

Старост садиба – частина цієї садиби залишилася за сучасною адресою вулиця Домініканська, 2. Власністю старост ця територія була до кінця XVIII ст. Резиденцію для старост влаштував тут Мацей Влодек 1560 року. Декількома роками пізніше в садибі жив детронізований молдавський господар Богдан Лопушняно (1566-1572), на початку XVII ст. мешкав інший молдавський екс-господар Костянтин Могила (1608-1612), у XVII ст. – вдова Тиміша Хмельницького Розанда Лупул. У кінці XVIII ст. садиба розпалася на три частини. Будівля, яку ми можемо бачити тепер, була збудована на межі XVIII-XIX ст. У XIX ст. тут жив Адольф Янушкевич (1803-1857) – польський поет та Олександр Віхерський – поет, художник і музикант.

Степовий провулок – 30 листопада 1961 року одному з безіменних провулків у селищі цукрового заводу надано назву Степовий.

Стінки хутір – розташовувався в північній частині сучасного міста біля розгалуження дороги на Нігин та Пудлівці. Хутір показаний на плані 1926 року.

Стрімка лань – міст (інша назва – “Лань, що біжить”). Посередині мосту опори відсутні, а з боків знаходяться дві міцні похилі опори, і якщо дивитися на нього збоку, то абстраговано міст нагадує лань, яка застигла в стрибку. Будівництво мосту розпочали 1966 року, а 21 серпня 1973 року встановили останній блок, який з’єднував обидва береги Смотрича. Міст урочисто відкрито 2 листопада 1973 року. Керував будівництвом І.Ю. Баренбойм. При будівництві вперше в світі застосовано бісталеву конструкцію, відстань між опорами складає 174 метри. Загальна довжина мосту 379,14 метра. Міст є найвищим в Україні.

Стуса вулиця – 15 вересня 2009 року вулиці Проектно-Західній-1 у селищі цукрового заводу було надано ім’я Василя Семеновича Стуса – українського громадського діяча, дисидента, письменника, автора поетичних збірок “Зимові дерева”, “Веселий цвинтар”, “Час творчості”, “Палімпсести”.

Суворова вулиця – давні назви вулиці – Старопоштова та Георгіївська (від Георгіївської церкви). 9 квітня 1936 року від вулиці Вутіша було відрізано частину та надано їй ім’я Климента Єфремовича Ворошилова (23.01.1881-2.12.1969) – маршала Радянського Союзу (1935), Голови Президії Верховної Ради СРСР (1953-1960), члена Політбюро ЦК КПРС (1926-1960), Героя Радянського Союзу (1956, 1968), Героя Соціалістичної Праці (1960). 19 жовтня 1936 року міська рада до вулиці Ворошилова прилучила вулицю Рикова, названу на честь Олексія Івановича Рикова (1881-1938) – голови Раднаркому СРСР (1924-1930), наркома пошт і телеграфів, наркома зв’язку СРСР (1931-1936), репресованого і помертньо реабілітованого. 27 грудня 1961 року постановою міськради вулицю Ворошилова перейменували на Суворова, на честь російського полководця, військового теоретика, генералісимуса. За адресою Суворова, 2 проживав письменник Володимир Беляєв.

Сугерова вулиця – 22 липня 1991 року постановою виконкому Кам’янець-Подільської міської ради одній з безіменних вулиць у селищі Першотравневому надано ім’я Бориса Андрійовича Суге-

рова (1921-1943) – Героя Радянського Союзу, уродженця села Ходоровці, який до 1939 року жив у Кам'янці-Подільському за адресою вулиця Пушкінська, 24.

Суконка – назва східної сторони Польського ринку в другій половині XIX – на початку XX ст. Назва пішла від крамниць, в яких продавали одяг, сукні.

Східний мікрорайон – інша назва – мікрорайон заводу “Електрон”. Забудову тут розпочали в середині XX ст. Обмежується вулицями Драй-Хмари, Годованця, Крип'якевича та проспектом Грушевського.

Східний провулок – розташований в Біланівці, назва дана за географічною прив'язкою.

Танкістів сквер – розташований у центрі міста в кварталі між вулицями Огієнка, Лесі Українки, Уральською та Князів Коріатовичів. Названий на честь танкістів-гвардійців, що визволяли місто. Відкрито пам'ятник у сквері 9 травня 1947 року. 24 березня 1974 року генерал армії Дмитро Лелюшенко запалив у сквері Вічний вогонь. 9 травня 2005 року тут відкрито меморіальний комплекс кам'ячанам, які загинули в Другій світовій війні.

Татарська вулиця – давніми назвами вулиці є Стефана Баторія, Велика Єзуїтська, Кармелітська, Фарська, Петропавлівська, Новособорна. Перша назва пішла від башти Стефана Баторія (Кушнірська башта). У XVIII ст. використовувалася назва Кармелітська, яка походить від розташованого на цій вулиці Кармелітського костелу. Назва Новособорна (Соборна) побутувала в XIX – на початку XX ст. і пояснюється тим, що 30 серпня 1878 року Кармелітський костел був переосвячений на собор Ікони Казанської Божої Матері. У кінці XIX ст. вулиця мала наймення Петропавлівська, пов'язане з розміщенням на ній кафедрального костелу Св. Петра і Павла та Петропавлівської церкви. Назва Фарська походить від польського слова “fara” – парафіяльний костел, адже 1866 року Кафедральний костел став парафіяльним. 20 березня 1923 року вулицю назвали ім'ям Карла Маркса. 11 вересня 1990 року віднов-

лено історичну назву – Татарська. Назва нагадує про внесок татар в історію міста.

Тенчинська башта – одна з башт Старої фортеці. Під такою назвою згадується в описі фортеці 1544 року. Назва пов'язана з іменем фортифікатора краківського каштеляна Яна Тенчинського, який в XV ст. реконструював башту. Діаметр башти 7 метрів, товщина стін 2 метри. Башта є фланкуючою, адже на три чверті виступає за оборонний мур.

Тімірязєва вулиця – первісно складалася з трьох вулиць: Велика Біланівська, Училищна (Шкільна), Предтечинська (Франка). 9 лютого 1928 року вулицю Предтеченську перейменували на вулицю Франка. 9 квітня 1936 року в зв'язку з тим, що вулиця Франка вже була на Руських фільварках, їй надали ім'я Климента Аркадійовича Тімірязєва – російського природодослідника, одного з основоположників російської школи фізіології рослин. Пізніше до неї було приєднано Училищну (Шкільну). 19 серпня 1977 року постановою виконкому Кам'янець-Подільської міської ради до вулиці Тімірязєва приєднали й вулицю Велику Біланівську, яка була центральною вулицею Біланівки.

Тісний провулок – розташований в Старому місті, з'єднує вулиці Вірменську та Шпитальну. Назву міська дума дала 15 лютого 1900 року, а 1902 року її затвердило Міністерство внутрішніх справ Російської імперії.

Тонкочєєва вулиця – 5 листопада 1995 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міськради одній з вулиць селища Першотравневого надано ім'я Григорія Андрійовича Тонкочєєва (1904-1991) – першого секретаря Кам'янець-Подільського міськкому КПУ, голови міськвиконкому, почесного громадянина Кам'янця-Подільського.

Топольського провулок – розташований на Підзамчі, відходить від вулиці Папаніна на північ. Названий провулок ім'ям Григорія Петровича Топольського (1916-1944) – лісника з села Довжок, який розвідав розташування німецької артилерії та в ніч на 31 березня 1944 року разом з сержантом Павлом Щитиніним і 18-річним автоматником Сашком знищив її. Загинув у бою з німцями.

Торгова площа вулиця – розташована на Польських фільварках. Первісно називалася Базарною площею. За радянської влади отримала ім'я Рикова. У списку вулиць 23 вересня 1949 року фігурує під назвою Торгова. У ХХ ст. площа була забудована, утворилася вулиця.

Тридцять років перемоги вулиця – 15 травня 1975 року постановою міськради одній із запроєктованих вулиць в північно-західному районі міста (сучасний мікрорайон Жовтневий) надано назву 30 років Перемоги, на честь перемоги СРСР у Великій Вітчизняній війні.

Тринітарська вулиця – назву отримала від розташованого на початку вулиці Тринітарського костелу. Давнім найменням вулиці є Костельна, Лазаретна, Солона. Назва Солона побутувала в ХІХ ст. і пов'язана з Солоною криницею, що розміщується на цій вулиці. Назва Костельна пов'язана з Тринітарським костелом, розміщеним на цій вулиці, Лазаретна з'явилася внаслідок того, що вулиця виходила на Шпитальну біля північної огорожі шпиталю (лазарету), тобто – колишніх казарм. За твердженням С. Шкурка вірмени сучасну вулицю Тринітарську називали Святовольською. Колись вулиця ділилася на дві частини: північну – Тринітарський провулок та південну – Тринітарський спуск. Постановою міської ради від 9 квітня 1936 року провулок (або ж завулок) був перейменований на честь Івана Васильовича Бабушкіна (3.01.1873 – 18.01.1906) – професійного революціонера, одного з керівників повстання в Читі. 11 вересня 1990 року постановою президії міської ради вулиці повернуто історичну назву – Тринітарська. У будинку за адресою Тринітарська №4 часто зупинялася під час відряджень відомий археолог Марія Олександрівна Тиханова, яка в Подністров'ї проводила розкопки.

Тринітарська юридика – господарство, яке належало Тринітарському костелу. Згадується в “Розподілі квартир в місті Кам'янці-Подільському” 1789 року. На той час до костелу було приписано 10 домів.

Тринітарський костел – 1712 року (за іншими даними – 1717 року) на місці подарованих вірменським купцем Домініком Хоцімір-

ським маєтностей тринітари звели дерев'яний костел. Будівництво кам'яного костелу та кляштору здійснювалося в 1750-1756 роках, 1780 року його освятив єпископ Адам Красінський. 1842 року кляштор був закритий, а костел став парафіяльним. Збудований в стилі бароко, будівництво приписують архітектору Яну де Вітте.

Тріумфальна арка – назва брами, яка веде на подвір'я кафедрального костелу. Побудована спеціально для тріумфального в'їзду на територію костелу польського короля Станіслава Августа. Збудована 1781 року на замовлення єпископа Адама Красінського. На брамі знаходиться латинський напис: “Hac intrabat Stanislaus Augustus rex die XI 9-bris 1781 anno” (“Тут проходив король Станіслав Август 9 листопада 1781 року”) (фото 22).

Троїцька вулиця – розміщена в Старому місті, назву отримала від церкви Святої Трійці. Давніми назвами вулиці є Святої Трійці, Конторська, провулок Троїцький. Назву Конторська отримала від контори фінансиста Гінзбурга (помер 1878 року в Парижі), яка розміщувалася на цій вулиці. У списку вулиць за 1935 рік подається за двома назвами – Конторська (попереднє наймення) та Володарського. Володарський (Гольдштейн Мойсей Маркович) (1891-1918) – уродженець Острополя (нині с. Старий Остропіль Старокостянтинівського району), петроградський комісар, убитий есером 20 серпня 1918 року. 11 вересня 1990 року вулиці повернуто історичну назву – Троїцька.

Троїцький майдан – назву отримав від церкви Святої Трійці, розташованої поруч. Відомі й інші давні назви майдану – Поштовий, “Бель-в'ю”. Назва Бель-в'ю передалася від готелю з такою назвою, який розташовувався на майдані. Під назвою площа Леніна згадується в списку вулиць за 1927 рік. Дещо пізніше майдан носив ім'я Валер'яна Куйбишева. 11 вересня 1990 року повернуто історичну назву – Троїцький майдан.

Турецька башта – інша назва башти Захаржевського. Під такою назвою з'являється в описі міста 1700 року: “Ділянка порожня, колись його милості пана Сильницького, на якій знаходиться башта турецька...”¹. Ця назва фігурувала і в другій половині XIX – на початку XX ст. М.Б. Петров датував цю башту XVI-XVII ст.

---

1 Петров М. Б. Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII-XVIII ст. – С. 326.

У XVIII ст. було проведено її ремонт. На думку деяких авторів, башту збудували в XV ст. разом з укріпленнями Польської брами, адже вона захищала дорогу, що проходила правим берегом Смотрича попід скелею до брами. На початку XIX ст. башту засипали та влаштували над нею альтанку. Реставрували її в 1984-1987 роках за проектом Євгенії Пламеницької.

Турецький бастион – назва бастиону пояснюється тим, що він був збудований в часи турецької окупації 1672-1699 рр. У XVIII ст. укріплення назвали батареєю Діви Марії або Панянським, Дівочим ронделем. Такі назви слід пов'язувати з будівлями, які були на місці цього бастиону. З'явилось укріплення на місці триповерхового палацу Потоцьких, прибудованого до оборонного муру XV ст., подарованого монастирю домініканок в 1643 р., коли черницею монастиря стала Софія-Вікторія Потоцька, донька Стефана Потоцького і Марії Могилянки. Бастион мав верхню бойову площадку з дерево-земляними брустверами та гарматними амбразурами. Одна з назв Турецького бастиону – форт Дальке. Інженер-фортифікатор Крістіан Дальке провів реконструкцію укріплення, змінивши дерев'яні бруствери на муровані, звідки й з'явилася назва. Інколи використовувалася назва Гарматний рондель.

Турецький міст – народна назва Замкового мосту (фото 16). Пов'язана з тим, що турки в 1685-1686 рр. провели реконструкцію мосту. Зведений міст, ймовірно, у XV ст. На думку О. Прусевича, був спочатку дерев'яним, у часи Зигмунта I перебудований на кам'яний. Спочатку міст був арковим, а після турецької реконструкції став суцільною кам'яною стіною. 1544 року Іов Претфус пробив під мостом у скелі склепінчастий арковий отвір. 1766 року була проведена реконструкція. З обох боків були надбрамні башти, які розібрали в 1876 р. під час розширення дороги. На думку Ольги та Євгенії Пламеницьких, міст збудований римлянами в II ст. н.е., однак вагомих доказів ця гіпотеза не має.

Турчина вулиця – 15 вересня 2009 року рішенням міськвиконкому вулиці Проектно-Південній у селищі цукрового заводу надано ім'я Ігоря Турчина.

Укмергеська вулиця – розміщена на Новому плані, первісна назва Глуха була надана міською думою 15 лютого 1900 року, 1902 року затверджена Міністерством внутрішніх справ Російської імперії. Дещо пізніше з'явилася назва Зелена. 9 квітня 1936 року Зелену перейменовано на Червоного козацтва. 4 листопада 1993 року постановою виконкому міськради вулиці надано назву Укмергеська, на честь литовського міста Укмерге – міста-партнера Кам'янець-Подільського.

Уральська вулиця – первісна назва Резервуарна. 16 серпня 1875 року міською управою на засіданні міської думи запропоновано вулиці нову назву – Миколаївська, але пропозиція не була реалізована. 20 березня 1923 року Резервуарній надали ім'я Віталія Марковича Примакова (1897-1937) – військового діяча, письменника, організатора Червоного козацтва. 9 квітня 1936 року вулицю перейменували на Балицького. У списку вулиць 23 вересня 1949 року подається нова назва Уральська та стара – 20-річчя РСМ НКВС, тобто таке наймення 20-річчя РСМ НКВС побутувало десь між 1936 та 1949 роками, ймовірно, перейменування було проведено в лютому 1937 року (10 лютого 1937 року святкувалось 20-річчя утворення РСМ НКВС). Названа Уральською на честь 10-го гвардійського Уральського добровольчого танкового корпусу I Українського фронту, який визволяв Кам'янець-Подільський у березні 1944 року.

Успенська вулиця – інші назви – Віттовська, Утьосиста. С.К. Шкурко 1979 року висловив міркування, що на цій вулиці в XV ст. великим литовським князем Вітовтом була збудована брама (1393 року Вітовт штурмом оволодів замком, у 1410-1430 роках володів Поділлям). Хоча більш доцільно пов'язувати назву з фортечними казармами, які носили назву Віттові (будівництво приписували Яну де Вітте), а виходячи з цього доцільніше писати назву вулиці з двома літерами "т" – Віттовська вулиця. Наймення отримала від, нібито, розміщеної поруч вірменської Успенської церкви. Хоча, як аргументовано доводить професор М. Б. Петров, такої церкви не було, мова швидше йде про Францисканський костел Успіня Діви Марії.

Назва надана 11 вересня 1990 року. Назва Утьосиста походить від російського слова “утёс”, тобто “скеля”, “стрімчак”.

Училищний провулок – на сьогодні без назви. Розташовувався в Старому місті, з’єднував Польський ринок з вулицею Кузнечною. Назва походить від розташованого неподалік міського училища.

Фабріціуса вулиця – вулиця розташована на Біланівці. Первісну назву – Пансіонна отримала 15 лютого 1900 року, походить від розташованого поруч жіночого училища. 9 квітня 1936 року вулицю Пансіонну перейменували на Яна Фріцовича Фабріціуса (1877-1929) – командира і політпрацівника Червоної Армії, кавалера чотирьох орденів Червоного Прапора. 16 жовтня 1991 року було запропоновано надати вулиці ім’я Пантелеймона Куліша, але пропозиція не була реалізована.

Фабріціуса провулок – розташований на Біланівці, носить ім’я Я. Ф. Фабріціуса.

Фаренгольца сходи – існують дуже давно, відображені на схематичному плані 1633 року, зробленому офіцером при війську Абази-паші. Щодо походження назви існує декілька версій. За версією Сергія Кириловича Шкурка, лікар Вільгельм Фаренгольц у середині XIX ст. обладнав сходи перилами та майданчиками, тому їх почали називати Фаренгольцевими. За версією Галини Осетрової та Валентини Стельмах, наприкінці XVIII ст. був закритий єзуїтський колегіум, гуртожиток переданий у приватні руки. 1850 року його придбав штабс-капітан Федір Фаренгольц. Тому, оскільки будинок знаходився біля сходів, їх почали називати Фаренгольцевими. До того ж сходи були відремонтовані на кошти Едмунда Фаренгольца (сина Федора Фаренгольца).

Франка вулиця – первісну назву Велика Покровська отримала від Покровської церкви, розташованої на цій вулиці. Деяко пізніше – Покровська. 31 травня 1926 року вулиці Покровській надано ім’я Івана Яковича Франка (1856-1916) – українського письменника, вченого, громадського діяча. У кінці 20-х – на початку 30-х років

шляхом тимчасового об'єднання вулиць Нагірної та Франка була утворена вулиця, названа ім'ям Льва Михайловича Карахана (Караханяна) (1889-1937) – радянського державного діяча, дипломата, який під час революції був секретарем Петроградської ради, секретарем радянської делегації на переговорах у Бресті, заступником наркомів закордонних справ Г. Чичеріна і М. Литвинова. Зазнав репресій, після чого вулиця знову отримала ім'я Франка.

Францисканська вулиця – розміщена в Старому місті, назву отримала від Францисканського костелу Успіння Діви Марії. У кінці XIX – на початку XX ст. носила назву Архієрейська. 20 березня 1923 року вулицю Архієрейську перейменували на Третього Інтернаціоналу. У списку вулиць від 23 вересня 1949 року згадується як провулок Музейний. 11 вересня 1990 року повернено історичну назву – Францисканська.

Францисканська юридика – господарство, яке належало Францисканському костелу. Згадується в “Розподілі квартир в місті Кам'янці-Подільському” 1789 року. На той час їм належало 12 господарств. Розташовувалася на Польських фільварках.

Фріцовська батарея – див. Алоїзія батарея.

Фрунзе вулиця – 30 листопада 1961 року постановою міськради одній з безіменних вулиць у селищі цукрового заводу присвоєно ім'я Михайла Васильовича Фрунзе (1885-1925) – радянського партійного, державного і військового діяча, який 29 серпня 1921 року відвідав Кам'янець-Подільський. 16 жовтня 1991 року було запропоновано перейменувати вулицю Фрунзе на Димінського Андрія Івановича, але пропозиція не була реалізована.

Фурманова вулиця – 27 липня 1959 року рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради одній з нових вулиць північної частини селища Смирнова надано ім'я Дмитра Андрійовича Фурманова (1891-1926) – російського письменника, автора романів “Чапаєв” (1923), “Заколот” (1925). 16 жовтня 1991 року було запропоновано надати вулиці Фурманова ім'я Володимира Гериновича – у 1923-1929 рр. ректора ІНО, голови Кам'янець-Подільського краєзнавчого товариства, учасника II Слов'янського конгресу географів і етнографів, автора праць “Нариси економічної

географії Поділля”, “Географія України”, “Картини з географії Поділля і календар на 1923 рік”, “Кам’янецьчина. Ч.1. Природа”, “Кам’янецьчина. Ч.2. Населення, його економічна діяльність”, “До історії Кам’янець-Подільського інституту народної освіти”, “Неолітичні відривки в Кам’янецькій окрузі”, “Вірмени у Кам’янці”, “Євреї у Кам’янці”, “Товтри Західного Поділля” та ін. 12 грудня 1932 року заарештований, у 1933-1946 роках – у таборах ГУЛАГу. Помер 7 липня 1949 року у Львові. Однак пропозиція не була реалізована.

Хмельницька вулиця – розташована в селищі Смирнова, з’єднує Нігинське та Хмельницьке шосе. Назву дано 26 жовтня 1956 року під час розширення селища Смирнова на північ.

Хмельницьке шосе – 5 червня 1947 року шлях Кам’янець-Подільський – Проскурів стали вважати продовженням вулиці Шевченка. 15 квітня 1950 року вулиця отримала назву Проскурівське шосе, 1954 року після перейменування міста Проскурів у Хмельницький, – Хмельницьке шосе.

Хмельницький провулок – розташований у селищі Смирнова. Назву отримав від вулиці Хмельницької, з якої починається.

Хомського аптека – сучасна адреса вулиця Зарванська, 16. Була однією з найстаріших аптек Кам’янця-Подільського. Назву отримала від власника аптеки провізора Пінхаса Йосиповича Хомського.

Хрестова гора – розташована на південний схід від міста на колишніх Вірменській фільварках. Назва походить від церкви св. Хреста, яка розташовувалася біля гори.

Цементників провулок – 22 липня 1991 року рішенням міськвиконкому провулку в індивідуальній забудові селища Першотравневе було надано назву Цементників.

Центральна вулиця – розташована в селищі Першотравневому. Назву отримала за географічною прив'язкою.

Центральна вулиця – 23 січня 1990 року рішенням міськвиконкому одній з нових вулиць індивідуальної забудови в с. Жовтневе на міських землях було присвоєно назву Центральна.

Циганівка – колишня назва північної частини Нового плану. Обмежується вулицями Шевченка, Північною, Червоноармійською та проспектом Грушевського. Назва виникла в другій половині XIX століття в зв'язку з тим, що на цій незаселеній території часто зупинялися і влаштовували табори цигани.

Цукрового заводу селище – південний мікрорайон Кам'янця-Подільського, що сформувався навколо цукрового заводу. Обмежується вулицями Маршала Харченка, Куйбішева, провулком Будівельників та кручею каньйону річки Смотрич.

Чапаєва вулиця – розташована на Біланівці, первісна назва – Нагірна, пов'язана з тим, що піднімалася вгору по схилу. 9 квітня 1936 року отримала ім'я Василя Івановича Чапаєва (1887-1919) – командира стрілецької дивізії Червоної армії.

Чапаєва провулок – розташований на Біланівці, назву отримав від розташованої поруч однойменної вулиці.

Чарторийського палац – розташований за адресою вулиця Зарванська, 13. У XVIII столітті палацом володів Адам-Казимир Чарторийський (1734-1823) – польський державний діяч, генерал подільських земель, 1764 року претендент на польський престол (відмовився на користь свого двоюрідного брата Станіслава Понятовського), письменник (автор комедій “Панна на виданні” (1774), “Кава” (1779)). На місці палацу в XVI столітті знаходився невеликий кам'яний будинок. В архітектурі палацу домінують риси бароко, проте збереглися й риси ренесансу. Палац одноповерховий, на високому цоколі, прямокутний у плані, з ризалітом від вулиці. Основний об'єм будівлі перекритий чотирисхилим

дахом, резаліт – двосхилим. Вікна декоровані білокам'яними бароковими наличниками, підвіконні карнизи – білокам'яні, профільовані, східний вхід обрамлено білокам'яним порталом. Будинок прикрашено наріжними білокам'яними рустами. Завершальний карниз виконано в камені й отиньковано. У найбільшому приміщенні – у південній залі – зберігся камін XVIII століття в стилі бароко, прикрашений декорованим гербом Чарторийських. 24 серпня 1963 року під №736 палац Чарторийських внесено до Реєстру пам'яток архітектури УРСР.

Чеботарьова вулиця – 23 січня 1990 року рішенням міського виконавчого комітету новій вулиці на міських землях у с. Довжок було надано ім'я Миколи Григоровича Чеботарьова (1894-1947) – видатного математика, член-кореспондента Академії наук СРСР (1929). Народився Микола Григорович 15 червня 1894 року в Кам'янці-Подільському. Закінчив фізико-математичний факультет Київського університету. 1921 року переїхав до Одеси, де працював професором ІНО. З 1924 року працював у Московському університеті. 1927 року захистив докторську дисертацію. Деяко пізніше переїхав у Казань. Написав монографії “Основи теорії Галуа”, “Теорія груп Лі”. 1935 року створив й очолив науково-дослідний інститут математики і механіки Казанського університету. Помер 1947 року.

Червоноармійська вулиця – первісна назва Семінарська, пов'язана з тим, що вулиця розпочиналася біля приміщення Подільської духовної семінарії. 28 грудня 1927 року загальні збори членів житлово-будівельного кооперативу “Стройкооп” ухвалили просити президію міської ради назвати вулицю – “Стройкоопа”, проте прохання залишилося без розгляду. 9 лютого 1928 року вулицю перейменовано на Інститутську, оскільки розпочиналася вона від Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту, а 9 квітня 1936 року – на Червоноармійську. 2005 року міський осередок політичної партії “Свобода” запропонував надати вулиці ім'я Симона Васильовича Петлюри (1879-1926) – визначного українського громадсько-політичного і державного діяча, Головного отамана армії УНР. Проте пропозиція не була реалізована.

Червоногвардійський провулок – первісна назва Козачий нада на міською думою 15 лютого 1900 року й 1902 року затвердже-

на Міністерством внутрішніх справ Російської імперії. 9 квітня 1936 року перейменованій на Червоногвардійській. У Кам'янці-Подільському формування Червоної гвардії було створено наприкінці січня 1918 року, у ньому налічувалося 217 чоловік, 18 кулеметів та 3 гармати. 16 жовтня 1991 року міська топонімічна комісія оприлюднила пропозицію надати провулку ім'я Павла Житецького, проте пропозицію не було реалізовано.

Черемушки – народна назва Привокзального мікрорайону. Після виходу 1963 року на екрани музичного кінофільму Герберта Раппапорта “Черемушки” за прикладом Москви нові райони в багатьох радянських містах почали називати “Черемушками”. Не став винятком і Кам'янець-Подільський. Комплексна забудова мікрорайону розпочалася 1959 року. Обмежується вулицями Привокзальною, Північною, Пушкінською та проспектом Грушевського.

Чернече поле – територія на Руських фільварках, свого часу землі, які князь Юрій Коріатович надав Троїцькій церкві.

Чернишевського вулиця – 1957 року при збільшенні території селища Смирнова одній із запроєктованих вулиць було надано ім'я Миколи Гавриловича Чернишевського (1828-1889) – російського революціонера, письменника.

Черняхівського вулиця – 5 червня 1947 року одній із нових вулиць у селищі Смирнова було присвоєно ім'я Івана Даниловича Черняхівського (1906-1945) – генерала армії (1944), двічі Героя Радянського Союзу (1943, 1944).

Черняхівського провулок – розташований у селищі Смирнова. Як і однойменна вулиця, що проходить поруч, отримав ім'я І. Д. Черняхівського.

Чехова вулиця – 1957 року одній із запроєктованих вулиць у селищі Смирнова присвоїли ім'я російського письменника Антона Павловича Чехова (1860-1904).

Чкалова провулок – рішенням міськвиконкому 1947 року одному з нових провулків селища Жовтневого надали ім'я Валерія Чкалова (1904-1938) – радянського льотчика-випробувача, комбрига, Героя Радянського Союзу (1938), який загинув під час випробування літака.

Чубаря провулок – первісно Біланівський. 19 серпня 1977 року перейменований на честь Власа Яковича Чубаря (1891-1939) – радянського партійного і державного діяча, голови Ради народних міністрів УРСР.

Шадбея будинок – розміщувався в південній частині Польського ринку, назву отримав від власника Флоріана Шадбея – міського діяча другої половини XVIII століття, члена магістрату (з 1754 року), президента міста. Нині не існує

Шарлотка – в другій половині XIX – на початку XX століття умовна назва західної сторони Польського ринку. Використовувалися також назви Шарлоттенбург, Шарлотибрук. Назва походить від популярної серед кам'янецьких модниць крамниці жіночих капелюхів, що в 1858-1864 рр. належав власниці на ім'я Шарлотта.

Шевченка вулиця – первісна назва Бульварна (Новобульварна) (фото 14). Певний час використовувалася назва Семінарська, адже вулиця розпочиналася біля Подільської духовної семінарії. 1913 року, під час святкування 300-річчя дому Романових, перейменована на Романівський проспект. 26 лютого 1918 року на пропозицію Рафаеля Саркісова вулиці присвоєно ім'я Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861) – українського поета, художника, який восени 1846 року за завданням Київської археографічної комісії, близько тижня перебував у Кам'янці-Подільському. У подільській духовній семінарії, розташованій на цій вулиці, навчалися та працювали Микола Леонтович, Віктор Приходько, Володимир Свідзінський, Василь Храневич, Григорій Степура, Павло Богацький, Олекса Приходько, Митрофан Сімашкевич, Микола Яворовський, Опанас Неселовський, Михайло Багинський, Володимир Чехівський. У будинку за адресою Шевченка, 18 жив видатний український письменник Микита Годованець, у будинку №65 – вчений Петро Бучинський.

Шевченка провулок – розташований на Руських фільварках. Відходить від вулиці Франка та пролягає між вулицями Шевченка та Каманіна. Тут 1919-1920 рр. у будинку №4 жив відомий педагог і бібліотекознавець, керівник фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету Степан Онисимович Сірополко.

Шкільна вулиця – 23 січня 1990 року міський виконавчий комітет одній з нових вулиць на міських землях у с. Довжок надав назву Шкільна.

Шмідта вулиця – розташована на Польських фільварках, первісна назва Садова. 9 квітня 1936 року вулиці надали ім'я Отто Юлійовича Шмідта (1891-1956) – математика, астронома, геофізика, дослідника Арктики, Героя Радянського Союзу (1937). З'єднує вулиці Північну та Пушкінську.

Шолохова провулок – розташований на Підзамчі. Названий іменем Михайла Олександровича Шолохова (1905-1984) – російського письменника, лауреата Нобелівської премії (1965), двічі Героя Соціалістичної Праці, автора романів “Тихий Дон”, “Піднята цілина”.

Шпитальна вулиця – з'єднує Вірменський ринок з вулицею Руською. Назва походить від того, що в будинку №3 у XVII столітті діяв вірменський шпиталь. Також у фортечних казармах (Шпитальна, 14) у XVIII столітті діяв військовий шпиталь (лазарет). Використовувалася також назва – Лазаретна. Певний час південна частина вулиці називалася Лазаретним узвозом, а північна – Пожежним провулком. 1972 року, під час святкування 50-річчя утворення СРСР, було запропоновано перейменувати вулицю на Вірменську, проте пропозиція не була реалізована. У радянський час використовувалася назва Госпітальна, що є калькою з російської мови.

Шульмінського будинок – розташований за адресою вулиця Зарванська, 10. Назву отримав від власника Олександра Шульмінського, який до 1917 року був міським головою.

Щорса провулок – розташований на Новому плані, з'єднує вулиці Укмергеську та Каліську, первісна назва Семінарський, оскільки розташовувався неподалік Подільської духовної семінарії. 9 квітня 1936 року провулку надано ім'я Миколи Олександровича Щорса (6.06.1895-30.08.1919) – більшовицького військового діяча. У вересні 1949 року Кам'янець-Подільський відвідала його дружина Фрума Юхимівна Ростова-Щорс. Вона провела зустрічі в читальному залі міської бібліотеки для дорослих, театрі імені Т. Шевченка, педагогічному інституті, палаці піонерів, міській дитячій бібліотеці подарувала фото Щорса-юнака. У Кам'янці-Подільському 1938 року Олександр Довженко зняв низку сцен фільму “Щорс”. 16 жовтня 1991 року міська топонімічна комісія запропонувала надати вулиці ім'я Олександра Олеся, але пропозиція не була реалізована.

Якіра вулиця – розташована в селищі Смирнова. Первісно – провулок Малий, таку назву було затверджено 5 червня 1947 року. 27 липня 1959 року постановою міськвиконкому вулицю продовжено на північ. 17 лютого 1967 року їй присвоєно ім'я Йона Еммануїловича Якіра (1896-1937) – радянського військового діяча, командарма першого рангу (1935), репресованого 1937 року. 16 жовтня 1991 року запропоновано надати вулиці ім'я української письменниці Ольги Кобилянської, проте пропозиція не була реалізована.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. Неопубліковані джерела Державний архів Хмельницької області

Фонд Р. 335. Постанови Кам'янець-Подільської міської ради.

Оп.1 (1921-1940 рр.) Кам'янець-Подільська міська рада робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.

1. Спр. 23 Протоколи засідань секції охорони здоров'я і окрсантехради, акти огляду будинків інвалідів і лікарні Допра (1925), 63 арк.
2. Спр. 24 Протоколи засідань і кварталні плани роботи на 1925 р. секції соціального забезпечення праці (01-12.1925), 27 арк.
3. Спр. 29 План роботи, протоколи засідань комунальної секції і матеріали до протоколів (31.01-17.12.1925), 53 арк.
4. Спр. 39 Звіт правління міськжитлосоюзу за 1925-1926 рр. Інструкція, доповідь міськради, постанови колегії вищого контролю по земельних справах з питання встановлення міської межі м. Кам'янець-Подільського, інформація по огляду установ і підприємств міста (22.04-17.12.1926), 142 арк.
5. Спр. 46 Протоколи засідань адміністративно-судової секції міської ради (20.09-20.12.1926), 20 арк.
6. Спр. 63 Протоколи засідань президії міськради (21.03.1927-6.02.1929), 274 арк.
7. Спр. 89 Протоколи, плани робіт і звіти про роботу Кам'янець-Подільського міського виборчого комітету. Список вулиць м. Кам'янець-Подільського по перейменуванню в грудні місяці 1927 р. (2-31.12.1927), 37 арк.
8. Спр. 102 Переписка з Кам'янецьким окружним відділом місцевого господарства, креслення, відомості про надходження доходів по міському бюджету, відділу, окрмісцгоспу, плани будівельних ділянок м. Кам'янець-Подільського (1928-17.12.1929), 357 арк.
9. Спр. 103 Переписка із закладами, підприємствами і організаціями міста про охорону зелених насаджень, про житлове та комунальне будівництво, про постачання населення паливом, по фінансових та інших питаннях (17.01-20.12.1928), 354 арк.
10. Спр. 139 Протоколи президії і пленумів кам'янецького окружного виконавчого комітету (20.12.1929-28.05.1930), 391 арк.
11. Спр. 163 Протокол засідання комісії по призначенню пенсій по інвалідності, акти і висновки обстеження лікарні ім. Леніна, товариства "Допомога", окружного союзу житлових кооперативів та інші документи (23.12.1929-16.11.1930), 82 арк.
12. Спр. 195 Обов'язкові постанови міської ради (30.09-17.11.1930), 12 арк.
13. Спр. 244 Циркуляри, накази, розпорядження ВУЦВК, постанови і протоколи засідання міської ради (12.05-21.11.1932), 50 арк.
14. Спр. 406 Протоколи засідань президії міської ради за червень місяць 1935 року і матеріали до протоколів (1-21.06.1935), 20 арк.

15. Спр. 409 Протоколи засідань президії міської ради за вересень місяць 1935 року і матеріали до протоколів (9-19.09.1935), 216 арк.
16. Спр. 543 Постанови президії міської ради (19.01-29.12.1936), 134 арк.
17. Спр. 547 Постанови президії Кам'янець-Подільської міської ради (16-25.02.1936), 116 арк.
18. Спр. 551 Постанови президії Кам'янець-Подільської міської ради (3-9.04.1936), 22 арк.
19. Спр. 573 Протоколи президії Кам'янець-Подільської міської ради (9.09-29.12.1936), 194 арк.

Оп.6 (1944-1957 рр.) Виконком Кам'янець-Подільської ради депутатів трудящих.

20. Спр. 70 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (24.01-15.06.1947), 251 арк.
21. Спр. 97 Протоколи засідань сесій міської ради депутатів трудящих (5.01.1948-24.11.1950), 339 арк.
22. Спр. 130 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (5.01-28.06.1949), 344 арк.
23. Спр. 159 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (5.01-24.06.1950), 358 арк.
24. Спр. 280 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (7.07-27.12.1954), 338 арк.
25. Спр.331 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (11.07-27.12.1956), 286 арк.

Оп.7 (1944-1977 рр.) Виконавчий комітет Кам'янець-Подільської міської ради депутатів трудящих.

26. Спр. 45 Протоколи засідань виконкому міської ради (7.07-29.12.1959), 315 арк.
27. Спр. 78 Протоколи засідань виконкому міської ради (10.01-27.12.1961), 633 арк.
28. Спр. 100 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (9.01-25.12.1962), 666 арк.
29. Спр. 131 Матеріали про звіти депутатів і виконкому міської ради депутатів трудящих перед виборцями за 1963 р. (1.01.1963-22.04.1964), 357 арк.
30. Спр. 150 Протоколи засідань виконкому міської ради депутатів трудящих (14.01-22.12.1964), 552 арк.
31. Спр. 412 Протоколи засідань виконавчого комітету з №1 по №24 (14.01-23.12.1966), 419 арк.
32. Спр. 465 Протоколи засідань виконавчого комітету міськради з №1 по №24 (4.01-22.12.1970), 432 арк.
33. Спр. 648 Протоколи засідань виконавчого комітету. Том I (9.01-27.06.1975), 317 арк.

Оп.8 (1944-1953 рр.) Виконавчий комітет Кам'янець-Подільської міської ради депутатів трудящих.

34. Спр. 14 Інформація про збитки, нанесені німецько-фашистськими окупантами комунально-житловому господарству, про благоустрій братських могил, наявність мостів і списки вулиць, міста (1.06.1946-10.05.1952), 62 арк.

Оп.9 (1965-1989 рр.) Виконавчий комітет Кам'янець-Подільської міської ради народних депутатів.

35. Спр. 89 Протоколи засідань виконкому з №13 по №18. Т.3 (7.07-15.09.1977), 256 арк.
36. Спр. 131 Протоколи засідань виконкому з №13 по №18. Т.3 (6.07-21.09.1978), 313 арк.
37. Спр. 165 Протоколи засідань виконкому з №8 по №13. Т.2 (5.04-28.06.1979), 335 арк.
38. Спр. 261 Протоколи засідань виконкому з №15 по №18. Т.4 (20.10-24.12.1981), 477 арк.
39. Спр. 600 Протоколи №7-10 засідань виконавчого комітету з додатками до них (17.07-18.09.1986), 42 арк.

40. Спр. 645 Протоколи №1-4 засідань виконавчого комітету з додатками до них (22.01-19.03.1987), 488 арк.

Оп.10 (1990-1998 рр.) Кам'янець-Подільська міська рада та її виконавчий комітет 1990-1994, 1994-1998.

41. Спр. 14 Протоколи №1-18 засідань президії міської ради (17.04-25.12.1990), 188 арк.

42. Спр. 17 Протоколи №1-7 засідань виконкому (3.01-12.02.1990), 312 арк.

43. Спр. 74 Протокол №8 засідання виконкому від 25 березня 1991 року (25.03.1991), 522 арк.

44. Спр. 84 Протокол №18 засідання виконкому від 22 липня 1991 року (22.07.1991), 13 арк.

45. Спр. 154 Протокол №22 засідання виконкому від 1 червня 1992 року (1.06.1992), 66 арк.

46. Спр. 165 Протокол №35 засідання виконкому від 17 вересня 1992 року (17.09.1992), 220 арк.

47. Спр. 216 Протокол №11 засідання виконкому від 18 березня 1993 року. Частина I (18.03.1993), 395 арк.

48. Спр. 228 Протокол №23 засідання виконкому від 15 липня 1993 року (15.07.1993), 233 арк.

49. Спр. 232 Протокол №27-28 засідання виконкому (31.08-7.09.1993), 122 арк.

50. Спр. 233 Протоколи №29-30 засідання виконкому (16-20.09.1993), 322 арк.

51. Спр. 237 Протокол №36 засідання виконкому від 4 листопада 1993 року (4.11.1993), 81 арк.

52. Спр. 361 Протокол засідання виконавчого комітету №23 (19.10.1995), 121 арк.

Ф.Р. 3072. Кам'янець-Подільська інспекція державного страхування.

Оп. 2. Кам'янець-Подільська інспекція державного страхування.

53. Спр. 2 Список будинків і їх власників та орендарів (1935), 69 арк.

Ф.Р. 3504. Управління головного архітектора міста Кам'янця-Подільського виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради депутатів трудящих (1946-1973).

Оп.1 (1946-1956 рр.) Управління головного архітектора міста Кам'янця-Подільського.

54. Спр. 23 Списки і відомості назв вулиць міста, списки зруйнованих будівель та існуючих комунальних господарств (1.01.1950-18.09.1953), 34 арк.

Оп.2 (1955-1973) Управління головного архітектора м. Кам'янця-Подільського.

55. Спр. 16 Рішення і розпорядження виконкому Кам'янець-Подільської міськради з питань будівництва і архітектури (4.01-24.12.1949), 67 арк.

56. Спр. 139 Переписка з місцевими організаціями на основі їх діяльності (18.01-25.12.1972), 306 арк.

II. Література

57. Альперін Ю. Вулиця моя рідна / Ю. Альперін // Прапор Жовтня. – 1962. – 25 серп. – С. 4.
58. Його. Людина з легенди / Ю. Альперін // Там само. – 1965. – 5-6 берез. – С. 4.
59. Його. Назви. Які вони? / Ю. Альперін // Там само. – 1966. – 7 січ. – С. 4.
60. Його. Це було п'ять років тому / Ю. Альперін // Там само. – 1949. – 26 берез. – С. 4.
61. Андрейцева Е. Полум'яне серце / Е. Андрейцева, А. Белозьорова // Там само. – 1974. – 28 верес. – С. 2.
62. Артамонов В. М. Подільська група партії“Народна воля” / В. М. Артамонов // III Подільська історико-краєзнавча конференція. – Хмельницький, 1970. – С. 72-73.
63. Архиерейский дом // Подольские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ). – 1874. – 15 янв. (№2). – С. 27-40.
64. Архиерейский дом // Там само. – 1 февр.(№3). – С. 61-69.
65. Архиерейский дом // Там само. – 15 февр. (№4). – С. 71-84.
66. Бабишен С. Д. Топоніміка в школі. – К.: Рад. школа, 1962. – 122 с.
67. Бабляк В. М. Коцюбинський у Кам'янці / В. Бабляк // Прапор Жовтня. – 1984. – 15 верес. – С. 4.
68. Баженов Л.В. Alma mater подільського краєзнавства / Лев Баженов; Ін-т іст. України НАНУ; К-ПДУ; Хмельниц. ін-т післядип. пед. освіти; Центр дослідж. іст. Поділля. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 2005. – 416 с.
69. Бейдер Ю. Поет, більшовик, партійний діяч / Ю. Бейдер // Прапор Жовтня. – 1967. – 25 січ. – С. 4.
70. Балицький І. У боях за місто над Смотричем / І. Балицький // Там само. – 1987. – 1 трав. – С. 3.
71. Батюшков П. М. Подолия. Историческое описание / П. М. Батюшков. – СПб: Типогр. “Обществ. польза”, 1891. – 401 с.: ил.
72. Боронить “своїх” // Червоний кордон. – 1925. – 11 квіт. – С. 1.
73. Брагін Е. М.Горький – почесний прикордонник / Е. Брагін // Прапор Жовтня. – 1972. – 31 жовт. – С. 4.
74. Будзей О. В. Анатолій Свидницький: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Подолянин. – 2002. – 9 серп. – С. 5.
75. Його. Богінського: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2006. – 17 листоп. – С. 6.
76. Його. Борис Збарський: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2002. – 15 лют. – С. 4.
77. Його. Втретє й остаточно / Олег Будзей // Там само. – 2007. – 3 берез. – С. 6.
78. Його. Вулиця 8-го березня / Олег Будзей // Там само. – 2008. – 7 берез. – С. 5.
79. Його. Вулицями Кам'янця-Подільського / Олег Будзей. – Л.: Світ, 2005. – 272 с.: ил.
80. Його. Вутіша: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Подолянин. – 2004. – 11 черв. – С. 6.
81. Його. В'ячеслав Розвадовський: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2002. – 8 лют. – С. 4.
82. Його. Георгій Топольський: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2007. – 15 берез. – С. 5.
83. Його. Данило Галицький: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2002. – 29 листоп. – С. 5.
84. Його. Дев'яносто років з іменем Кобзаря / Олег Будзей // Там само. – 2008. – 7 берез. – С. 9.
85. Його. Драй-Хмари: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2006. – 15 груд. – С. 5.
86. Його. Загадки Володимира Беляєва / Олег Будзей // Там само. – 2007. – 3 берез. – С. 6.

87. Його. Іван Кулик: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 26 січ. – С. 8.
88. Його. Імені Святої Трійці / Олег Будзей // Там само. – 27 лип. – С. 8.
89. Його. Ісайя Кам'ячанин: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2002. – 1 берез. – С. 5.
90. Його. Клавдій Великанов: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Подолянин. – 2007. – 5 січ. – С. 8.
91. Його. Коріатовичів: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2004. – 6 лют. – С. 5.
92. Його. Круглий: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 27 лют. – С. 5.
93. Його. Лесі Українки: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 25 черв. – С. 5.
94. Його. Люба Берлін: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2006. – 1 груд. – С. 6.
95. Його. Майдан Відродження: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2004. – 17 груд. – С. 5.
96. Його. Невідомий Тонкачєв: слід на землі / Олег Будзей // Там само. – 1 жовт. – С. 4-5.
97. Його. Огієнка: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 16 лип. – С. 5.
98. Його. Панько Педа зі Жванця / Олег Будзей // Там само. – 2007. – 21 груд. – С. 8.
99. Його. Проспект Грушевського: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2002. – 13 груд. – С. 5.
100. Його. Сергєєв-Цєнський: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 18 жовт. – С. 5.
101. Його. Спартак і Ракоші: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 22 листоп. – С. 4.
102. Його. Суворов: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2004. – 7 трав. – С. 5.
103. Його. Степан Кіргізов: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2002. – 5 квіт. – С. 5.
104. Його. Степан Руданський: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2 серп. – С. 5.
105. Його. Укмергерська: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2005. – 8 квіт. – С. 6.
106. Його. Уральська: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2004. – 26 берез. – С. 6.
107. Його. Франка: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2006. – 25 серп. – С. 7.
108. Його. Циганівка / Олег Будзей // Там само. – 2008. – 4 квіт. – С. 7.
109. Його. Щорса: ім'я на мапі міста / Олег Будзей // Там само. – 2004. – 21 трав. – С. 6.
110. Його. Янгол, названий Наталею / Олег Будзей // Там само. – 2007. – 2 листоп. – С. 8.
111. Вбивця т.т. Вечоркевича й Багінського – визначний провокатор // Червоний кордон. – 1925. – 12 квіт. – С. 1.
112. Вопросы из живой старины // ПЕВ. – 1899. – 3 апр. (№14). – С. 345-348.
113. Г. А. Голованевський-Барський. [Некролог] // Прапор Жовтня. – 1966. – 16 лют. – С. 4.
114. Галиновська Л. Кам'ячанин / Л. Галиновська // Там само. – 1945. – 23 верес. – С. 2.
115. Галушко К. Примітки / К. Галушко, К. Лобанова // Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки): наук.-попул. вид. – К.: Темпора, 2007. – С. 527-572.
116. Гарнага І.В. Звідки пішла назва: Біланівка / І. Гарнага // Прапор Жовтня. – 1972. – 25 берез. – С. 4.
117. Його. Жовтневе / І. Гарнага // Там само. – 1970. – 4 груд. – С. 4.
118. Його. Кам'янка / І. Гарнага // Там само. – 1972. – 10 черв. – С. 4.
119. Його. Карвасари / І. Гарнага // Там само. – 6 трав. – С. 4.
120. Його. Підзамче / І. Гарнага // Там само. – 8 квіт. – С. 4.
121. Його. Польські фільварки / І. Гарнага // Там само. – 18 берез. – С. 4.
122. Його. Руські фільварки / І. Гарнага // Там само. – 4 берез. – С. 4.
123. Його. Циганівка / І. Гарнага // Там само. – 8 лип. – С. 4.
124. Його. З Черьомушки / І. Гарнага // Там само. – 20 трав. – С. 4.

125. Його. "Лобне" місце для непокірних / І. Гарнага // Там само. – 1966. – 25 жовт. – С. 4.
126. Його. Подвиг нашого земляка / І. Гарнага // Там само. – 1965. – 9 квіт. – С. 4.
127. Його. Про розселення слов'ян / І. В. Гарнага // Проблеми етнографії Поділля: тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1986. – С. 202-203.
128. Його. Руський магістрат / І. Гарнага // Прапор Жовтня. – 1983. – 3 верес. – С. 4.
129. Його. Селище Смирнова / І. Гарнага // Там само. – 1972. – 13 трав. – С. 4.
130. Його. У визвольному поході / І. Гарнага // Там само. – 1974. – 11 серп. – С. 4.
131. Його. У революційній боротьбі / І. Гарнага // Там само. – 1987. – 18 квіт. – С. 2.
132. Геринович В. Поет-революціонер. До 67-річчя смерті великого українського поета Т. Г. Шевченка / В. Геринович // Червоний кордон. – 1928. – 10 берез. – С. 3.
133. Його. Т. Д. Ганицький (з нагоди 55-річчя музичної діяльності) / В. Геринович // Там само. – 3 берез. – С. 8.
134. Гідронімія України в її міжмовних та міждіалектних зв'язках. – К.: Наук. думка, 1981. – 264 с.
135. Годованець А. М. "В 24 часа покинуть город" / А. Годованець // Подолянин. – 2008. – 29 лют. – С. 6.
136. Годованець М. П. Моє перше знайомство з Дем'яном Бедним / М. Годованець // Радянське Поділля. – 1962. – 5 трав. – С. 4.
137. Гулашевич І. Любовь родимой земли / І. Гулашевич // Зоря Галицкая, яко альбум на год 1860. – Л., 1880. – С. 43.
138. Гульдман В. К. Памятники старины Подолии: матер. к состав. археолог. карты Под. губернии / В. Гульдман. – Каменец-Подольск, 1901. – 401 с.
139. Гурський О. Старий бульвар / О. Гурський, А. Задорожнюк // Подолянин. – 2006. – 24 листоп. – С. 7.
140. Дашкевич Я. Р. Виникнення міст України: міфи та реальність / Я. Р. Дашкевич // Укр. іст. журн. – 1992. – №2. – С. 8-13.
141. Діденко Д. "Кам'янець-Подільський" / Д. Діденко // Прапор Жовтня. – 1974. – 15 берез. – С.3.
142. Довганюк І. Іскровець Кудрін / І. Довганюк // Там само. – 1966. – 17 серп. – С. 3.
143. Довганюк І. Шлях лєнінської "Іскры" в Росію через Поділля / І. Довганюк // II Подільська іст.-краєзн. конф. – Л.: Каменяр, 1968. – С. 19-21.
144. Доронович М. З. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // ПЕВ. – 1883. – №9. – С. 180-190.
145. Його. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // Там само. – №10. – С. 211-218.
146. Його. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // Там само. – №11. – С. 241-246.
147. Його. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // Там само. – №13. – С. 305-314.
148. Його. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // Там само. – №16-17. – С. 369-374.
149. Його. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // Там само. – №18. – С. 403-412.

150. Його. Исторический очерк. Предградье г. Каменца-Подольского Русские фольварки до XIX века / М. Доронович // Там само. – №25. – С. 511-520.
151. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки): наук.-попул. вид. / Дмитро Дорошенко – К.: Темпора, 2007. – 632 с.: іл.
152. Його. Про минулі часи на Поділлі / Дмитро Дорошенко. – Хотин: Буковина, 1992. – 40 с.
153. Дроздовська Г. Пороховий погреб / Г. Дроздовська // Прапор Жовтня. – 1984. – 25 серп. – С. 4.
154. Духовная семинария // ПЕВ. – 1888. – №38. – С. 871-884.
155. Дяченко Л. О. Легенди Кам'янця на Поділлі / Любов Дяченко, Галина Юркова. – Кам'янець-Подільський: Буйницький О.А., 2007. – 96 с.
156. Епархиальная хроника // ПЕВ. – 1883. – №27. – С. 548.
157. Забашта Л. Кармалюкова башта / Л. Забашта // Прапор Жовтня. – 1971. – 19 черв. – С. 4.
158. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2007 рр.): іст. нарис. – Вид. 5-е, доопр. і доповн. / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. – 228 с.
159. Його. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини: іст. нариси / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький, В. Б. Стецюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. – Вип. 2. – 452 с.
160. Його. Нариси з історії Кам'янця-Подільського / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький. – Л.: Центр Європи, 2006. – 136 с.
161. Задорожний М. Професор-громадянин / М. Задорожний // Прапор Жовтня. – 1977. – 25 лют. – С. 4.
162. Задорожнюк А. Б. Вірменський храм Св. Миколи XV-XVIII ст. у Кам'янці-Подільському (історія пам'ятки) / А. Б. Задорожнюк, М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський: ПП "Медобори-2006", 2009. – 64 с.
163. Його. Казанський собор у Кам'янці-Подільському / А. Б. Задорожнюк, С. А. Копилов, М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський: Мошак М.І., 2007. – 52 с.
164. Задорожнюк А.Б. Подільські архітектори XIX ст. // Освіта, наука і культура на Поділлі. – Кам'янець-Подільський, 2004. – Т.4. – С. 267.
165. Зільберман В. Не забули героя / В. Зільберман // Прапор Жовтня. – 1975. – 23 жовт. – С. 3.
166. Кам'янець-Подільський: турист. путівн. / О. Пламеницька, Г. Ківільша, Г. Осетрова, І. Данілов, С. Папєвська. – Л.: Центр Європи, 2003. – 320 с.: іл.
167. Кати для ката // Червоний кордон. – 1925. – 11 квіт. – С. 1.
168. Кашук Н.О. Оболонь: вірші, переклади / Наталія Кашук. – Кам'янець-Подільський: Мошак М. І., 2007. – 112 с.
169. Кириченко І. Подільська Червона гвардія у боротьбі за владу Рад / І. Кириченко // Прапор Жовтня. – 1957. – 28 черв. – С. 2.
170. Ковалєвська С. Пошук у Старій фортеці / С. Ковалєвська // Там само. – 1977. – 11 черв. – С. 4.
171. Ковнер О. За мандатом серця / О. Ковнер // Там само. – 1987. – 25 берез. – С. 3.
172. Козлова Н. Башта Кармалюкова / Н. Козлова // Там само. – 1965. – 22 жовт. – С. 4.
173. Ії. Башта, овіяна легендами / Н. Козлова // Там само. – 1977. – 21 верес. – С. 4.
174. Ії. Богатир російської літератури / Н. Козлова // Там само. – 1972. – 10 черв. – С. 4.
175. Ії. Боєць революції / Н. Козлова // Там само. – 1976. – 24 листоп. – С. 3.

176. Ії. Борець за владу рад / Н. Козлова // Там само. – 1977. – 14 черв. – С. 4.
177. Ії. Він бальзамував тіло Леніна / Н. Козлова // Там само. – 1969. – 22 квіт. – С. 3.
178. Ії. Вірменський пам'ятник / Н. Козлова // Там само. – 1966. – 8 січ. – С. 4.
179. Ії. Герой Татарстану / Н. Козлова // Там само. – 1975. – 13 серп. – С. 3.
180. Ії. Гончарська башта XVI ст. / Н. Козлова // Там само. – 1968. – 8 черв. – С. 4.
181. Ії. Життя, віддане людям / Н. Козлова // Там само. – 1971. – 7 верес. – С. 4.
182. Ії. Казематна башта / Н. Козлова // Там само. – 1972. – 23 груд. – С. 4.
183. Ії. Кам'янець-Подільська фортеця в XIX ст. / Н. Козлова // Там само. – 1967. – 2 груд. – С. 4.
184. Ії. Одна з найстаріших / Н. Козлова // Там само. – 1971. – 21 серп. – С. 4.
185. Ії. Пам'ятник архітектури XVI ст. / Н. Козлова // Там само. – 1967. – 13 трав. – С. 4.
186. Ії. Радянська площа / Н. Козлова // Там само. – 1966. – 13 груд. – С. 3.
187. Ії. Ратуша / Н. Козлова // Там само. – 5 лют. – С. 4.
188. Ії. Ратуша / Н. Козлова // Там само. – 1984. – 21 лип. – С. 4.
189. Ії. Руїни гарему XVII ст. / Н. Козлова // Там само. – 1967. – 1 лип. – С. 4.
190. Ії. Славний лицар / Н. Козлова // Там само. – 1970. – 21 жовт. – С. 4.
191. Ії. У перших рядах / Н. Козлова // Там само. – 1987. – 28 лют. – С. 4.
192. Ії. Художник і педагог. До 100-річчя від дня народження В. М. Гагенмейстера / Н. Козлова // Там само. – 1987. – 27 черв. – С. 4.
193. Колісник Є. За владу Рад / Є. Колісник // Там само. – 1957. – 26 лип. – С. 3.
194. Крамар С. І. Місто Кам'янець на Поділлі у XIV-XVIII століттях: магдебурзьке право, судочинство та самоврядування громад: історико-правовий нарис / С. І. Крамар. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2010. – 336 с.
195. Красуцький М.І. Розрив-трава на лютих перехрестях : роман-документ / Мар'ян Красуцький. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2009. – 192 с.
196. Кривко Я. Житецький Г. П. / Я. Кривко // Прапор Жовтня. – 1972. – 6 трав. – С. 4.
197. Купчинський О.А. До питання про стратиграфію географічних назв Поділля (топоніми на – ичі, -івці, - инці) / О. А. Купчинський // Проблеми етнографії Поділля: тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1986. – С. 201-202.
198. Лелюшенко Д.Д. Уральці не підвели / Д. Лелюшенко // Прапор Жовтня. – 1974. – 23 берез. – С. 3.
199. Липа К.А. Під захистом мурів / К. А. Липа. – К.: Наш час. 2007. – 184 с.
200. Лісова Н. В. Наталя Кашук. Короткий опис життя // Кашук Н. О. Оболонь: вірші, переклади. – Кам'янець-Подільський: Мошак М.І., 2007. – С. 5-9.
201. Лоек Є. Історія прекрасної бітинки: роман / Єжи Лоек. – К.: Юніверс, 2005. – 448 с. – Переклад з польськ. Д.Андрухів
202. Лясота О. Суворов на Поділлі / О. Лясота // Прапор Жовтня. – 1979. – 27 листоп. – С. 4.
203. М.М. Кушелєв // Там само. – 1971. – 18 трав. – С. 4.
204. Малий В. В. Історія народів Росії (1861 р. – початок XX ст.): навч. посіб. / В. В. Малий. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 2006. – 464 с.
205. Менделе-Мойхер-Сфорім (Ш.Я. Абрамович). До десятої роковини його смерті // Червоний кордон. – 1928. – 7 січ. – С. 4.
206. Молодь протестує // Там само. – 1925. – 10 квіт. – С. 1.

207. Населені місця Поділля / ЦСУ України; Поділ. губ. стат. бюро. – Вінниця: Держдрукарня ім. Леніна, 1925. – 442 с.
208. Науменко Н. Виставка творів Т. Яблонської / Н. Науменко // Прапор Жовтня. – 1970. – 12 груд. – С. 4.
209. Нечитайло В. В. Золота карета: сатира і гумор / Віталій Нечитайло. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2002. – 76 с.
210. Нове звірство польських катів // Червоний кордон. – 1925. – 10 квіт. – С. 1.
211. Нові назви вулиць // Червоний шлях. – 1923. – 20 берез. – С. 2.
212. Шмідт О. Ю. // Прапор Жовтня. – 1966. – 30 верес. – С. 4.
213. Осетрова Г. О. Вулиця Карла Маркса, 4 / Г. Осетрова // Там само. – 1983. – 20 серп. – С. 4.
214. Ії. Герби в пам'ятках архітектури Кам'янця / Г. О. Осетрова. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 32 с.: іл.
215. Ії. Оселя де Віттів / Г. Осетрова // Прапор Жовтня. – 1983. – 3 груд. – С. 4.
216. Ії. Рози Люксембург, 17, 19 / Г. Осетрова // Там само. – 1984. – 22 січ. – С. 4.
217. Особливе завдання. Із спогадів генерал-майора у відставці Героя Радянського Союзу Михайла Радугіна // Подолянин. – 2008. – 21 берез. – С.5.
218. Папевська С. Вулиця визволителів / С. Папевська // Прапор Жовтня. – 1984. – 24 берез. – С.4.
219. Ії. Маріїнська гімназія / С. Папевська // Там само. – 1 грудня. – С. 4.
220. Ії. Новопавлівський міст / С. Папевська // Там само. – 11 лют. – С. 4.
221. Паравійчук А.Г. Полум'яний більшовик / А. Паравійчук // Там само. – 1977. – 30 листоп. – С.4.
222. Його. Розвадовський В.К. / А. Паравійчук // Там само. – 1975. – 24 верес. – С. 2.
223. Його. Шевченко в Кам'янці-Подільському / А. Паравійчук // Там само. – 1971. – 11 груд. – С.4.
224. Його. Шевченко і Кам'янець-Подільський / А. Паравійчук // Там само. – 1972. – 10 берез. – С.3.
225. Петляк Ф. Кулик І. Ю. в педінституті / Ф. Петляк // Там само. – 1970. – 21 лип. – С. 4.
226. Петров М. Б. Історико-топографічний розвиток вірменських кварталів Кам'янця-Подільського у XV-XVIII ст. / М. Б. Петров // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т.15. – С. 322-339.
227. Його. Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII-XVIII ст. (Історіографія. Джерела) / М. Б. Петров; Кам'янець-Поділ. держ. ун-т. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 384 с.: іл.
228. Його. Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV-XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове укріплення / М. Б. Петров. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – 480 с.: іл.
229. Його. Польський ринок Кам'янця-Подільського XV-XVIII ст. в історико-топографічній структурі міста / М. Б. Петров // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001– Т.5(7). – С. 76-90.
230. Пламеницька Є. М. Відродження / Є. Пламеницька // Прапор Жовтня. – 1977. – 21 верес. – С. 4.
231. Ії. До вивчення оборонних споруд в Кам'янці-Подільському / Є. М. Пламеницька // І Подільська історико-краєзнавча конференція. – Хмельницький, 1965. – С. 89-92.
232. Ії. Дослідження Кам'янець-Подільської фортеці / Є. М. Пламеницька // ІІ Подільська історико-краєзнавча конференція. – Л.: Каменяр, 1968. – С. 139-142.

233. Ії. Польська брама / Є. Пламеницька // Прапор Жовтня. – 1966. – 3 верес. – С. 4.
234. Ії. Руська брама / Є. Пламеницька // Там само. – 20 серп. – С. 4.
235. Пламеницька Є. М. Дослідження фортеці триває / Є. М. Пламеницька, А. Тюпач // Там само. – 1968. – 16 січ. – С. 4.
236. Пламеницька О. А. Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі / Ольга Пламеницька. – Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2005. – 388 с.: іл.
237. Попов Л. Право на безсмертя / Л. Попов // Прапор Жовтня. – 1970. – 17 жовт. – С. 3.
238. Похорон тов. Вутіша // Вісті. – 1922. – 7 лип. – С. 1.
239. Приходи и церкви Подольской епархии / под ред. свящ. Е. Сецинского – Біла Церква: Вид-во О. Пшонківського, 2008. – XII. – 996 с.
240. Про перейменування вулиць Кам'янця-Подільського // Прапор Жовтня. – 1967. – 21 берез. – С. 3.
241. Про побудову водойми // Там само. – 1949. – 9 верес. – С. 1.
242. Прокопчук В. С. Топоніми рідного краю / В. С. Прокопчук. – К.: Рідний край, 1999. – 95 с.
243. Його. Шкільне краєзнавство: навч. посіб. / В. С. Прокопчук. – К.: Кондор, 2011. – 338 с.
244. Протест кам'янецького студентства // Червоний кордон. – 1925. – 10 квіт. – С. 1.
245. Протест (т.т. Багінському і Вечоркевичу) // Там само. – 12 квіт. – С. 1.
246. Проти звірства польських панів // Там само. – С. 1.
247. Рен К. Вітряна брама / К. Рен // Прапор Жовтня. – 1940. – 8 серп. – С. 4.
248. Рибак І. В. Кам'янець-Подільська тютюнова фабрика. 1944-1999. / І. В. Рибак. – Кам'янець-Подільський, 1999. – 48 с.
249. Розумовська Н. Знатний земляк / Н. Розумовська, Є. Зущина // Прапор Жовтня. – 1940. – 5 груд. – С. 4.
250. Рябий М. Дещо про художника В'ячеслава Розвадовського / М. Рябий // Там само. – 1972. – 7 жовт. – С. 4.
251. Сис Т. А. В боротьбі за владу Рад / Т. Сис // Радянська Кам'янецьчина. – 1957. – 3 серп. – С. 3.
252. Ії. Дослідник Поділля / Т. Сис // Прапор Жовтня. – 1962. – 27 верес. – С. 4.
253. Ії. Северин Наливайко / Т. Сис // Там само. – 1967. – 19 квіт. – С. 4.
254. Ії. Це було в березні 1944 / Т. Сис // Радянська Кам'янецьчина. – 1958. – 23 лют. – С. 3.
255. Сис-Бистрицька Т. А. Перлини Кам'янецьчини / Тамара Сис-Бистрицька. – Хотин, 1992. – 45 с.: іл.
256. Сецинский Е. Й. Археологическая карта Подольской губернии / упоряд. О. Л. Баженов. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – 130 с.
257. Его. Город Каменец-Подольский: ист. описание / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск: Тип. С.В. Кульженко, 1895. – 247 с.: ил.
258. Його. Муровані церкви на Поділлі / Є. Сіцинський. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2001. – 31 с.
259. Його. Нариси історичної топографії Кам'янця-Подільського та його околиць / Ю. Сіцинський. – Кам'янець-Подільський: Подільське братство, 1994. – 60 с.
260. Слюсар Б. Леонтович і Поділля / Б. Слюсар, В. Панчук // Прапор Жовтня. – 1967. – 13 груд. – С. 4.
261. Смолій В. А. Богдан Хмельницький (соціально-політичний портрет) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – 2-ге вид., доп., перероб. – К.: Либідь, 1995. – 624 с.

262. Старенький І. О. Мікротопоніми Кам'янця-Подільського про етнічний склад населення міста / І. О. Старенький // Наукові праці студентів історичного факультету К-ПНУ / редкол.: Л. В. Баженов, В. П. Газін, С. А. Копилов та ін. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 5. – С. 67-75.
263. Його. Мікротопоніми Кам'янця-Подільського про козацьку добу в історії краю / І. О. Старенький // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 360-річчю битви під Пилявцями. – Хмельницький: Мельник А. А., 2008. – С. 245-248.
264. Його. Мікротопоніми Кам'янця-Подільського про релігійне життя міста / І. Старенький // Збірник наукових праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. 3. – С. 16-18.
265. Стецюк В. Б. Експерсії Поділлям як елемент вивчення шкільного курсу історії України / В. Б. Стецюк // Хмельниччина. Дивокрай. – 2005. - №1-2. – С. 86-88.
266. Стрижак О. А. Про що розповідають географічні назви? / О. Стрижак. – К.: Наук. думка, 1967. – 128 с.
267. Терлецький А. М. Імені Бабушкіна / А. Терлецький // Прапор Жовтня. – 1984. – 19 трав. – С. 4.
268. Його. Імені Вутіша / А. Терлецький // Там само. – 1986. – 4 січ. – С. 4.
269. Його. Імені Пугачова / А. Терлецький // Там само. – 1984. – 7 листоп. – С. 4.
270. Його. Комсомольська / А. Терлецький // Там само. – 1985. – 16 лют. – С. 4.
271. Його. Михайлівський провулок / А. Терлецький // Там само. – 1984. – 1 верес. – С. 4.
272. Його. Поштовий спуск і Руський ринок / А. Терлецький // Там само. – 1984. – 6 жовт. – С. 4.
273. Його. Старопоштовий узвіз / А. Терлецький // Там само. – 24 груд. – С. 4.
274. Тривога промислових кіл Польщі // Червоний кордон. – 1925. – 10 квіт. – С. 1.
275. Троицкий П. Закладка каменного моста в г. Каменце 1864 г. 12 июня и речь по сему случаю произнесенная его преосвященством, преосвященейшим Леонтием, епископом Подольским и Брацлавским / П. Троицкий // ПЕВ. – 1864. – №13. – С. 476-482.
276. Турецька фортеця – державний заповідник // Червоний кордон. – 1928. – 21 черв. – С. 5.
277. Углов Ф. Зустріч і книги / Ф. Углов // Прапор Жовтня. – 1962. – 15 верес. – С. 4.
278. Українська радянська енциклопедія. 2-е вид. – К., 1984. – Т.11. – С. 305.
279. Уряд РС вимагає кари вбивцям // Червоний кордон. – 1925. – 10 квіт. – С. 1.
280. Ф.Є. Ростова-Щорс у піонерів і студентів // Прапор Жовтня. – 1949. – 14 верес. – С. 2.
281. Франко М. Червона гвардія / М. Франко // Там само. – 1968. – 23 лют. – С. 2.
282. Хоптяр А. Вгору / А. Хоптяр // Там само. – 1967. – 3 черв. – С. 3.
283. Хоптяр Ю. А. Вивчення побуту і топонімів свого краю у школі / Ю. А. Хоптяр // Проблеми етнографії Поділля: тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1986. – С. 193-195.
284. Черенько М. Легендарний Щорс / М. Черенько // Прапор Жовтня. – 1965. – 5 черв. – С. 4.
285. Чирский М. Торжество освящения нового здания Каменец-Подольской Мариинской женской гимназии / М. Чирский // ПЕВ. – 1885. – №6. – С. 100-113.
286. Шкурко С. К. Він жив у нашому місті / С. Шкурко // Прапор Жовтня. – 1962. – 21 серп. – С. 4.
287. Його. Вітряна брама / С. Шкурко // Там само. – 1969. – 15 листоп. – С. 4.
288. Його. Вулиця Бебеля / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 7 берез. – С. 4.
289. Його. Вулиця Карла Маркса / С. Шкурко // Там само. – 28 січ. – С. 4.

290. Його. Вулиця Кірова / С. Шкурко // Там само. – 10 лют. – С. 4.
291. Його. Вулиця Рози Люксембург / С. Шкурко // Там само. – 15 лип. – С. 4.
292. Його. Вулиця Свердлова / С. Шкурко // Там само. – 20 трав. – С. 4.
293. Його. Вулиця Шевченка / С. Шкурко // Там само. – 1971. – 20 жовт. – С. 4.
294. Його. Госпітальна вулиця / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 3 лип. – С. 4.
295. Його. Даль на Поділлі / С. Шкурко // Там само. – 1980. – 28 трав. – С. 4.
296. Його. Кам'янецька фортеця / С. Шкурко // Там само. – 1974. – 24 лип. – С. 4.
297. Його. Кафедральний костюл / С. Шкурко // Там само. – 1971. – 7 лип. – С. 4.
298. Його. Кузнечна вулиця / С. Шкурко // Там само. – 1969. – 23 груд. – С. 4.
299. Його. Музейна вулиця / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 9 січ. – С. 4.
300. Його. Польські ворота / С. Шкурко // Там само. – 1969. – 17 груд. – С. 4.
301. Його. Радянська площа / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 16 трав. – С. 4.
302. Його. Руська брама / С. Шкурко // Там само. – 1972. – 24 черв. – С. 4.
303. Його. Серце більшовика / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 4 листоп. – С. 3.
304. Його. Сім'я Затонських / С. Шкурко // Там само. – 1962. – 21 лип. – С. 4.
305. Його. Старий бульвар / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 17 січ. – С. 4.
306. Його. Старопоштовий спуск / С. Шкурко // Там само. – 1969. – 29 листоп. – С. 4.
307. Його. Чи був Смотрич судноплавним / С. Шкурко // Там само. – 1979. – 7 груд. – С. 4.
308. Його. Центральна площа / С. Шкурко // Там само. – 1970. – 20 лют. – С. 4.
309. Щастя революціонера / С. Шкурко // Там само. – 1967. – 9 верес. – С. 2.
310. Які нові назви? // Кам'янець-Подільський вісник. – 1991. – 16 жовт. – С. 4.
311. Яцишина Г. Котовський Г. І. на Поділлі / Г. Яцишина // Прапор Жовтня. – 1956. – 24 черв. – С. 3.
312. Dr. Antoni J. Zameczki podolskie na kresach multanskich. – Wyd. 2-e. Warszawa: Gebethnera i Wolfa, 1880. – Т.І. – 315 s.
313. Jablonowski A. Zamek Kamieniecki w schytku pierwszej polowy XVI wieku / A/ Jablonowski // Przegląd bibliograficzno-archeologiczny. – 1882. – Т.3. – S. 11-30.
314. Król-Mazur R. Miasto trzech nacji. Studia z dziejow Kamienca Podolskiego w XVIII wieku / Renata Król-Mazur. – Krakow: Avalon, 2008. – 690 s.
315. Prusiewicz A. M. Kamieniec Podolski: szkic historyko-topograficzny / Aleksander Prusiewicz. – Kijow; Warszawa: Leon Idzikowski, 1915. – 106 s.

Виконкому Кам'янець-Подільської міської ради [1925 р.]

В кварталах, що відведені в першу чергу під забудову, вирізано 10 нових вулиць, котрі мусять мати свою назву, а тому Окрмісцгосп просить затвердити (або замінити) назву наступних нових вулиць в кварталах:

- на Циганівці, Новому Плані і Руських фільварках
- 1) В кварт. ч. 155 між вул.: Затонського,
Робфаку, Північною і Предтеченською Новою.
  - 2) В кв. ч. 175 між вул.: Робфаку, Загородньою,
Семінарською та Пушкінською Фрунзе.
  - 3) В кв. ч. 156 між вул.: Затонською, Робфаку,
Семінарською та Пушкінською Будьонного.
  - 4) В кв. ч. 174 між вул.: Могилівською,
Драгоманова, Робфаку й Загородньою Толстого.
  - 5) В кв. ч. 175 між вул.: Драгоманова,
Котовського, Робфаку й Загородньою Свердлова.
  - 6) В кв. ч. 169 між вул.: Примакова,
Гунською, Робфаку й Загородньою Тургенева.
  - 7) В кв. 165 між вул.: Високою, Дівочою,
Затонського і Робфаку Зінов'єва.
  - 8) В кв. ч. 120 між вул.: Садовою, Іваницького,
Шевченківською і Петровського Декабристів.
  - 9) В кв. ч. 144 між вул.: Садовою, Іваницького,
Петровського й Загородньою Каменева.
  - 10) В кв. ч. 143 між вул.: Іваницького, Великою Покровською,
Петровського й Загородньою Кольцова.

Окрмісцгосп

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 29, арк. 39)

Додаток №2

Витяг з протоколу засідання секції міської ради комунального господарства, яке відбулося 11.IX.1925 р.

Постановили

- 8) Назви вулиць затвердити зі змінами:
а) вулиця Нова – Багинського;
б) вулиця Толстого – Склянського;
в) вулиця Тургенєва – Ботвина;
г) вулиця Кольцова – Фрідмана (болгарського комуніста,
м. Софія).

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 29, арк. 36)

Додаток №3

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради, 1925 р.

Постанову комунсесії про встановлення назв нових вулиць в кварталі, що відведені в першу чергу під забудову, затвердити, змінивши назву в кв. ч. 175 між вул. Робфаку, Загородньою, Семінарською та Пушкінською замість “Пролетарська” на “ім. Фрунзе”.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 20, арк. 53)

Додаток №4

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради, 1927 р.

15. Покровську вулицю на Руських фільварках назвати іменем Ів. Франка.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 46, арк. 3)

Список вулиць

м. Кам'янця, які входять в окремі виборчі округи, з вказівкою кількості населення, числа та місяця виборів, місяця виборів [1927 р.]

Назва вулиці	Кількість виборців з їх утриманнями
Старе місто:	
вул. Леніна	
пл. Центральна.....	700 (216)*
вул. Раковського	
вул. Леніна	
вул. Раковського	312 (94)
вул. Рибна	
вул. Східно-Бульварна	
вул. Преображенська.....	245 (166)
заул. Фурлейський	
заул. Михайловський	158 (77)
Поштовий спуск	
вул. Карла Маркса	
Поштовий спуск 176	
заул. Петропавловський	
пл. Радянська (Троцького)	
вул. Урицького.....	88
вул. К. Лібкнехта.....	56 (34)
вул. Рози Люксембург (Довга).....	148 (123)
заул. Тринітарський.....	54
вул. Вітовська	58 (58)
заул. Ломаний.....	17
пл. Центральна	
заул. Ломаний	
вул. III Інтернаціоналу	
спуск Гімназичний	
пл. Гімназична.....	116 (55)
пл. Базарна	

заул. Глухий	
заул. Гімназичний	
вул. Губашова	
вул. Набережна	98 (54)
вул. Кузнечна	69
вул. Володарського (Конторська).....	52
вул. Онуфріївська.....	172 (135)
вул. Руська.....	93 (93)
вул. Шпитальна	
вул. Утьосиста	35
заул. Глухий	
вул. Бебеля	
заул. Миколаївський	
вул. Шпитальна.....	52
спуск Шпитальний	
вул. Іоанно-Предтеченська	
вул. Старо-Бульварна	
вул. Нарішкінська	30
.....	2729
Новий План:	
вул. Примакова	20 (13)
вул. Іваницького	16 (10)
вул. Затонського.....	192 (121)
вул. Висока	13
вул. Семінарська.....	55
площа 27 лютого	20
вул. Предтеченська	
заул. Семінарський	43
та нафтосклад	
вул. Дівоча.....	12 (10)
вул. Садова	
вул. Гунська (Чумака)	57
вул. Петровського	111 (102)
вул. Могилівська.....	17
вул. Шевченківська	48
вул. Нероновича	8
вул. Транспортна	11

вул. Михайличенка	69
вул. Драгоманова.....	26
вул. Котовського.....	88
вул. Загородня	
вул. Лагерна (Робфаку)	158
вул. Лагерна	112
вул. Пановецька.....	104
.....	1080
Руські фільварки:	
вул. Покровська (Мала).....	28 (25)
вул. Нагорна	
вул. Татарська.....	32 (15)
вул. Велико-Покровська	24 (21)
заул. Вітовський.....	10 (4)
вул. Середня.....	52 (44)
Русько-Набережна	83 (46)
вул. Покровська	22 (17)
заул. Вітовський.....	9 (5)
вул. Татарська	
вул. Торгова.....	49 (42)
заул. Торговий	
заул. Безіменний №1	
заул. Безіменний №2	
вул. Набережна	141 (122)
.....	450
Польські фільварки:	
заул. Штабний	38
заул. Підзамецький	48
вул. Садова.....	33
заул. Тюремний	10
вул. Північна.....	35
Зіньковецький тупик.....	2
заул. Зіньковецький №1	13
заул. Зіньковецький №2	
заул. Зіньковецький №3.....	58
заул. Зіньковецький №4	
заул. Круглий.....	14

вул. Обжерна	46
вул. Георгіївська	170
вул. Смотрицька	178
вул. Вутіша	223
вул. Зелена	47
вул. Училищна	57 (25)
заул. Бульварний	
заул. Казармений	
заул. Пушкінський	69
вул. Пушкінська	
вул. Базарна	19
вул. Зіньківська	38
заул. Больничний	59
пл. Георгіївська	21
пл. Базарна	27

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 1, спр. 89, арк. 25-25 зв.;26)

Додаток №6

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради, 1927 р.

...Перейменувати Торгівельний провулок в честь єврейського письменника тов. Менделе Мойхер-Сфоріма (Абрамовича), що проживав в м. Кам'янці, в якому починав свою творчу працю.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 63, арк. 102 зв.)

Додаток №7

Витяг з протоколу ч. 6/1 загальних зборів членів ремонтно-будівельного кооперативу “Стройкооп”, які відбулися 28 грудня 1927 р.

Слухали:

- 5) Біжучі справи
- а) Пропозиція Біляєва про перейменування вулиці Семінарської, де знаходиться 1-й будинок “Стройкоопа” у вулицю “Стройкоопа”

Ухвалили:

- 5)
- а) Просити президію міської ради про перейменування вул. Семінарської у вулицю “Стройкоопа”

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 1, спр. 103, арк. 110)

Додаток №8

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради, 1927 р.

19. Маючи на увазі, що деякі вулиці в м. Кам'янці названі ім. Троцького і Раковського, а останні протягом довгого часу проводили протирадянську політику і в сучасний момент остаточно себе скомпрометували перед працюючими радянської республіки, дякуючи антирадянським своїм виступам, рахувати потрібним змінити назву цим вулицям і вулицю Раковського назвати ім. т. Держинського, площу Троцького назвати Радянською, вулицю Троцького – Радянською.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 63, арк. 102)

Назви вулиць

**м. Кам'янця-Подільського в алфавітному порядку,
складено в грудні місяці 1927 року
після останнього перейменування**

Б

1. Базарна площа (Обжерна, Пол. фільварки)
2. Базарна площа (Старе місто)
3. Базарна вулиця (Пол. фільварки)
4. Бебеля вулиця (П'ятницька, Старе місто)
5. Безіменний пров. 1-й (Рус. фільварки)
6. Безіменний пров. 2-й (Рус. фільварки)
7. Больничний пров. (Пол. фільварки)
8. Бульварний пров. (Пол. фільварки)

В

9. Вітовська вул. (Старе місто)
10. Вітовський пров. (Старе місто)
11. Восточний Бульвар (Старе місто)
12. Вутіша вул. (Старопоштова, Пол. фільварки)
13. Висока вул. (Новий План)

Г

14. Георгіївська пл. (Пол. фільварки)
15. Георгіївська вул. (Пол. фільварки)
16. Георгіївський пров. (Пол. фільварки)
17. Гімназичний пров. (Старе місто)
18. Гімназична пл. (Старе місто)
19. Гімназичний спуск (Старе місто)
20. Глухий пров. (Старе місто)
21. Глухий пров. (Тісний, Старе місто)
22. Госпітальна вул. (Старе місто)
23. Госпітальний спуск (Старе місто)
24. Губашова спуск (Троїцький, Старе місто)
25. Гунська вул. (Новий План)

Д

26. Дівоча вул. (Новий План)
27. Драгоманова вул. (Кишинівська, Новий План)

З

28. Загородня вул. (Новий План)
29. Затонського вул. (Московська, Новий План)
30. Зелена вул. (Пол. фільварки)
31. Зіньковецька вул. (Пол. фільварки)
32. Зіньковецький тупик (Пол. фільварки)
33. Зіньковецький пров. 1 (Пол. фільварки)
34. Зіньковецький пров. 2 (Пол. фільварки)
35. Зіньковецький пров. 3 (Пол. фільварки)
36. Зіньковецький пров. 4 (Пол. Фільварки)

І

37. Іваніцького вул. (Жандармська, Новий План)
38. Інтернаціоналу III вул. (Старе місто)
39. Іоанно-Предтеченська вул. (Старе місто)

К

40. Казарменний пров. (Пол. фільварки)
41. Конторська вул. (Старе місто)
42. Котовського вул. (Олександрівська, Старе місто)
43. Круглий пров. (Пол. фільварки)
44. Кузнечна вул. (Старе місто)

Л

45. Лагерний пров. (Новий план)
46. Леніна вул. (Поштова, Старе місто)
47. Лібкнехта вул. (Дворянська, Старе місто)
48. Ломаний пров. (Старе місто)

М

49. Маркса Карла вул. (Соборна, Старе місто)
50. Михайличенка вул. (Хрестова, Новий План)
51. Михайлівський пров. (Старе місто)
52. Могилевська вул. (Новий План)

Н

53. Набережна вул. (Старе місто)
54. Нероновича вул. (Коріатовичів, Новий План)
55. Набережна вул. (Рус. фільварки)

56. Нагірна вул. (Рус. фільварки)
57. Нагірна вул. (Біланівка)
58. Нарішкінська вул.
59. Николаєвський [Миколаївський] пров. (Старе місто)

О

60. Обжерна вул. (Пол. фільварки)
61. Онуфріївська вул. (Старе місто)

П

62. Панівецька вул. (Новий План)
63. Петровського вул. (Петроградська, Новий План)
64. Петровського пров. (Старе місто)
65. Підзамецький пров. (Пол. фільварки)
66. Покровська Велика вул. (Рус. фільварки)
67. Покровська Мала вул. (Рус. фільварки)
68. Поштовий спуск (Старе місто)
69. Предтеченська вул. (Циганівка)
70. Преображенська вул. (Старе місто)
71. Примакова вул. (Резервуарна, Новий План)
72. Пушкінський пров. (Пол. фільварки)
73. Пушкінська вул. (Пол. фільварки)

Р

74. Робфаку вул. (Лагерна, Новий План)
75. Раковського вул. (Троїцька, Старе місто)
76. Рози Люксембург (Довга, Старе місто)
77. Русько-Набережна (Старе місто)
78. Руська вул. (Старе місто)
79. Рибна вул. (Старе місто)

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 89, арк. 1)

Додаток №10

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради 1928 р.

7. Затвердити слідуєчі назви нових вулиць:
ч. 1 – Вокзальна, ч. 2 – Червоноармійська, ч. 3 – Льва Толстого,
ч. 4 – Рикова.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 1, спр. 63, арк. 133)

Додаток №11

Постанова президії Кам'янець-Подільської ради від 9 квітня 1936 р.

Слухали:
Про зміну назв окремих
вулиць м. Кам'янця

Ухвалили
Для впорядкування назв вулиць
міста Кам'янця змінити старі назви
окремих вулиць, а саме:

а) Старе місто:

<u>Стара назва</u>	<u>Нова назва</u>
Онуфріївська	Кармалюка
Преображенська	Робфака
Вітовська	Комсомольська
Фурлеївський провулок	Чернишевського
Дзержинського	Кірова
Гімназичний провулок	Шолом-Алейхема
Провулок Бебеля	Клари Цеткін
Іоанно-Предтеченський провулок	провулок Прикордонників
Радянська вулиця	Свердлова
Радянський провулок	Гоголя
Тринітарський провулок	Бабушкіна

Кожевенний ряд, Нарішкінська, Рибна..... Назви скасовуються тому, що ці провулки входять до площі 1-го травня й, по суті, мають цю саму назву.

б) Новий План:

Нероновича	Блюхера
Примакова	Балицького
Драгоманова	Островського
Чумака	26 комісарів
Робфака	Постишева
Ткаченка	Калініна
Франка (змінюється тому, що є вулиця Франка на Руських фільварках)	Тімірязєва
Інститутська (від Шевченка до вокзалу)	Червоноармійська
Семінарський провулок	Піонерський
Зінов'єва (така вулиця є лише на мапі, але вона запроєктована до відкриття за планом забудови кварталу)	Тельмана
Ворошилова (між вулицею Північною та Шкільною змінюється тому, що ім. Ворошилова названо вулицю Вутіша на Польських фільварках від цвинтарів до Пушкінської)	Якіра
Семінарський провулок (між вул. 27-го лютого і Зеленою)	Щорса
Садова змінюється тому, що є Садова вулиця біля Руських фільварок	Шмідта
Зелена	Червоного козацтва
27-го лютого, Тюремний і Казарменний провулки, які є продовженням цієї вулиці, а тому надалі вважати ці три вулиці одною вулицею, починаючи з Північної до Пушкінської	7-го листопада
в) Біланівка та Польські фільварки:	
Набережна	Біланівка Набережна
Нагорна (змінюється тому, що є Нагорна вул. на Руських фільварках)	Чапаєва
1-й Козачий провулок	Червоногвардійський
2-й Козачий	Войкова
Пансіонна	Фабріціуса

Обжерна	Кооперативна
Зіньковецький провулок (змінюється тому, що є Зіньковецька вулиця)	Колгоспний
Зіньковецький провулок (від косогору до заокруглення вул. Вутіша)	Бусигинський
Зіньковецький провулок (від кооперативу до косогору)	Київський
Георгіївський провулок (від вул. Рикова до вул. Вутіша)	Герцена
Георгіївський провулок від вул. Рикова до садиби №1	Ракоші
Георгіївський провулок (з виходом на вул. Київську до вул. Рикова)	Максима Горького
Вутіша (від колишніх цвинтарів до рогу Пушкінської)	Ворошилова
Вутіша (від водорозбірної будки до р. Смотрич)	Вутіша
г) Карвасари та Руські фільварки:	Слепньова
Іваницького	Дем'яна Бідного
Покровська	Водоп'янова
Безіменний провулок	Берлін Люби
Вітовська	Леваневського
Татарська (від Набережної до Нагорної)	Ляпідевського
Татарський провулок (від Набережної до Татарської вул.)	
Середня (від вул. Франка до Шевченківської змінюється тому, що є вже Середня вул. на Руських фільварках)	Дороніна
Торгова (від Франка до скали)	Каманіна
Безіменна (від Торгової до Франка)	Кренкеля
Набережна	Р. Фільварецька Набережна
д) Парки та сквери:	
Парк культури	В.І. Леніна
Ленінський до вул. Петровського	Шевченка
Суворовський парк за ОВК	П.П. Постишева

Назви решти вулиць залишити старі, що існували до видання цієї постанови.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 543, арк. 70-70 зв.-71)

Додаток №12

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради 1947 р.

7. Запроектованим вулицям надати назву: шлях Кам'янець-Подільський-Нігин вважати продовженням вулиці Ворошилова, шлях Кам'янець-Подільський-Проскурів вважати продовженням вул. Шевченка, середню магістральну вулицю вважати продовженням вул. 7-го листопада та інші назви:

вул. Короленко
вул. Панфілова
пров. Малий
вул. Мічуріна

вул. Лисенко
вул. Ватутіна
вул. Черняхівського
вул. Смирнова

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 6, спр. 70, арк. 247)

Додаток №13

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради 1947 р.

12. Про назву вулиць, запроектованих кварталів для індивідуального житлового будівництва в районі Кам'янець-Подільської МТС

Виконком міськради депутатів трудящихся вирішив:

Запроектованим вулицям в кварталі нового житлового будівництва в районі Кам'янець-Подільської МТС дати наступні назви:

Шлях Кам'янець-Подільський – Стара Ушиця вважати продовженням вул. Чкалова.

Рівнобіжно вулиці Чкалова – вулиця Гастелло.

Крайній східній провулок, що межує із землями с.-г. артілі “ХХ-річчя Жовтня” с. Жовтнєве, назвати провулком Матросова.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 6, спр. 70, арк. 246)

**Витяг
з протоколу засідання виконкому міськради
1949 р.**

7. Про перейменування хутора Дембицького в селище ім. Смирнова

**Виконком Кам'янець-Подільської міської ради депутатів
трудящих вирішив:**

1. Йдучи на зустріч бажанню трудящихся міста, перейменувати хутір Дембицького в селище ім. Смирнова, на честь гвардії полковника, що загинув смертю хоробрих в боях за звільнення міста від німецько-фашистських загарбників.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 6, спр. 130, арк. 138)

Список
назв вулиць міста Кам'янця-Подільського
на 23 вересня 1949 року

Нові назви вулиць	Старі назви вулиць	Дореволюційні назви вулиць
	Новий План	
вул. Шевченка вул. Ленінградська	вул. Шевченка вул. Петровського	просп. Романівський вул. Петербурзька, Петроградська вул. Московська вул. Лагерна вул. Загородня
вул. Московська вул. Лагерна вул. Загородня пров. Лагерний пров. Будьонного пров. Богінського пров. Піонерський вул. Північна вул. Тімірязєва	вул. Затонського вул. Робфака вул. Загородня пров. Лагерний пров. Будьонного пров. Богінського пров. 2-й Семінарський вул. Північна з 2-х вулиць Шкільної і продовження Предтеченської	Шкільна
вул. Червоноармійська вул. Пушкінська вул. Дзержинського вул. Островського	вул. Інститутська вул. Пушкінська вул. Могилівська вул. Кишинівська вул. Олександрівська вул. Блюхера	вул. Семінарська бувш. Драгоманова
вул. Котовського вул. Чкалова вул. Уральська вул. Паризької комуни вул. Михайличенка вул. 26-ти Бакинських комісарів вул. Крупської вул. Панівецька вул. Садова вул. Привокзальна	вул. 20-річчя РСМ НКВС вул. 18 березня вул. Хрестова	вул. Князів Коріатовичів вул. Резервуарна вул. Гунська
	Руські фільварки	
вул. Івана Франка вул. 8-го березня вул. Нагорна вул. Річна пров. Кренкеля вул. Л. Берлін	вул. Покровська пров. Покровський вул. Нагорна вул. Набережна без назви вул. Віттовська	вул. Велика Покровська

вул. Леваневського
пров. Ляпідевського
пров. Дороніна
вул. Дачна
вул. Середня
вул. Каманіна
вул. Південна
пров. Водоп'янова
пров. Прорізний
пров. Карвасари
пров. Сяпньова
пров. Проектний
вул. Прорізна

вул. Комсомольська

спуск Старопоштовий
вул. Кузнечна
спуск Луначарського
вул. К. Маркса
вул. Леніна
пров. Пугачова
пров. Михайлівський
спуск Поштовий
вул. Р. Люксембург
вул. Кірова
спуск Чернишевського
пров. Шолом-Алейхема
Центральна площа
пров. Музейний
пров. Мойхер-Сфоріма
вул. Бебеля
вул. К. Лібкнехта
вул. Урицького
Радянська площа
спуск Старобульварний
пров. Червоних Прикордонників
вул. Шпитальна
вул. Утьосиста
пров. Бабушкіна
пров. Гоголя
пров. Тісний
вул. Свердлова
пров. Л. Толстого
пров. К. Цеткін
вул. Кармалюка
вул. Володарського

вул. Татарська
пров. Татарський
пров. Середній
вул. Дем'яна Бєдного
вул. Середня
вул. Торгова
вул. Середня
пров. 1-й Безіменний
не було назви
пров. Карвасари
пров. Іваницького
не було назви
не було назви

Старе місто

вул. Набережна, Руська,
Віттовська і Преображенська
спуск Старопоштовий
вул. Кузнечна
спуск Гімназичний
вул. Соборна
вул. Поштова
вул. Соборна
пров. Михайлівський і Глухий
спуск Поштовий
вул. Довга
вул. Дзержинського
пров. Фурлеївський
пров. Гімназичний
пров. Центральна площа
пров. III Інтернаціоналу
пров. Безіменний
вул. П'ятицька
вул. Дворянська
вул. Поліцейська
Губернаторська площа
спуск Старобульварний
пров. Іоанно-Предтеченський
вул. Шпитальна
вул. Утьосиста
пров. Тринітарський
пров. Безіменний
пров. Тісний
вул. Губернаторська
пров. Миколаївський
пров. Ремісничий
вул. Онуфріївська
вул. Троїцька, Конторська

вул. Жандармська

сад Вітта

пров. Петропавлівський

вул. Різницька
вул. Троїцька (Конторська)

вул. Архієрейська
пров. Торговий

Миколаївська площа

пров. Вірменський

вул. Східна
площа Базарна
спуск Куйбишева

вул. Ворошилова
вул. Вугіша
пров. Больничний
вул. Смотрицька
пров. Колгоспний
пров. Київський
вул. Кооперативна
вул. Зіньковецька
площа Торгова
пров. Бусигіна
вул. Горького
пров. Герцена
пров. Ракоші
пров. Круглий
пров. Зіньковецький
пров. Видрівка
пров. Пушкінський
пров. Ульянової
пров. Бульварний
пров. Щорса
пров. Підзамецький
спуск Підзамецький
вул. Калініна
вул. Шмідта
вул. Червоного козацтва
вул. 7-го листопада

вул. В. Біланівська
вул. М. Біланівська
вул. Войкова
вул. Набережна
вул. Чапаєва
пров. Фабріціуса
пров. Червоногвардійський

вул. Черняхівського
вул. Мічуріна
вул. Смирнова
вул. Шевченка – продовження
вул. Панфілова

вул. Бульвар східний
Обжерний ряд
спуск Троїцький

Польські фільварки

вул. Георгіївська, Рикова
Польсько-фільварецький спуск
пров. Больничний
вул. Смотрицька
пров. Столярний
пров. 2-й Зіньковецький
вул. Обжерна
вул. Зіньковецька
площа Базарна
пров. 4-й Георгіївський
не було назви
пров. 1-й Георгіївський
пров. 2-й Георгіївський
пров. Круглий
пров. Зіньковецький
пров. Видрівка
пров. Пушкінський
пров. Штабний
пров. Бульварний
пров. 1-й Семінарський
пров. Підзамецький
спуск Підзамецький
вул. Ткаченка
вул. Садова
вул. Зелена
об'єднані Казарменій пров.,
Семінарська площа і Тюремний
пров.

Біланівка

вул. В. Біланівська
вул. М. Біланівська
вул. Козача
вул. Набережна
вул. Нагірна
пров. Пансіонний
пров. Козачий

Селище ім. Смирнова

не було назви
не було назви
не було назви
не було назви
не було назви

Старий бульвар

Старопоштова

вул. Короленка	не було назви	
вул. 7-го листопада	не було назви	
вул. Лисенка	не було назви	
вул. Ватутіна	не було назви	
Проскурівське шосе	вул. Шевченка	
Нігинське шосе	вул. Ворошилова	
Нова забудова зі східної сторони МТС		
вул. Чкалова	не було назви	
вул. Гастелло	не було назви	
пров. Чкалова	не було назви	
пров. Гастелло	не було назви	

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.3504, оп. 1, спр. 23, арк. 1-5)

Додаток №16

Витяг з протоколу засідання виконкому сесії президії, виконкому міськради 1950 р.

2. У зв'язку з тим, що назви вулиць у селищі Смирнова є продовженням вулиць Шевченка, Ворошилова і 7-го листопада вносять плутанину в нумерацію домоволодінь, змушуючи дублювати ці номери відмінити п.5 рішення виконкому міськради трудящих від 5 червня 1947 року в частині найменування вулиць у селищі Смирнова і назвати:

- а) продовження вул. Шевченка – Проскурівське шосе
- б) продовження вул. Ворошилова – Нігинське шосе
- в) вул. 7-го листопада – вул. академіка Павлова.

3. Вулиці, які не мають до цього часу назв у районі алебастрового заводу і птахокомбінату, назвати:

- а) вулицю із західної сторони птахокомбінату – вул. Індустріальною;
- б) провулок між птахокомбінатом і алебастровим заводом – провулком Індустріальним.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 6, спр. 159, арк. 230)

Додаток №17

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради 1954 р.

Слухали:

27. Про надання назв вулицям та провулкам, запроєктованим відповідно генерального плану міста

Виконком міськради депутатів трудящихся вирішив:

У зв'язку з організацією відповідно до генерального плану міста нових кварталів в південно-східній частині міських земель, надати такі назви запроєктованим вулицям: вулиця Першотравнева, вулиця Ботанічна, вулиця Східна, провулок Гористий, провулок Новий, провулок Польовий.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 6, спр. 280, арк. 324)

Додаток №18

Витяг з протоколу засідання виконкому міськради 1956 р.

Слухали:

9. Про розширення території селища ім. Смирнова

Виконком міськради депутатів трудящихся вирішив:

3. В зв'язку з організацією нових кварталів надати такі назви запроєктованим вулицям та провулкам:

1. Вулиця Хмельницька;
2. Провулок Заводський;
3. Провулок Шкільний;
4. Провулок Нігинський;
5. Провулок Гуменецький.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 6, спр. 331, арк. 192)

Витяг
З протоколу засідання виконкому міськради
1957 р.

Слухали:

24. Про збільшення земельної площі під індивідуальну житлову забудову.

Виконком міської ради трудящих вирішив:

1. Приймаючи до уваги згоду Міністерства сільського господарства УРСР, викладену в листі від 12.03.1957 р. за №16-5-1069, відвести під індивідуальне житлове будівництво земельну ділянку в районі селища Смирнова площею 18,8 га, яка знаходиться в користуванні Кам'янець-Подільського сільськогосподарського технікуму.

Запроекованим вулицям надати такі назви:

1. Вул. Саксаганського
2. Вул. Руданського
3. Вул. Коцюбинського
4. Вул. Чехова
5. Вул. Леонтовича
6. Вул. Чернишевського
7. Вул. Добролюбова

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 1, спр. 25, арк. 138)

Додаток №20

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 27 липня 1959 року
№504

Про найменування нових вулиць
північної частини селища ім. Смирнова

Виконком міської ради депутатів трудящих вирішив:

1. Затвердити найменування вулиць нового планування північної частини селища ім. Смирнова, присвоївши новим вулицям такі назви:

- а) Вулиця Фурманова;
- б) Вулиця Богуна;
- в) Провулок Будівельний;
- г) Вулиця Пархоменка,

і продовжити на північ наступні вулиці:
пров. Малий, вул. Короленка, пров. Заводський.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.3504, оп. 2, спр. 16, арк. 40)

Додаток №21

Витяг з протоколу засідання виконкому Кам'янець-Подільської міськради 1961 р.

Слухали:

11. Про перейменування вул. Лагерної у вулицю Гагаріна.

На відзначення першого в історії Землі польоту супутника "Восток" в космічний простір з пілотом-космонавтом Юрієм Олексійовичем Гагаріним на борту виконком міської ради депутатів трудящих вирішив:

перейменувати вулицю Лагерну у вулицю Юрія Гагаріна.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 7, спр. 78, арк. 185)

Додаток №22

Витяг з протоколу засідання міськради 1961 р.

Слухали:

16. Про зміну назв окремих вулиць міста.

Виконком міської ради депутатів трудящих вирішив:

Змінити назви окремих вулиць:

- а) Вулиці Ворошилова на вулицю Суворова;
- б) Вулиці Ракоші на вулицю Спартака.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 7, спр. 78, арк. 623)

Додаток № 23

Витяг з протоколу засідання виконкому міської ради 1962 р.

Слухали:

3. Про перейменування окремих вулиць міста Кам'янця-Подільського

На ознаменування 900-річчя міста Кам'янця-Подільського перейменувати такі вулиці міста:

Вулицю Загородню – на проспект Карла Маркса

Вулицю Чкалова – на проспект В.І. Леніна

Вулицю Панівецьку – на вулицю В.П. Затонського

Вулицю Папаніна – на вулицю Богдана Хмельницького

Вулицю Утьосисту – на вулицю професора Чеботарьова

Провулок Прорізний – на вулицю академіка Заболотного.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 7, спр. 100, арк. 589-590)

Додаток №24

Витяг з протоколу засідання виконкому міської ради 1975 р.

Слухали:

4. Про увічнення пам'яті члена спілки письменників СРСР, відомого українського поета-байкаря М. П. Годованця.

Враховуючи заслуги члена спілки письменників СРСР Микити Павловича Годованця в розвитку української радянської байки і його активну громадянську діяльність, виконком Кам'янець-Подільської міської ради депутатів трудящих постановив:

1. На будинку, в якому проживав М. П. Годованець встановити меморіальну дошку.

2. Переіменувати вулицю Садову у вулицю ім. Микити Годованця.

3. В експозиції історичного музею-заповідника оформити розділ, присвячений висвітленню життя і діяльності М. П. Годованця.

4. Просити обласне управління культури підняти клопотання про встановлення премії імені Годованця.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 7, спр. 649, арк.. 120-121)

Додаток №25

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради від 19.08.77 р. № 395

Про перейменування вулиць і провулків
м. Кам'янця-Подільського

В зв'язку з проведенням наступного перепису населення та впорядкування найменувань вулиць і провулків міста виконком міської ради депутатів трудящих вирішив:

1. Перейменувати:

Вулицю Велику Біланівську – на вулицю Тімірязєва (продовження);

Другий провулок Мічуріна – на провулок Аркадія Гайдара;

Другий провулок Шолохова – на провулок академіка Д. К. Заболотного;

Другий провулок Некрасова – на провулок Панаса Мирного;

Другий провулок Чернишевського – на провулок Котляревського;

Провулок Біланівський – на провулок Чубаря;

Вулицю Малу Біланівську – на вулицю Лесі Українки.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп.9, спр. 89, арк. 157-158)

Додаток №26

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 6.07.78

№303

Про найменування вулиці в північно-західному промисловому районі міста Кам'янця-Подільського

В зв'язку з забудовою північно-західного промислового району і появою його перших вулиць виконком міської ради народних депутатів постановив:

1. Присвоїти вулиці, на якій розташовані база ПМК-225, база реставраційної майстерні, міжколгоспна шляхова будівельна організація, лісоторговельна база, найменування вулиця Заводська.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 9, спр. 131, арк. 48)

Додаток № 27

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 17.05.79

№224

Про найменування вулиць в північно-західному районі міста

В зв'язку з проектуванням другої черги північно-західного району і перспективною забудовою його, починаючи з 1980 року, виконком міської ради народних депутатів постановив:

1. Присвоїти найменування вулиць в північно-західному районі міста:

- а) Вул. ім. Розвадовського В. К.;
- б) Вул. ім. генерала Васільєва С. Т.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 9, спр. 165, арк. 174)

Додаток № 28

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 9.12.81

№603

Про увічнення пам'яті колишнього командира 121 Рильсько-Київської тричі орденоносної стрілецької дивізії генерал-майора Ладигіна Івана Івановича

Враховуючи те, що 121 Рильсько-Київська тричі орденоносна стрілецька дивізія під командуванням генерал-майора Ладигіна І. І. брала участь у визволенні від німецько-фашистських загарбників міста Кам'янця-Подільського, виконком міської ради народних депутатів постановив:

1. Перейменувати вулицю Колгоспну на вулицю ім. Ладигіна Івана Івановича.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 9, спр. 261, арк. 334)

Додаток № 29

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 17.07.86

№212

Про перейменування селища цементного
на селище Першотравневе

Виконком міської ради народних депутатів постановив:

1. Найменувати селище цементного заводу селищем Першотравневим.
2. Затвердити назви двох вулиць селища Першотравневого:

Вул. Миру – від Хмельницького шосе до поліклініки №2;

Вул. Молодіжна – від Хмельницького шосе до Нігинського шосе.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 9, спр. 600, арк. 66)

Додаток № 30

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 19.02.87

№246

Про найменування вулиці в селищі Першотравневе

Виконком міської ради народних депутатів постановив:

1. Присвоїти найменування Проектна вулиці в с. Першотравневе, яка починається від Нігинського шосе до дитячого садка загальною довжиною 1 км.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 9, спр. 645, арк. 254)

Рішення
виконкому Кам'янець-Подільської міської ради
від 32.01.90 №32

Про найменування вулиць в районі запроектованої індивідуальної забудови с. Жовтневе на міських землях

Виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Присвоїти найменування вулиць в районі запроектованої індивідуальної забудови с. Жовтневе на міських землях в наступному порядку:

- Вул. Жовтнева	- довжиною 530 м.
- Вул. Інтернаціональна	- 365 м.
- Пров. Інтернаціональний	- 240 м.
- Вул. Садова	- 245 м.
- Вул. Центральна	- 390 м.
- Вул. Поворіна	- 375 м.
- Пров. Поворіна	- 265 м.
- Вул. Берегова	- 640 м.
- Вул. Вишнева	- 500 м.
- Пров. Вишневий	- 210 м.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 17, арк. 221)

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 23.01.90

№32а

Про найменування вулиць в районі запроектованої індивідуальної забудови с. Довжок на міських землях

Виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Присвоїти найменування вулиць в районі запроектованої індивідуальної забудови с. Довжок на міських землях в наступному порядку:

- Вул. Бажана	- довжиною 580 м.
- Пров. Бажана	- 115 м.
- Вул. Правди	- 385 м.
- Вул. Шкільна	- 670 м.
- Вул. Радянська	- 605 м.
- Вул. Кушелева	- 530 м.
- Вул. Сіцинського	- 325 м.
- Вул. Чеботарьова	- 250 м.
- Вул. Бугайченка	- 280 м.
- Вул. Боженка	- 165 м.
- Вул. Пролетарська	- 370 м.
- Вул. Лісова	- 335 м.
- Вул. Подільська	- 940 м.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 17, арк. 222)

Рішення
виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 11 вересня 1990 року

№35

Про перейменування вулиць Старого міста

Після обговорення інформації голови постійної комісії з питань розвитку культури, мови, національних та інтернаціональних традицій, охорони та відродження історичного середовища т. Лобашова В. Ф. про відновлення історичних назв вулиць і площ Старого міста президія міської ради народних депутатів вирішила:

1. Повернути вулицям і площам Старого міста їх історичні назви згідно пропозиції топонімічної комісії:

№ п/п	Стара назва	Нова назва
1	вул. Бабушкіна	вул. Тринітарська
2	вул. Бебеля	вул. П'ятницька
3	вул. Володарського	вул. Троїцька
4	вул. Госпітальна	вул. Госпітальна
5	пров. Гоголя	пров. Комендантський
6	вул. Кармалюка	вул. Онуфріївська
7	вул. Кірова, Косіора	вул. Зарванська
8	вул. Комсомольська	вул. Руська
9	вул. Кузнечна	вул. Кузнечна
10	вул. К. Лібкнехта	вул. Домініканська
11	вул. Луначарського	вул. Зантуська
12	вул. Р. Люксембург	вул. Довга
13	вул. К. Маркса	вул. Татарська
14	пров. Михайлівський	пров. Михайлівський
15	пров. Музейний	вул. Францисканська
16	спуск Поштовий	спуск Поштовий
17	пров. Пугачова	вул. Петропавлівська
18	вул. Свердлова	вул. Вірменська
19	спуск Старопоштовий	спуск Старопоштовий
20	спуск Старобульварний	вул. Замкова
21	Східний бульвар	вул. Вали
22	пров. Тісний	пров. Тісний
23	вул. Толстого	пров. Миколаївський

24	вул. Утьосиста	вул. Успенська
25	вул. Урицького	вул. Старобульварна
26	вул. К. Цеткін	вул. Реміснича
27	вул. Червоних прикордонників	вул. Іоанно-Предтеченська
28	вул. Шолом-Алейхема	пров. Гімназичний
29	площа Базарна	площа Руський ринок
30	площа Радянська	площа Вірменський ринок
31	площа Центральна	площа Польський ринок
32	площа Куйбишева	площа Троїцька

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 14, арк. 103-104)

Додаток № 34

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 22.07.91

№37

Про проведення найменування вулиць в
с. Першотравневому.

В зв'язку з тим, що цементному заводу за рішенням облвиконкому №415 від 27.11.89 р. виділена земельна ділянка площею 9,0 га під індивідуальну забудову, виконком міської ради народних депутатів вирішив:

Провести найменування наступних вулиць:
вул. Сагайдачного з півночі на південь,
вул. Сугерова Б. А. – з заходу на схід,
пров. Цементників – з заходу на схід та майдан Козацький.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 84, арк. 10)

Рішення
виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 1.06.92

№357

Про перейменування вулиць міста
Кам'янця-Подільського

Відповідно до рішення шостої сесії міської ради народних депутатів від 29.08.91 р. №1 “Про політичну ситуацію в країні” виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Перейменувати наступні вулиці і площі міста:

Площа ім. В. І. Леніна	–	майдан Відродження
Проспект ім. В. І. Леніна	–	проспект М. Грушевського
Вул. Ленінградська	–	вул. Л. Українки
Вул. Московська	–	вул. І. Огієнка
Вул. Держинського	–	вул. М. Драгоманова
Вул. М. Островського	–	вул. Данила Галицького
Вул. Котовського	–	вул. Соборна
Вул. Паризької комуни	–	вул. Гунська
Вул. Ленінської “Іскри”	–	вул. Драй-Хмари
Вул. 26 Бакинських комісарів	–	вул. Ю. Сіцинського
Вул. Чкалова	–	вул. Князів Коріатовичів
Вул. Жовтневої революції	–	вул. Північна

2. Вулиці Пушкінську, Гагаріна, Шевченка, Уральську не перейменовувати.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, стр. 154, арк. 65)

Рішення
виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 12.09.92

№611

Про найменування вулиць в новому
запроектованому мікрорайоні “Північний”

Виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Присвоїти найменування вулиць в новому запроектованому мікрорайоні “Північний”:

Проектна, 1	– на вул. Литовська
Проектна, 2	– на вул. Костянтина Широцького
Проектна, 3	– на вул. Січових стрільців
Бульвар Миколи Гоголя	

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 10, стр. 165, арк. 99)

Додаток №37

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 18.03.93

№271

Про найменування вулиць міста Кам'янця-Подільського.

З метою ліквідації подвійних назв вулиць міста виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Перейменувати наступні вулиці міста:
Лесі Українки (Біланівка) – на Івана Сірка
Ю. Сіцинського (Довжок) – на вул. Надії

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 216, арк. 196)

Додаток №38

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 15.07.93

№884

Про перейменування вулиці ім. Калініна

З метою увічнення імені Клавдія Сафоновича Великанова, заслуженого лікаря України, учасника Великої Вітчизняної війни, який на протязі майже 40 років (з 1946 по 1985 р.) працював в м. Кам'янець-Подільському, приклав багато зусиль для оздоровлення населення міста та району і згідно клопотання постійної комісії по охороні здоров'я, виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Перейменувати вул. ім. Калініна на вул. ім. Великанова.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 228, арк. 122)

**Рішення
виконкому Кам'янець-Подільської міської ради**

від 31.08.93

№1057

Про перейменування вулиці ім. Крупської

З метою увічнення імен людей, життя і діяльність яких пов'язані з історією м. Кам'янця-Подільського: Володимира Гагенмейстра – художника, педагога, етнографа, який на протязі 17 років (1916-1933 рр.) працював директором Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи, автора багатьох художніх творів та поштових листівок з історії Поділля та міста Кам'янця-Подільського, звинуваченого в українському націоналізмі і розстріляного в 1938 р., В. К. Харченка – маршала інженерних військ, засновника Кам'янець-Подільського вищого військово-інженерного командного училища, який багато зробив для комплектування училища офіцерським складом, будівництва матеріальної бази, забезпечення сучасною інженерною технікою, виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Перейменувати вул. ім. Крупської на відрізу вул. Лесі Українки – пр. Грушевського на вул. ім. В. Гагенмейстра, на відрізу вул. Кулика – м'ясокомбінат – на вул. ім. Маршала Харченка.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 10, спр. 232, арк. 92)

**Рішення
виконкому Кам'янець-Подільської міської ради**

від 16.09.93

№1083

Про перейменування вулиць міста

В зв'язку з тим, що вулиці міста носять імена Постишева та Петровського, які були одними з організаторів голодомору в Україні 1932-1933 рр. та з метою увічнення імен людей, життя і діяльність яких пов'язані з історією м. Кам'янця-Подільського: Ісайї Кам'янчанина – поета, перекладача, просвітителя, який народився в нашому місті, та Івана Крип'якевича, визначного вченого-історика, автора книги “Історія України”, професора Кам'янець-Подільського [державного українського] університету, виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Перейменувати вул. ім. Постишева на вул. ім. Івана Крип'якевича, вул. ім. Ульянової – на вул. ім. Ісайї Кам'янчанина, вул. ім. Петровського повернути її стару назву – Панівецька.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 10, спр. 233, арк. 50)

Додаток №41

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 4.11.93

№1357

Про найменування вулиць м. Кам'янця-Подільського

В зв'язку з забудовою нових кварталів міста виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Дати тимчасові назви новим вулицям в мікрорайоні Жовтневий:

- а) Проектна-1
- б) Проектна-2
- в) Проектна-3
- г) провулок Проектний

2. Відділу культури міськвиконкому разом з міською топонімічною комісією ввійти з пропозиціями про присвоєння вулицям постійних назв.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 237, арк. 23)

Додаток №42

Рішення виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 4.11.93

№1358

Про перейменування вулиць м. Кам'янця-Подільського

З метою зміцнення дружніх зв'язків у сферах економіки, науки, культури, зміцнення ділових і творчих зв'язків між містами Каліш (Польща), Укмерге (Литва), Мічурінськ (Росія) виконком міської ради народних депутатів вирішив:

1. Перейменувати вул. 7-го листопада на вулицю Калішську, вул. Червоного козацтва – на вул. Укмергеську, вул. Примакова – на вул. Мічурінська.

(Держархів Хмельницької обл., ф.р.335, оп. 10, спр. 237, арк. 24)

Рішення

виконкому Кам'янець-Подільської міської ради

від 9.11.95

№ 1245

Про присвоєння назв вулиць на житловому масиві в районі вул. Молодіжна

Розглянувши запропоновані управлінням архітектури, містобудування та земельних ресурсів, відділом освіти, відділом культури, молоді та спорту назви вулиць, виконком міської ради вирішив:

1. Надати назви проектним вулицям згідно генерального плану:

вул. Дмитра Лелюшенка – генерал-лейтенант, війська під командуванням Лелюшенка звільнили місто від німецьких загарбників

вул. Григорія Тонкочєєва – почесний громадянин м. Кам'янець-Подільського

вул. Леоніда Глібова – талановитий байкар і лікар

вул. Дмитра Дорошенка – видатний представник державного напрямку в українській історіографії, видатний громадсько-політичний і культурний діяч, працював в Кам'янець-Подільському [державному українському] університеті

вул. Петра Бучинського – вчений-зоолог, народився в с. Довжок, усе життя працював у Кам'янці-Подільському, створив природничий музей "Поділля", заснував ботанічний сад

вул. Северина Наливайка – національний герой

вул. Володимира Беляєва – письменник

(Держархів Хмельницької обл., ф.р. 335, оп. 10, спр. 361, арк. 138)

Кам'янець-Подільська міська рада
IV скликання
РІШЕННЯ
ДЕВ'ЯТОЇ СЕСІЇ

від 30.01.2003

№15

Про перейменування вулиці
Мануїльського та встановлення
меморіальної дошки.

Відповідно до Положення про загальні збори громадян за місцем проживання, прийнятого рішенням VI сесії міської ради від 21.11.2002 р. №12, поданої заяви ініціативної групи мешканців вулиці Мануїльського та рішень загальних зборів громадян за місцем проживання вулиці Мануїльського від 15 січня 2003 року, комісії по встановленню меморіальних знаків, міська рада вирішила:

2 Перейменувати вулицю Мануїльського на вулицю Володимира Максимчука.

3. Встановити на будинку, де він проживав, меморіальну дошку. Кошти в сумі 1000 грн., на виготовлення меморіальної дшки передбачити в кошторисі УЖКГ по статті "Благоустрій".

*(Кам'янець-Подільський міський державний архів,
ф.21, оп. 1, спр. 550, арк. 99)*

Кам'янець-Подільська міська рада
V скликання
Р І Ш Е Н Н Я
П'ЯТНАДЦЯТОЇ СЕСІЇ

від 12.04.2007 року

№ 15

Про затвердження Переліку
вулиць, провулків, проспектів,
проїздів, площ та майданів
міста Кам'янця-Подільського

З метою упорядкування назв вулиць, провулків, проспектів, проїздів, площ та майданів міста Кам'янця-Подільського, відповідно до ст. 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", міська рада вирішила:

1. Затвердити Перелік вулиць, провулків, проспектів, проїздів, площ та майданів міста Кам'янця-Подільського (додається).
2. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голови, голову топонімічної комісії Демчука О.В.

**Перелік вулиць, провулків, проспектів,
проїздів, площ та майданів
міста Кам'янця-Подільського**

Назви вулиць

Беляєва	Дачна	Князів Коріатовичів
8 Березня	Добролюбова	Козицького
Берлін Люби	Довга	Короленка
Біланівська	Домініканська	Космонавтів
набережна	Дмитра Дорошенка	Котляревського
Богуна	Драгоманова	Коцюбинського
Будівельників	Драй-Хмари	Кренкеля
Бусигіна	Дружби народів	Кривоноса
Бучинського	Жванецьке шосе	Криленка
Вали	Жукова	Крип'якевича
Васильєва	Заболотного	Кузнечна
Ватутіна	Заводська	Куйбишева
Веліканова	Замкова	Кулика
Вірменська	Зантуська	Ладигіна
Видрівецький узвіз	Зарванська	Леваневського
Видрівка	Затонського	Лелюшенка
Водоп'янова	Збарського	Леонтовича
Вокзальна	Зіньковецька	Лепкого
Вутіша	Зіньковецька	Лермонтова
Гагаріна	набережна	Лесі Українки
Гагенмейстера	Зіньковецький	Лисенка
Гастелло	тупик	Ляпідевського
Герцена	Івана Сірка	Максимчука
Глібова	Івана Франка	Маршала Харченка
Годованця	Індустріальна	Матросова
Голосківська	Іоанно-	Мічуріна
Голосківське шосе	Предтечинська	Мічурінська
Госпітальна	Ісайї Кам'янчанина	Миру
Григорія Сковороди	Каліська	Михайлівський
Гуменська	Каманіна	узвіз
Гунська	Карвасари	Молодіжна
Данила Галицького	Кіргізова	Нагірна

Некрасова	Проектна - 4	Смірнова
Нігинське шосе	Пушкінська	Смотрицька
Об'їзна	Пушкінський узвіз	Соборна
Огієнка	П'ятницька	Старобульварна
Олекси Довбуша	Ремісничка	Старопоштовий
Онуфріївська	Річна	узвіз
Оринінське шосе	Розвадовського	Старицького
Павлова	Руданського	Степанова
Панівецька	Руська	Спортивна
Панфілова	Папаніна	Суворова
Папаніна	Пархоменка	Татарська
Пархоменка	30 років Перемоги	Тімірязєва
30 років Перемоги	Першотравнева	Тонкочєєва
Першотравнева	Петропавлівська	Тринітарська
Петропавлівська	Південна	Троїцька
Південна	Північна	Укмергєська
Північна	Підзамецький узвіз	Уральська
Підзамецький узвіз	Польський ринок	Успенська
Польський ринок	Понтонна	Фабриціуса
Поштовий узвіз	Проектна - 4	Францисканська
Праці	Пушкінська	Фрунзе
Привокзальна	Пушкінський узвіз	Фурманова
Проїзд - 1	П'ятницька	Хмельницька
Проїзд - 2	Ремісничка	Хмельницьке шосе
Проїзд - 3	Річна	Цєньського
Проїзд-4	Розвадовського	Цєнтральна
Проїзд - 5	Руданського	Чапаєва
Проїзд - 6	Руська	Червоноармійська
Проїзд - 7	Саксаганського	Чернишевського
Проїзд - 8	Свідзінського	Черняхівського
Проїзд - 9	Свідницького	Чєхова
Проїзд - 10	Северина	Шєвченка
Проектна	Наливайка	Шмідта
Проектна - 1	Сєредня	Єрмакова
Проектна - 2	Сіцинського	Якіра
Проектна - 3	Слєпньова	

Назви проспектів:

Грушевського

Назви провулків:

Амбулаторний

Базарний

Богінського

Будівельників

Будьонного

Бульварний

Войкова

Гайдара

Гастелло

Гімназійний

Голованевського -

Барського

Гуменецький

Гуменський

Довжоцький

Дороніна

Жванецький

Заболотного

Заводський

Загородній

Зелений

Індустріальний

Калініна

Кам'янецький

Київський

Комендантський

Колгоспний

Короленка

Котляревського

Крайній

Круглий

Лагерний

Лисенка

Мічуріна

Миколаївський

Михайлівський

Некрасова

Об'їзний

Оринінський

Павлова

Панаса Мирного

Папаніна

Північний

Піонерський

Попова

Проектний

Прорізний

Радгоспний

Свідницького

Слепньова

Спартак

Спортивний

Степовий

Східний

Тісний

Топольського

Фабриціуса

Хмельницький

Чапаєва

Червоногвардійський

Черняхівського

Чкалова

Чубаря

Шевченка

Шолохова

Щорса

Новий

Назви площ:

Вірменський ринок

Майдан

Відродження

Польський ринок

Руський ринок

Торгова

Троїцька

Кам'янець-Подільська міська рада
V скликання
Р І Ш Е Н Н Я
СОРОК ТРЕТЬОЇ СЕСІЇ

від 17.02.2009 року

№ 45

Про найменування
нових вулиць міста

Відповідно до частини 1 статті 37, пункту 1 частини 2 статті 52 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, взявши до уваги звернення громадської організації товариства забудовників котеджного містечка “Подільська мрія” стосовно присвоєння назв вулицям Подільська, Садова, Котеджна, які проектуються на земельній ділянці біля вул. Пархоменка та врахувавши рекомендації топонімічної комісії від 17 грудня 2008 року, міська рада вирішила:

1. Присвоїти новим вулицям, які проектуються на земельній ділянці біля вул. Пархоменка, наступні назви: Подільська, Садова та І. Винокура.
2. Управлінню містобудування та архітектури міської ради при плануванні забудови врахувати нові назви вулиць.
3. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голови, голову топонімічної комісії О.Демчука.

Кам'янець-Подільська міська рада

V скликання

Р І Ш Е Н Н Я

СОРОК ТРЕТЬОЇ СЕСІЇ

від 17.02.2009 року

№ 46

Про перейменування частини
вулиці Хмельницьке шосе у
проспект Грушевського

Відповідно до частини 1 статті 37, пункту 41 частини 1 статті 26 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, врахувавши звернення начальника управління житлово-комунального господарства Шкільнюка О. І. та рекомендації топонімічної комісії від 27 січня 2009 року щодо перейменування частини вулиці Хмельницьке шосе у проспект Грушевського, міська рада вирішила:

1. Перейменувати частину вулиці Хмельницьке шосе від шляхопроводу біля мікрорайону Першотравневого до автозаправного комплексу “Бастіон” протяжністю 1,9 км у проспект Грушевського.

2. Виконавчому комітету міської ради впорядкувати нумерацію об’єктів господарської діяльності, що знаходяться на перейменованій частині проспекту Грушевського.

3. Управлінню архітектури та містобудування при плануванні забудови врахувати назву проспекту.

4. Рішення опублікувати у ЗМІ.

5. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голови, голову топонімічної комісії О.Демчука.

Кам'янець-Подільська міська рада
V скликання
Р І Ш Е Н Н Я
СОРОК ШОСТОЇ СЕСІЇ

від 16.06.2009 року

№ 26

Про перейменування провулку
Проектного (мікрорайон Руські фільварки)

Враховуючи пункт 4 рішення виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради від 04 червня 2009 року №948 “Про співпрацю відділу ведення Державного реєстру виборців з установами міста, які відповідно до Закону України “Про Державний реєстр виборців” подають відомості про виборців” та рекомендації топонімічної комісії від 05 вересня 2008 року, відповідно до частини 1 статті 37, пункту 1 частини 2 статті 52 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, міська рада вирішила:

1. Перейменувати провулок Проектний (м-н Руські фільварки) на провулок Є. Ківільші.

2. Внести зміни в додаток до рішення XV сесії міської ради від 12.04.2007 року № 15 “Про затвердження Переліку вулиць, провулків, проспектів, проїздів, площ та майданів міста Кам'янця-Подільського”, а саме:

- замінити в пункті 45 додатку назву провулку “Проектний” на назву “Є.Ківільші”.

3. Управлінню містобудування та архітектури при плануванні забудови врахувати нову назву провулку.

4. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника міського голови, голову топонімічної комісії Демчука О.В.

Кам'янець-Подільська міська рада

V скликання
Р І Ш Е Н Н Я

СОРОК СЬОМОЇ СЕСІЇ

від 04.08.2009 року

№ 60

Про внесення змін в рішення XLVI сесії
міської ради від 16.06.2009 року № 26
“Про перейменування провулку
Проектного (м-н Руські фільварки)”

Відповідно до частини 1 статті 37, пункту 1 частини 2 статті 52 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, враховуючи службову записку завідувача відділу ведення Державного реєстру виборців Ніколаєвої Н. М., міська рада вирішила:

1. Внести зміни в рішення XLVI сесії міської ради від 16.06.2009 року № 26 “Про перейменування провулку Проектного (м-н Руські фільварки)”, а саме:

- в пункті 1 змінити назву провулку “Є. Ківільші” на “Ківільші”;
в пункті 2 слова “замінити в пункті 45 додатку назву провулку “Проектний” на назву “Є.Ківільші”” замінити словами “доповнити Додаток “Назви провулків” пунктом “Ківільші””.

2. Контроль за виконанням рішення покласти на секретаря міської ради Аносова М. Д.

Кам'янець-Подільська міська рада
V скликання
Р І Ш Е Н Н Я
СОРОК ВОСЬМОЇ СЕСІЇ

від 15.09.2009 року

№ 23

Про найменування нових вулиць міста

Відповідно до пункту 43 частини 1 статті 26 та пункту 1 частини 2 статті 52 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, взявши до уваги звернення директора ПП “Подільська біоенергетична компанія” Аверкіна В. В. стосовно присвоєння назв вулицям, які проєктуються на земельній ділянці по вул. Ценського, 1 та врахувавши рекомендації топонімічної комісії від 20 серпня 2009 року, міська рада вирішила:

1. Присвоїти новим вулицям, які проєктуються на земельній ділянці по вул. Ценського, 1 такі назви:

<i>Проектно-Східна</i>	- <i>Олімпіади Пащенко;</i>
<i>Проектно-Східна 1</i>	- <i>Вишнева;</i>
<i>Проектно-Центральна</i>	- <i>Наталі Кащук;</i>
<i>Проектно-Західна</i>	- <i>Софії Русової;</i>
<i>Проектно-Західна 1</i>	- <i>Стуса;</i>
<i>Проектно-Північна</i>	- <i>Винниченка;</i>
<i>Проектно-Північна 1</i>	- <i>Галицька;</i>
<i>Проектно-Південна</i>	- <i>Турчина.</i>

2. Управлінню містобудування та архітектури при плануванні забудови врахувати нові назви вулиць.

3. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника міського голови, голову топонімічної комісії О.Демчука.

Кам'янець-Подільська міська рада
V скликання
РІШЕННЯ
ШІСТДЕСЯТ ПЕРШОЇ СЕСІЇ
від 14.09.2010 року №33

Про найменування нових
вулиць та провулків міста

Відповідно до частини 1 статті 37, пункту 1 частини 2 статті 52 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” та врахувавши заяву громадянки Т. Кориткіної стосовно присвоєння назв однієї вулиці та двох провулків на території колишнього цукрового заводу, який знаходився за адресою: вул. Ценського, 1, а також рекомендації топонімічної комісії від 05 вересня 2008 року, міська рада вирішила:

1. Присвоїти наступні назви новим вулицям та провулкам:
  - 1.1. Вулиці Проектній – назву Сонячна.
  - 1.2. Провулкам Проектний 1 – провулок Сонячний.
  - 1.3. Проектний 2 – провулок Праці.
2. Управлінню архітектури та містобудування при плануванні забудови врахувати нові назви вулиць.
3. Рішення тридцять п'ятої сесії від 23.09.2008 року № 39 “Про найменування нових вулиць та провулків міста” вважати таким, що втратило чинність.
4. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника міського голови, голову топонімічної комісії Демчука О.В.

Кам'янець-Подільська міська рада
VI скликання
РІШЕННЯ
ТРЕТЬОЇ СЕСІЇ

від 14.12.2010 року

№34

Про затвердження міської

топонімічної комісії у новому складі

відповідно до підпункту 2 1 статті 26 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, міська рада вирішила:

1. Затвердити міську топонімічну комісію у новому складі:

1.1. Голова комісії: Сукач В. О. – заступник міського голови.

1.2. Секретар комісії: Гординчук О. А. – спеціаліст I категорії загального відділу.

Члени комісії:

1.3. Качуровський А. І. – начальник МБТІ. Депутат міської ради.

1.4. Пташник Ю. Ф. – начальник міського архіву.

1.5. Марчук Л. М. – завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Доктор філологічних наук, професор.

1.6. Газін В. В. – доцент кафедри історії України кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат історичних наук.

1.7. Будзей О. В. – журналіст газети “Подільчанин”.

1.8. Ківільша Г. Б. – завідувач наукового відділу НІАЗ “Кам'янець”.

1.9. Рудюк В. В. – архітектор, фірма “Проектбуд”, голова Кам'янець-Подільського осередку Національної спілки архітекторів України (за згодою).

2. Визнати такими, що втратили чинність, рішення 3 сесії міської ради від 17.05.2006 р. №29 “Про затвердження складу міської топонімічної комісії” та рішення 16 сесії міської ради від 16.05.2007 р. №22 “Про внесення змін до рішення III сесії міської ради від 17.05.2006 р. №29 “Про затвердження складу міської топонімічної комісії”.

3. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника міського голови В. Сукача.

ЗМІСТ

Від авторів _____	3
Історія Кам'янця-Подільського в географічних назвах ____	6
Топонімічний словник Кам'янця-Подільського _____	33
А _____	34
Б _____	35
В _____	39
Г _____	46
Д _____	52
Є _____	58
Ж _____	58
З _____	59
І _____	64
К _____	65
Л _____	77
М _____	81
Н _____	86
О _____	88
П _____	89
Р _____	99
С _____	104
Т _____	114
У _____	119
Ф _____	120
Х _____	122
Ц _____	122
Ч _____	123
Ш _____	126
Щ _____	127
Я _____	128
Список використаних архівних джерел та літератури ____	129
Додатки _____	141

Науково-довідкове видання

Прокопчук Віктор Степанович
Старенький Ігор Олександрович

Топонімічний словник Кам'янця-Подільського

Термінологічний словник

Здано в набір 24.06.2012. Підписано до друку __.12.2013.
Формат 60x84/16. Гарнітура Шкільна. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 8,71 Тираж 300 прим. Зам. 387.

Видавець і виготовлювач П.П. Зволейко Д.Г.
вул. Кн. Коріатовичів, 9; м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32300; тел. (03849) 3-06-20
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 2276 від 31.08.2005 р.